RETTENS DOM (Første Afdeling)
10. marts 1992 *

Indhold

Sagsfremstilling ..... II - 637

Retsforhandlinger ..... II - 646

Parternes påstande ..... II - 648

Realiteten ..... II - 649

Retten til kontradiktion ..... II - 649

1. Undladelse af at fremsende dokumenter sammen med meddelelsen om klagepunkter ..... II - 649

2. Utilstrækkelig aktindsigt ..... II - 653

3. Nye klagepunkter ..... II - 657

Beviset for overtrædelsen ..... II - 662

1. Bevismæssige konstateringer ..... II - 663

A — Aftalen om mindstepriser ..... II - 663

a) Den anfægtede retsakt ..... II - 663

b) Parternes anbringender ..... II - 664

c) Rettens vurdering ..... II - 665

B — Systemet med regelmæssige møder ..... II - 667

a) Den anfægtede retsakt ..... II - 667

* Processprog: tysk.

b) Parternes argumenter ..... II - 668

c) Rettens vurdering ..... II - 670

C — Prisinitiativerne ..... II - 677

a) Den anfægtede retsakt ..... II - 677

b) Parternes anbringender ..... II - 683

c) Rettens vurdering ..... II - 689

D — Foranstaltninger, der skulle fremme iværksættelsen af prisinitiativerne ..... II - 693

a) Den anfægtede retsakt ..... II - 693

b) Parternes anbringender ..... II - 694

c) Rettens vurdering ..... II - 696

E — Mængdemål og kvoter ..... II - 700

a) Den anfægtede retsakt ..... II - 700

b) Parternes anbringender ..... II - 703

c) Rettens vurdering ..... II - 709

F — Sammenfatning ..... II - 720

2. Anvendelsen af EØF-traktatens artikel 85, stk. 1 ..... II - 721

A — Retlig kvalifikation ..... II - 721

a) Den anfægtede retsakt ..... II - 721

b) Parternes anbringender ..... II - 725

c) Rettens vurdering ..... II - 730

B — Konkurrencebegrænsende virkning ..... II - 734

a) Den anfægtede retsakt ..... II - 734

b) Parternes anbringender ..... II - 734

c) Rettens vurdering ..... II - 735

3. Sammenfatning ..... II - 735

Begrundelsen ..... II - 736

Bøden ..... II - 738

1. Forældelse ..... II - 738

2. Overtrædelsens varighed ..... II - 739

3. Overtrædelsens grovhed ..... II - 740

A — Sagsøgerens begrænsede rolle ..... II - 740

B — Kriterierne til udmåling af bøderne ikke konkrete ..... II - 744

C — Fejlagtig afgrænsning af det relevante marked ..... II - 747

D — Hensyntagen til underskudssituationen på markedet ..... II - 749

E — Hensyntagen til overtrædelsens virkninger ..... II - 750

F — Bødens forstærkede virkning på grund af national ret ..... II - 752

Genåbning af den mundtlige forhandling ..... II - 753

Sagens omkostninger ..... II - 755

I sag T-10/89,

Hoechst AG, Frankfurt am Main (Tyskland), ved advokat H. Hellmann, Köln, og med valgt adresse i Luxembourg hos advokaterne J. Loesch og Wolter, 8, rue Zithe,

sagsøger,

mod

Kommissionen for De Europæiske Fællesskaber ved ledende juridisk konsulent A. McClellan og B. Jansen, Kommissionens Juridiske Tjeneste, som befuldmægtigede, og med valgt adresse i Luxembourg hos R. Hayder, Kommissionens Juridiske Tjeneste, Centre Wagner, Kirchberg,

sagsøgt,

angående en påstand om annullation af Kommissionens beslutning af 23. april 1986 vedrørende en procedure i henhold til EØF-traktatens artikel 85 (IV/ 31.149-Polypropylen, EFT L 230, s. 1),

har

DE EUROPÆISKE FÆLLESSKABERS RET I FØRSTE INSTANS
(Første Afdeling)

sammensat af præsidenten, J. L. Cruz Vilaça, og dommerne R. Schintgen, D. A. O. Edward, H. Kirschner og K. Lenaerts,

generaladvokat: B. Vesterdorf
justitssekretær: H. Jung,

på grundlag af den skriftlige forhandling, og efter at parterne har afgivet indlæg under den mundtlige forhandling, der fandt sted fra den 10. til den 15. december 1990,

og efter at generaladvokaten har fremsat forslag til afgørelse den 10. juli 1991,

afsagt følgende

Dom

Sagsfremstilling

1 Nærværende sag vedrører en beslutning fra Kommissionen, der pålagde femten polypropylenproducenter en bøde for overtrædelse af EØF-traktatens artikel 85, stk. 1. Det produkt, der er genstand for den anfægtede beslutning (herefter benævnt »beslutningen«), er en af de vigtigste termoplastiske polymerer, som sælges »in bulk«. Polypropylen sælges af producenterne til videreforarbejdning og omdannelse til hel- eller halvfabrikata. De største polypropylenproducenter fremstiller over hundrede forskellige produktkvaliteter og dækker således en lang række forskellige anvendelsesformål. De væsentligste grundkvaliteter benævnes rafia, homopolymerisater til sprøjtestøbning, copolymerisater til sprøjtestøbning, slagfaste copolymerisater og folie. De virksomheder, beslutningen er rettet til, er alle førende producenter i den petrokemiske industri.

2 Det vesteuropæiske marked for polypropylen forsynes næsten udelukkende fra produktionsanlæg i Europa. Før 1977 blev markedet dækket af ti producenter, nemlig Montedison (der ændrede navn til Montepolimeri SpA og senere til Montedipe SpA), Hoechst AG, Imperial Chemical Industries plc og Shell International Chemical Company Ltd (kaldet »de fire store«), der tilsammen havde en markedsandel på 64%, Enichem Anic SpA, Italien, Rhône-Poulenc SA, Frankrig, Alcudia, Spanien, Chemische Werke Hüls og BASF AG, begge Tyskland, og Chemie Linz AG, Østrig. Efter udløbet af de patenter, som Montedison var indehaver af, kom der i 1977 syv nye producenter på det vesteuropæiske marked: Amoco og Hercules Chemicals NV i Belgien, ATO Chimie SA og Solvay & Cie SA i Frankrig, SIR i Italien, DSM NV i Nederlandene og Taqsa i Spanien. Den norske producent Saga Petrokjemi AS & Co. påbegyndte sin virksomhed i midten af 1978 og Petrofina SA i 1980. De nytilkomne producenter havde en officiel produktionskapacitet på tilsammen ca. 480 000 tons, hvilket indebar en betydelig forøgelse af produktionskapaciteten i Vesteuropa, der i en årrække ikke kunne opvejes af stigningen i efterspørgslen. Dette medførte en ringe udnyttelse af produktionskapaciteten, men udnyttelsesgraden steg gradvist fra 60% i 1977 til 90% i 1983. Ifølge beslutningen har udbud og efterspørgsel siden 1982 stort set svaret til hinanden. I størstedelen af referenceperioden (1977-1983) blev polypropylenmarkedet imidlertid betragtet som værende præget af enten lav rentabilitet eller betydelige tab, navnlig som følge af høje faste omkostninger og stigningen i prisen på råstoffet polypropylen. Det frem-

går af beslutningen (8. betragtning), at Montepolimeri SpA i 1983 havde en andel på 18% af det europæiske polypropylenmarked, mens Imperial Chemical Industries plc, Shell International Chemical Company Ltd og Hoechst AG hver havde en markedsandel på 11%, Hercules Chemicals NV knap 6%, ATO Chimie SA, BASF AG, DSM NV, Chemische Werke Hüls, Chemie Linz AG, Solvay & Cie SA og Saga Petrokjemi AS & Co. hver mellem 3% og 5% og Petrofina SA ca. 2%. Der foregik en omfattende handel med polypropylen mellem medlemsstaterne, idet hver af de ti EF-producenter solgte produktet i de fleste, om ikke alle, medlemsstater.

3 Hoechst var blandt de producenter, der forsynede markedet før 1977, og var en af de »fire store« producenter. Selskabets markedsandel androg mellem 10,5 og 12,6%.

4 Den 13. og 14. oktober 1983 foretog tjenestemænd fra Kommissionen i medfør af artikel 14, stk. 3, i Rådets forordning nr. 17 af 6. februar 1962, første forordning om anvendelse af bestemmelserne i traktatens artikel 85 og 86 (EFT 1959-1962, s. 81, herefter benævnt »forordning nr. 17«), samtidige kontrolundersøgelser hos følgende virksomheder, der fremstillede og leverede polypropylen til Fællesskabets marked:

— ATO Chimie SA, nu Atochem (herefter benævnt »ATO«)

— BASF AG (herefter benævnt »BASF«)

— DSM NV (herefter benævnt »DSM«)

— Hercules Chemicals NV (herefter benævnt »Hercules«)

— Hoechst AG (herefter benævnt »Hoechst«)

— Chemische Werke Hüls (herefter benævnt »Hüls«)

— Imperial Chemical Industries plc (herefter benævnt »ICI«)

— Montepolimeri SpA, nu Montedipe (herefter benævnt »Monte«)

— Shell International Chemical Company Ltd (herefter benævnt »Shell«)

— Solvay & Cie SA (herefter benævnt »Solvay«)

— BP Chimie (herefter benævnt »BP«).

Der blev ikke foretaget kontrolundersøgelser hos Rhône-Poulenc SA eller Enichem Anic SpA.

5 Efter disse kontrolundersøgelser fremsatte Kommissionen i henhold til artikel 11 i forordning nr. 17 begæring om oplysninger, ikke blot over for de anførte virksomheder, men også over for følgende virksomheder:

— Amoco

— Chemie Linz AG (herefter benævnt »Linz«)

— Saga Petrokjemi AS & Co., der nu er en del af Statoil (herefter benævnt »Statoil«)

— Petrofina SA (herefter benævnt »Petrofina«)

— Enichem Anic SpA (herefter benævnt »Anic«).

Linz, der er et østrigsk selskab, anfægtede Kommissionens ret til at anmode herom og nægtede at efterkomme begæringen. Kommissionens tjenestemænd foretog herefter i medfør af artikel 14, stk. 2, i forordning nr. 17 kontrolundersøgelser hos Anic og hos Saga's britiske datterselskab, Saga Petrochemicals UK Ltd, samt hos Linz' salgsagenter i Det Forenede Kongerige og Tyskland. Der blev ikke over for Rhône-Poulenc fremsat begæring om oplysninger.

6 Kommissionen konkluderede på grundlag af de oplysninger, der blev tilvejebragt i forbindelse med kontrolundersøgelserne og begæringerne om oplysninger, at de pågældende producenter fra 1977 til 1983 ved en række prisinitiativer i strid med EØF-traktatens artikel 85 regelmæssigt havde fastsat målpriser og udviklet et system med årlig kontrol af salgsmængder med henblik på at fordele det til rådighed værende marked ud fra aftalte mængder eller procentsatser. Kommissionen besluttede derfor den 30. april 1984 at iværksætte en procedure i henhold til artikel 3, stk. 1, i forordning nr. 17, og i maj 1984 fremsendte den en skriftlig meddelelse om klagepunkterne til de nævnte virksomheder med undtagelse af Anic og Rhône-Poulenc. Alle de virksomheder, meddelelsen var rettet til, svarede skriftligt.

7 Den 24. oktober 1984 mødtes den af Kommissionen udpegede høringskonsulent med de juridiske rådgivere for de virksomheder, som havde modtaget meddelelsen om klagepunkter, for at aftale den nærmere procedure for den høring, der skulle finde sted som led i den administrative procedure. Høringen skulle påbegyndes den 12. november 1984. Under dette møde meddelte Kommissionen endvidere, at den under henvisning til den argumentation, virksomhederne havde fremført i deres svar på meddelelsen om klagepunkter, straks ville fremsende yderligere bevismateriale vedrørende iværksættelsen af prisinitiativerne som supplement til det bevismateriale, som de allerede var i besiddelse af. Kommissionen fremsendte således den 31. oktober 1984 til virksomhedernes juridiske rådgivere en række dokumenter med kopi af prisinstrukser, som producenterne havde meddelt deres salgskontorer, og tabeller, som gengav dokumenternes indhold. Af hensyn til beskyttelsen af forretningshemmeligheder fastsatte Kommissionen visse betingelser for fremsendelsen af disse dokumenter. Navnlig måtte virksomhedernes salgsafdelinger ikke

gøres bekendt med dokumenterne. Advokaterne for flere af virksomhederne afslog imidlertid at efterkomme betingelserne og tilbagesendte dokumenterne inden høringen.

8 På baggrund af de oplysninger, der var fremkommet i de skriftlige svar på meddelelsen om klagepunkter, besluttede Kommissionen at udvide proceduren til også at omfatte Anic og Rhône-Poulenc. Der blev derfor den 25. oktober 1984 til selskaberne fremsendt en meddelelse om klagepunkter svarende til den meddelelse, der var fremsendt til de øvrige femten virksomheder.

9 Den første høringsrunde fandt sted fra den 12. til den 20. november 1984, hvorunder alle virksomheder blev hørt med undtagelse af Shell (der havde nægtet at deltage i enhver høring), Anic, ICI og Rhône-Poulenc (som fandt, at de ikke havde været i stand til at forberede sagen).

10 Under høringen afslog flere virksomheder at tage stilling til de punkter, der var rejst i de dokumenter, som var fremsendt til dem den 31. oktober 1984. De gjorde i denne forbindelse gældende, at Kommissionen væsentligt havde ændret sin argumentation, og at de i hvert fald burde have lejlighed til at fremsætte skriftlige bemærkninger. Andre virksomheder hævdede, at de ikke havde haft tilstrækkelig tid til at gennemgå dokumenterne før høringen. Advokaterne for BASF, DSM, Hercules, Hoechst, ICI, Linz, Monte, Petrofina og Solvay fremsendte en fælles skrivelse herom til Kommissionen den 28. november 1984. Hüls meddelte ved skrivelse af 4. december 1984, at selskabet tilsluttede sig dette synspunkt.

11 Kommissionen fremsendte derfor den 29. marts 1985 en ny række dokumenter, der omfattede prisinstrukser, som virksomhederne havde givet til deres salgskontorer, vedlagt tabeller vedrørende priserne, samt et sammendrag af beviserne vedrørende hvert af de prisinitiativer, med hensyn til hvilke Kommissionen havde dokumenter. Kommissionen opfordrede virksomhederne til at svare herpå, dels skriftligt, dels under en ny høringsrunde, og meddelte, at den frafaldt de betingelser, der var fastsat i første omgang, vedrørende overgivelse af dokumenterne til salgsafdelingerne.

12 Kommissionen svarede ved en anden skrivelse af samme dato på de af advokaterne fremførte argumenter, hvorefter den ikke havde givet en præcis, retlig definition af det påståede kartel i overensstemmelse med traktatens artikel 85, stk. 1, og den opfordrede virksomhederne til at fremkomme med deres skriftlige og mundtlige bemærkninger.

13 Der fandt en ny høringsrunde sted fra den 8. til den 11. juli 1985 og den 25. juli 1985. Anic, ICI og Rhône-Poulenc fremsatte her deres bemærkninger, og de andre virksomheder (med undtagelse af Shell) kommenterede de punkter, der var rejst i Kommissionens to skrivelser af 29. marts 1985.

14 Udkast til referat af høringerne med den nødvendige dokumentation blev fremsendt til medlemmerne af Det Rådgivende Udvalg for Kartel- og Monopolspørgsmål (herefter benævnt »det rådgivende udvalg«) den 19. november 1985 og til virksomhederne den 25. november 1985. Det rådgivende udvalg vedtog sin udtalelse ved sit 170. møde den 5. og 6. december 1985.

15 På grundlag af denne procedure vedtog Kommissionen den 23. april 1986 den anfægtede beslutning, der lyder således:

»*Artikel 1*

Anic SpA, ATO Chimie SA (nu Atochem), BASF AG, DSM NV, Hercules Chemicals NV, Hoechst AG, Chemische Werke Hüls (nu Hüls AG), ICI plc, Chemische Werke Linz, Montepolimeri SpA (nu Montedipe), Petrofina SA, Rhône-Poulenc SA, Shell International Chemical Company Ltd, Solvay & Cie og Saga Petrokjemi AS & Co. (tilhører nu Statoil) har overtrådt EØF-traktatens artikel 85, stk. 1, ved:

— for Anic's vedkommende, fra omkring november 1977 eller 1978 og til sent i 1982 eller begyndelsen af 1983

— for Rhône-Poulenc's vedkommende, fra omkring november 1977 og til udgangen af 1980

— for Petrofina's vedkommende, fra 1980 og mindst til november 1983

— for Hoechst's, ICI's, Montepolimeri's og Shell's vedkommende, fra omkring midten af 1977 og mindst til november 1983

— for Hercules', Linz', Saga's og Solvay's vedkommende, fra omkring november 1977 og mindst til november 1983

— for ATO's vedkommende, senest fra 1978 og mindst til november 1983

— for BASF's, DSM's og Hüls' vedkommende, fra et tidspunkt mellem 1977 og 1979 og mindst til november 1983

at have deltaget i en aftale og samordnet praksis, der havde sin oprindelse i 1977, og hvorved de producenter, der leverer polypropylen på Fællesskabets område:

a) kontaktede hinanden og regelmæssigt (fra begyndelsen af 1981 to gange om måneden) mødtes på en række hemmelige møder for at drøfte og fastlægge deres forretningspolitik

b) fra tid til anden fastsatte 'målpriser' (eller minimumspriser) for salg af produktet i hver af EF's medlemsstater

c) vedtog forskellige foranstaltninger med det formål at lette iværksættelsen af sådanne målpriser, omfattende (hovedsagelig) midlertidige produktionsbegrænsninger, udveksling af detaljerede oplysninger om deres leverancer, afholdelse af lokale møder og fra udgangen af 1982 et 'kundeledelsessystem' med henblik på gennemførelse af prisforhøjelser over for bestemte kunder

d) indførte samtidige prisforhøjelser for at virkeliggøre disse mål

e) delte markedet ved at tildele hver producent et årligt salgsmål eller en årlig 'kvote' (1979, 1980 og i det mindste en del af 1983) eller, i mangel af en endelig aftale for hele året, krævede, at producenterne begrænsede deres salg i hver måned på basis af salget i en foregående periode (1981, 1982).

Artikel 2

De i artikel 1 nævnte virksomheder skal omgående bringe den nævnte overtrædelse til ophør (såfremt dette ikke allerede er tilfældet) og skal for fremtiden afstå fra enhver aftale eller samordnet praksis med samme eller tilsvarende mål eller virkning, herunder enhver udveksling af oplysninger af en art, der normalt betragtes som forretningshemmeligheder, hvorved deltagerne direkte eller indirekte informeres om andre individuelle producenters produktion, leverancer, lagre, salgspriser, omkostninger eller investeringer, eller hvorved de kunne overvåge tilslutning til udtrykkelige eller stiltiende aftaler eller samordninger vedrørende priser eller markedsdeling i EF. Enhver udveksling af generelle oplysninger, som producenterne måtte deltage i (f.eks. via Fides), skal være udformet således, at der ikke meddeles oplysninger, hvoraf individuelle producenters adfærd kan udledes, og navnlig skal virksomhederne afstå fra indbyrdes at udveksle enhver yderligere oplysning af relevans for konkurrencen, der ikke er omfattet af den generelle informationsudvekslingsordning.

Artikel 3

For den i artikel 1 fastslåede overtrædelse pålægges nedenstående virksomheder følgende bøder:

i) Anic SpA, en bøde på 750 000 ECU, eller 1 103 692 500 LIT

ii) Atochem, en bøde på 1 750 000 ECU, eller 11 973 325 FF

iii) BASF AG, en bøde på 2 500 000 ECU, eller 5 362 225 DM

iv) DSM NV, en bøde på 2 750 000 ECU, eller 6 657 640 HFL

v) Hercules Chemicals NV, en bøde på 2 750 000 ECU, eller 120 569 620 BFR

vi) Hoechst AG, en bøde på 9 000 000 ECU, eller 19 304 010 DM

vii) Hüls AG, en bøde på 2 750 000 ECU, eller 5 898 447,50 DM

viii) ICI plc, en bøde på 10 000 000 ECU, eller 6 447 970 UKL

ix) Chemische Werke Linz, en bøde på 1 000 000 ECU, eller 1 471 590 000 LIT

x) Montedipe, en bøde på 11 000 000 ECU, eller 16 187 490 000 LIT

xi) Petrofina SA, en bøde på 600 000 ECU, eller 26 306 100 BFR

xii) Rhône-Poulenc SA, en bøde på 500 000 ECU, eller 3 420 950 FF

xiii) Shell International Chemical Company Ltd, en bøde på 9 000 000 ECU, eller 5 803 173 UKL

xiv) Solvay & Cie, en bøde på 2 500 000 ECU, eller 109 608 750 BFR

xv) Statoil, Den Norske Stats Oljeselskab AS (der har overtaget Saga Petrokjemi), en bøde på 1 000 000 ECU, eller 644 797 UKL.

Artikel 4 og 5

(udelades)«.

16 Den 8. juli 1986 blev det endelige referat af høringerne med de af virksomhederne ønskede rettelser, tilføjelser og udeladelser fremsendt til disse.

Retsforhandlinger

17 Sagsøgeren har herefter ved stævning indleveret til Domstolens Justitskontor den 2. august 1986 anlagt nærværende sag med påstand om annullation af beslutningen. Tretten af de fjorten andre virksomheder, beslutningen var rettet til, har ligeledes anlagt annullationssøgsmål (sagerne T-1/89-T-4/89, T-6/89-T-9/89 og T-11/89-T-15/89).

18 Den skriftlige forhandling har i det hele fundet sted for Domstolen.

19 Domstolen har ved kendelse af 15. november 1989 hjemvist denne sag og de tretten andre sager til Retten, jf. artikel 14 i Rådets afgørelse af 24. oktober 1988 om oprettelse af De Europæiske Fællesskabers Ret i Første Instans (herefter benævnt »Rådets afgørelse af 24. oktober 1988«).

20 Rettens præsident har i henhold til afgørelsens artikel 2, stk. 3, udpeget en generaladvokat.

21 Rettens justitssekretær anmodede ved skrivelse af 3. maj 1990 parterne om at deltage i et uformelt møde med henblik på at tilrettelægge den mundtlige forhandling. Dette møde fandt sted den 28. juni 1990.

22 Ved skrivelse af 9. juli 1990 anmodede Rettens justitssekretær parterne om at fremkomme med deres bemærkninger til, at sagerne T-1/89-T-4/89 og T-6/89-T-15/89 eventuelt blev forenet med henblik på den mundtlige forhandling. Ingen af parterne gjorde indsigelse herimod.

23 Retten har herefter ved kendelse af 25. september 1990 besluttet at forene de nævnte sager med henblik på den mundtlige forhandling, idet disse har forbindelse med hinanden, jf. artikel 43 i Domstolens procesreglement, der i henhold til artikel 11, stk. 3, i Rådets afgørelse af 24. oktober 1988 finder tilsvarende anvendelse på proceduren for Retten.

24 Retten har ved kendelse af 15. november 1990 truffet afgørelse vedrørende de anmodninger om fortrolig behandling, der var indgivet af sagsøgerne i sagerne T-2/89, T-3/89, T-9/89, T-11/89, T-12/89 og T-13/89, og har delvis imødekommet disse.

25 Parterne har ved skrivelser indleveret til Rettens Justitskontor i perioden fra den 9. oktober til den 29. november 1990 besvaret de spørgsmål, som Retten havde stillet ved justitssekretærens skrivelser af 19. juli.

26 På grundlag af svarene på spørgsmålene og den refererende dommers rapport har Retten efter at have hørt generaladvokaten besluttet at indlede den mundtlige forhandling uden forudgående bevisoptagelse.

27 Parterne har afgivet indlæg og besvaret Rettens spørgsmål under den mundtlige forhandling, der fandt sted fra den 10. til den 15. december 1990.

28 Generaladvokaten fremsatte forslag til afgørelse i retsmødet den 10. juli 1991.

Parternes påstande

29 Sagsøgeren, Hoechst, har nedlagt følgende påstande:

1) Kommissionens beslutning af 23. april 1986 vedrørende en procedure i henhold til EØF-traktatens artikel 85 (IV/31.149-Polypropylen) annulleres, for så vidt som den vedrører sagsøgeren, subsidiært nedsættes den pålagte bøde.

2) Sagsøgte tilpligtes at betale sagens omkostninger.

Sagsøgte, Kommissionen, har nedlagt følgende påstande:

— Frifindelse.

— Sagsøgeren tilpligtes at betale sagens omkostninger.

Realiteten

30 Retten skal først undersøge sagsøgerens anbringender om, at der er sket tilsidesættelse af retten til kontradiktion, (1) da Kommissionen har undladt at fremsende dokumenter, der er grundlaget for beslutningen, (2) da Kommissionen ikke har indrømmet sagsøgeren fuldstændig aktindsigt, og (3) da Kommissionen først i beslutningen har fremført visse klagepunkter mod sagsøgeren. Retten skal dernæst behandle anbringenderne vedrørende beviset for overtrædelsen. Disse vedrører dels (1) Kommissionens bevismæssige konstateringer, dels (2) anvendelsen af EØF-traktatens artikel 85, stk. 1, på disse faktiske omstændigheder. Det gøres herved gældende, (A) at Kommissionen ikke har kvalificeret overtrædelsen korrekt, (B) at den ikke har vurderet den konkurrencebegrænsende virkning korrekt. For det tredje skal Retten behandle anbringenderne vedrørende beslutningens begrundelse, og for det fjerde anbringenderne vedrørende fastsættelsen af bøden, der (1) hævdes at være delvis forældet og ikke at være passende under hensyn til den påståede overtrædelses (2) varighed og (3) grovhed.

Retten til kontradiktion

1. *Undladelse af at fremsende dokumenter sammen med meddelelsen om klagepunkter*

31 Sagsøgeren har anført, at ifølge artikel 4 i Kommissionens forordning nr. 99/63/EØF af 25. juli 1963 om udtalelser i henhold til artikel 19, stk. 1 og 2, i Rådets forordning nr. 17 (EFT 1963-1964, s. 42, herefter benævnt »forordning nr. 99/63«) kan Kommissionen kun tage sådanne klagepunkter i betragtning, som virksomhederne har haft lejlighed til at udtale sig om. Ifølge sagsøgeren forudsætter dette, at Kommissionen i tilstrækkeligt omfang i meddelelsen om klagepunkter angiver de faktiske omstændigheder og retlige konsekvenser, som den udleder heraf, og at Kommissionen vedlægger denne meddelelse de dokumenter, som den vil lægge til grund for den endelige beslutning, eller gør dem tilgængelige for virksomhederne.

32 Sagsøgeren har anført, at Kommissionen i denne sag støtter beslutningen på 28 dokumenter eller rækker af dokumenter, som ikke er blevet meddelt sagsøgeren. Det drejer sig om et referat af mødet den 13. maj 1982 udarbejdet af en medarbejder hos Hercules [beslutningens 15. betragtning, litra b), og 70. betragtning], et referat af et møde afholdt den 10. marts 1982, udarbejdet af en medarbejder hos ICI [beslutningens 15. betragtning, litra b)], et dokument af 6. september 1977, der angiveligt er fundet hos Solvay (beslutningens 16. betragtning, femte afsnit), Shell's svar på meddelelsen om klagepunkter (17. betragtning til beslutningen), svar fra Amoco, ATO, BASF, DSM, Hüls, Linz, Monte, Petrofina, Rhône-Poulenz, Saga og Solvay (18. betragtning til beslutningen), rundskrivelser fra de nationale salgskontorer til kunderne vedrørende prisforhøjelser (25. betragtning til beslutningen), referatet af to interne møder i Shell, der blev afholdt den 5. juli (beslutningens 29. betragtning, andet afsnit), og den 12. september 1979 (31. betragtning til beslutningen), et internt dokument fra Solvay (32. betragtning til beslutningen), en meddelelse fra Solvay til salgskontorerne af 17. juli 1981 (35. betragtning til beslutningen), artikler offentliggjort i fagpressen vedrørende polypropylenpriserne i slutningen af 1981 (beslutningens 36. betragtning, tredje afsnit), et internt notat fra ICI vedrørende »stabilitet« (46. betragtning til beslutningen), et dokument fra Shell med overskriften »PP W. Europe-Pricing« (49. betragtning til beslutningen), forskellige dokumenter fra Shell vedrørende Det Forenede Kongerige og Frankrig (49. betragtning til beslutningen), et internt notat fra ATO af 28. september 1983 (51. betragtning til beslutningen), et udateret notat fra ICI vedrørende forberedelsen af et møde med Shell i maj 1983 (beslutningens 63. betragtning, andet afsnit), et arbejdspapir vedrørende første kvartal 1983, der blev fundet hos Shell (beslutningens 63. betragtning, tredje afsnit), og endelig dokumenter hidrørende fra ATO, DSM og Shell vedrørende forløbet af forskellige møder (70. betragtning til beslutningen).

33 Sagsøgeren har anført, at ifølge Domstolens praksis (dom af 7.6.1983, forenede sager 100/80-103/80, Musique Diffusion française mod Kommissionen, Sml. s. 1825, præmis 29, og af 25.10.1983, sag 107/82, AEG Telefunken mod Kommissionen, Sml. s. 3151, præmis 27), er det ikke tilstrækkeligt til at anvende beviser mod en virksomhed, at disse er blevet bragt til dens kendskab under proceduren med aktindsigt. Disse beviser skal ikke alene meddeles virksomhederne af Kommissionen, men Kommissionen skal også angive den beviskraft og betydning, som den tillægger dem med hensyn til den beslutning, som den skal træffe.

34 Sagsøgeren har tilføjet, at endog bekræftende dokumenter kan have en afgørende betydning for bevisførelsen, og at det ikke tilkommer Kommissionen at træffe afgørelse om, at visse dokumenter er uden betydning i forhold til den ene eller den

anden virksomhed, eftersom den selv hævder, at hver enkelt virksomhed skal påtage sig et ubegrænset ansvar for andre virksomheders adfærd.

35 Sagsøgeren udleder heraf, at bevismateriale, som ikke er blevet meddelt sagsøgeren, ikke kan gøres gældende mod selskabet.

36 Kommissionen har anført, at sagsøgerens anbringender vedrørende visse dokumenter, som hævdes ikke at være blevet bragt til sagsøgerens kundskab, til dels er urigtige og i øvrigt uden nogen som helst retslig relevans.

37 Kommissionen har for det første anført, at de dokumenter, som er nævnt i beslutningens 25. betragtning, er blevet meddelt sagsøgeren som bilag 19, 42, 46, 50 og 52 til den generelle meddelelse om klagepunkter (herefter benævnt »den generelle meddelelse«), og som bilag til skrivelsen af 29. marts 1985 (bilag I 6-I 9), at det dokument, der er nævnt i 46. betragtning til beslutningens udgør bilag 35 til den generelle meddelelse om klagepunkter, samt at de dokumenter fra ATO, der er nævnt i 70. betragtning til beslutningen, udgør bilag 60 og 72 til den generelle meddelelse om klagepunkter.

38 Kommissionen har dernæst anført, at det dokument, der er nævnt i beslutningens 15. betragtning, litra b), og i 70. betragtning, virksomhedernes svar på Kommissionens begæring om oplysninger, der er nævnt i beslutningens 18. betragtning, det i 40. betragtning nævnte dokument, samt de dokumenter fra DSM og Shell, der er nævnt i beslutningens 70. betragtning, er blevet gjort tilgængelige for sagsøgeren i forbindelse med proceduren med aktindsigt i juni 1984. Kommissionen har tilføjet, at det i 15. betragtning, litra b), og 70. betragtning nævnte dokument blot bekræftede et dokument, der udgjorde bilag 24 til den generelle meddelelse om klagepunkter.

39 Kommissionen har anført, at de øvrige dokumenter, som sagsøgeren har henvist til, ikke blev meddelt sagsøgeren, dels fordi de ikke frembød nogen interesse for den procedure, der var blevet indledt mod sagsøgeren, eftersom de kun var af interesse for de udtrykkeligt opregnede virksomheder, dels fordi de kun bekræfter andre dokumenter, som sagsøgeren allerede havde kendskab til. Kommissionen har anført, at beslutningen ikke er baseret på disse dokumenter, for så vidt angår sagsøgeren.

40 Kommissionen har dog indrømmet, at et notat fra ICI vedrørende et ekspertmøde af 10. marts 1982, der er nævnt i beslutningens 58. betragtning, ved en fejltagelse ikke er blevet meddelt, men har tilføjet, at dette notat kun bekræftede et mødereferat fra Hercules vedrørende samme møde, som var vedlagt den generelle meddelelse om klagepunkter (bilag 23 til den generelle meddelelse).

41 Det bemærkes, at det fremgår af Domstolens praksis, at det afgørende ikke er dokumenterne i sig selv, men de konklusioner, som Kommissionen drager på grundlag af disse. Såfremt dokumenterne ikke er nævnt i meddelelsen om klagepunkter, kan den pågældende virksomhed med rette antage, at de ikke har betydning for sagen. Underretter Kommissionen ikke en virksomhed om, at visse dokumenter vil blive anvendt i beslutningen, afskærer Kommissionen den fra i tide at udtale sig om dokumenternes bevisværdi. Dokumenterne vil af denne grund ikke kunne anvendes som bevis over for virksomheden (ovennævnte dom af 25.10.1983, sag 107/82, præmis 27, og senest dom af 3.7.1991, sag C-62/86, AKZO Chemie mod Kommissionen, Sml. I, s. 3359, præmis 21).

42 I dette tilfælde kan alene de dokumenter, der er nævnt i den generelle eller den specielle del af meddelelsen om klagepunkter eller i skrivelsen af 29. marts 1985, samt de dokumenter, der er vedlagt disse, men ikke udtrykkeligt nævnt heri, anses for bevismidler mod sagsøgeren under nærværende sag. For så vidt angår de dokumenter, der er vedlagt meddelelserne om klagepunkter, men som ikke er nævnt heri, kan de kun gøres gældende over for sagsøgeren i beslutningen, hvis selskabet med rimelighed har kunnet udlede af meddelelserne, hvilke konklusioner Kommissionen ville drage heraf.

43 Det fremgår af ovennævnte betragtninger, at af de dokumenter, sagsøgeren har anført, kan alene de nationale salgskontorers rundskrivelser til kunderne (25. betragtning til beslutningen), ICI's interne notat vedrørende »stabilitet« (46. betragtning til beslutningen) og de hos ATO fundne dokumenter vedrørende de spørgsmål, der blev drøftet under møderne (70. betragtning til beslutningen), anvendes som bevis over for sagsøgeren, idet de er nævnt i de tabeller, der var indeholdt i skrivelsen af 29. marts 1985, og i punkt 71, 94 og 102 i den generelle meddelelse om klagepunkter, og desuden udgør bilag A-I til skrivelsen af 29. marts 1985 og bilag 35, 60 og 72 til den generelle meddelelse om klagepunkter. De øvrige dokumenter, sagsøgeren har nævnt, kan ikke anses for bevismidler mod selskabet under nærværende sag.

44 Spørgsmålet om, hvorvidt de sidstnævnte dokumenter er nødvendige for at underbygge de bevismæssige konstateringer, Kommissionen i beslutningen har foretaget i forhold til sagsøgeren, henhører under Rettens undersøgelse af, om disse konstateringer kan lægges til grund. Sagsøgeren har i øvrigt ikke hævdet, at disse dokumenter har kunnet indeholde formildende omstændigheder i forhold til sagsøgeren.

2. *Utilstrækkelig aktindsigt*

45 Sagsøgeren har gjort gældende, at den begrænsede aktindsigt, som er blevet indrømmet sagsøgeren, udgør en tilsidesættelse af kontradiktionsprincippet. Sagsøgerens advokater har gennemgået Kommissionens dokumenter i juni 1984, men — selv ifølge Kommissionens ordfører — har de kun fået forelagt det bevismateriale, som Kommissionen lagde til grund mht. klagepunkterne for at godtgøre en ulovlig adfærd, eller som den ville kunne påberåbe sig under den senere procedure. For at begrunde en sådan begrænsning af aktindsigten kan Kommissionen ikke påberåbe sig Domstolens dom af 17. januar 1984 (forenede sager 43/82 og 63/82, VBVB og VBBB mod Kommissionen, Sml. s. 19), der angik en anden situation, nemlig anvendelsen af EØF-traktatens artikel 85, stk. 3.

46 Ifølge sagsøgeren kan denne begrænsning af aktindsigten til at angå bevismaterialet mod sagsøgeren og den udvælgelse af dokumenter, som sagsøgeren antager har fundet sted, ikke accepteres. Begrænsningen gør det nemlig umuligt for virksomhedens advokater at vurdere betydningen af de belastende og formildende beviser og undersøge, om Kommissionen har vurderet dem korrekt. Da Retten heller ikke selv generelt har haft lejlighed til at gennemgå samtlige sagens akter, vil de dokumenter af formildende karakter, som Kommissionens tjenestegrene ikke eller kun ufuldstændigt har anvendt og vurderet, kunne forblive hengemt i Kommissionens sagsakter.

47 I mangel af fuldstændig aktindsigt kan sagsøgeren lige så lidt som Retten undersøge, om der faktisk foreligger formildende omstændigheder i henhold til de dokumenter, som var blevet unddraget aktindsigten. Den yderst sporadiske bevisførelse i denne sag giver ikke alene anledning til en meget omhyggelig afvejning af samtlige beviser, men giver endvidere anledning til frygt for, at Kommissionen har foretaget en ensidig vurdering af beviserne.

48 Sagsøgeren har tilføjet, at selv om det antages, at Kommissionens anbringende om, at samtlige dokumenter er blevet stillet til rådighed, med undtagelse af dem, der indeholdt fortrolige oplysninger, er korrekt, tilkommer det Retten at undersøge, om disse dokumenter indeholder formildende beviser i forhold til virksomhederne.

49 Kommissionen har anført, at ifølge Domstolens praksis (ovennævnte dom af 17.1.1984, forenede sager 43/82 og 63/82, præmis 25) er den ikke forpligtet til at gøre de berørte parter bekendt med samtlige sagsakter. I denne sag har Kommissionen uden at være forpligtet til det i øvrigt givet sagsøgeren aktindsigt i næsten samtlige dokumenter, som den er i besiddelse af (bortset fra dokumenter indeholdende forretningshemmeligheder) i forbindelse med meddelelsen af klagepunkter og fremsendelsen af den supplerende skrivelse af 29. marts 1985. Kommissionen har givet aktindsigt i de andre dokumenter i forbindelse med proceduren med aktindsigt i juni 1984.

50 Kommissionen har endvidere anført, at det er urigtigt, at den kun har anvendt belastende dokumenter og tilbageholdt sagsøgeren dokumenter, der indeholdt formildende omstændigheder. Kommissionen har herved anført, at sagsøgeren ikke har henvist til noget som helst dokument til støtte for sine anbringender.

51 Det bemærkes, at det i henhold til reglerne om kontradiktion kræves, at sagsøgeren skal sættes i stand til at fremføre sit synspunkt, således som selskabet ønsker det, vedrørende alle de klagepunkter, som Kommissionen er fremkommet med i de meddelelser om klagepunkter, der blev fremsendt til selskabet, og vedrørende alle de beviser, der skal underbygge klagepunkterne, og som Kommissionen har nævnt i meddelelserne om klagepunkter eller vedlagt disse (dom af 9.11.1983, sag 322/81, Michelin mod Kommissionen, Sml. s. 3461, præmis 7).

52 Retten til kontradiktion medfører derimod ikke, at en virksomhed, der er omfattet af en procedure i henhold til EØF-traktatens artikel 85, stk. 1, kan fremkomme med bemærkninger til alle Kommissionens dokumenter vedrørende sagen, idet der ikke findes bestemmelser, hvorefter Kommissionen er forpligtet til at gøre de berørte virksomheder bekendt med sagsakterne (Domstolens dom af 17.1.1984, forenede sager 43/82 og 63/82, a. st., præmis 25).

53 Kommissionen har imidlertid i *Den Tolvte Beretning om Konkurrencepolitikken* fastlagt en fremgangsmåde, hvorefter der gives aktindsigt i konkurrencesager, og Kommissionen har dermed pålagt sig selv regler, der går ud over de krav, der er opstillet af Domstolen. Det anføres i de regler, der er fastsat i *Den Tolvte Beretning om Konkurrencepolitikken* (s. 42 og 43):

»Kommissionen giver derfor i fremtiden de virksomheder, der er impliceret i en sag, adgang til at gøre sig bekendt med sagens akter. Virksomhederne oplyses om, hvilke dokumenter Kommissionen har i sagen, idet der til meddelelsen om klagepunkter eller til skrivelsen, hvori en klage afvises, er vedføjet en fortegnelse over alle disse, med en angivelse af, hvilke af dokumenterne eller dele af disse virksomhederne har adgang til at få indsigt i. Virksomhederne har mulighed for at gennemgå disse dokumenter i Kommissionen. Hvis en virksomhed kun ønsker at gennemgå enkelte af dem, kan Kommissionen fremsende kopier heraf. Kommissionen

betragter dog en række dokumenter som fortrolige, hvorfor der ikke er adgang til at få indsigt i disse. Det drejer sig om følgende dokumenter: dokumenter eller dele heraf, der indeholder andre virksomheders forretningshemmeligheder; Kommissionens interne dokumenter, såsom notater, udkast eller andre arbejdsdokumenter; alle andre fortrolige oplysninger, som f.eks. oplysninger om de klagende parters identitet, hvis disse ikke ønsker denne afsløret, samt oplysninger, der fremsendes til Kommissionen med et forbehold om, at disse er at betragte som fortrolige.«

Det bemærkes i denne forbindelse, at Kommissionen ikke kan fravige de regler, den således har pålagt sig selv (Domstolens dom af 5.6.1973, sag 81/72, Kommissionen mod Rådet, Sml. s. 575, præmis 9, og af 30.1.1974, sag 148/73, Louwage mod Kommissionen, Sml. s. 81).

54 Kommissionen er herefter forpligtet til at give de virksomheder, der er berørt af en procedure i henhold til EØF-traktatens artikel 85, stk. 1, aktindsigt i alle de dokumenter, der er indsamlet ved undersøgelsen, uanset om de er til skade eller gunst for virksomhederne, dog ikke andre virksomheders forretningshemmeligheder, Kommissionens interne dokumenter og andre fortrolige oplysninger.

55 Retten skal fastslå, at Kommissionen kategorisk har benægtet, at dens tjenestegrene har undladt at give sagsøgeren indsigt i dokumenter, som muligvis kan være til gunst for sagsøgeren.

56 Sagsøgeren har imidlertid ikke over for Kommissionens benægtelser fremført noget som helst, som kan godtgøre, at Kommissionens tjenestegrene har foretaget en udvælgelse af de dokumenter, som sagsøgeren fik indsigt i, for at afskære sagsøgeren fra at afkræfte det bevismateriale, som Kommissionen har fremlagt for at godtgøre sagsøgerens deltagelse i overtrædelsen. Sagsøgeren har herved henvist til nogle udtalelser, som Kommissionens ordfører skulle have fremsat over for sagsøgerens advokat, men sagsøgeren har ikke bevist eller tilbudt at bevise, at sådanne udtalelser er blevet fremsat, og at de havde den af sagsøgeren anførte rækkevidde.

57 Anbringendet bør derfor forkastes.

3. *Nye klagepunkter*

58 Sagsøgeren har anført, at beslutningen (artikel 1 og 81. betragtning) kritiserer virksomhederne for at have underskrevet en rammeaftale, der er kommet til udtryk i en række mere detaljerede delaftaler, eller en enkelt uafbrudt aftale efter EØF-traktatens artikel 85, stk. 1, mens der i virkeligheden aldrig har været tale om en enkelt uafbrudt rammeaftale i meddelelsen om klagepunkter, der tværtimod henviste til en flerhed af aftaler og/eller samordnet praksis. For så vidt angår bestemte områder og bestemte perioder har meddelelsen om klagepunkter formelt udelukket eksistensen af aftaler. I skrivelsen af 29. marts 1985 har Kommissionen ganske vist omtalt eksistensen af en »central aftale«, men den har ladet dette punkt stå hen uden at præcisere det nærmere. Endelig har Kommissionen uden begrænsning opretholdt sin første beskyldning, der blev gentaget under den anden række høringer. Den principale beskyldning i beslutningen er således ny både i faktisk og retlig henseende, og deltagerne i proceduren har ikke haft mulighed for at tage stilling til dette klagepunkt.

59 Sagsøgeren har tilføjet, at Kommissionen ikke med føje kan gøre gældende, at den i meddelelsen om klagepunkter fremsatte beskyldning om en uafbrudt overtrædelse blot, henset til resultatet af den administrative procedure, er blevet erstattet af en anden beskyldning vedrørende indgåelsen af en rammeaftale, uden at dette medfører en ændring af vurderingen af sagens momenter. De to beskyldninger er nemlig fuldstændig forskellige i faktisk og retlig henseende. Ifølge Domstolens dom af 29. oktober 1980 (forenede sager 209/78-215/78 og 218/78, Van Landewyck mod Kommissionen, Sml. s. 3125, præmis 68) er det kun tilladt at tilrettelægge eller supplere klagepunkterne. At beskyldningen er fuldstændig ny skyldes selve begrebet rammeaftale, der er et fuldstændig andet en begrebet uafbrudt aftale.

60 Ifølge sagsøgeren er en rammeaftale et præcist juridisk begreb, der dækker et retsforhold, hvorved parterne forud forpligter sig og aftaler regler, som foregriber indholdet af fremtidige retsforhold eller retshandler eller fastsætter visse generelle betingelser, der skal fastlægges i hvert enkelt tilfælde. Det væsentlige moment i rammeaftalen er således en generel forudgående samstemmighed, der forudsætter viljen til at optræde i fællesskab med hensyn til fremtidige særlige retsforhold. Eksistensen af en rammeaftale ligger således nødvendigvis forud for aftaler og samordnet praksis. Kommissionen har imidlertid ikke foretaget nogen som helst konstatering med hensyn til de faktiske omstændigheder og end mindre fremlagt bevi-

ser, der gør det muligt at fastslå, at der var blevet indgået en sådan rammeaftale i 1977. Endvidere synes betragtningerne til beslutningen snarere at afkræfte end bekræfte, at der forelå en rammeaftale. Beslutningen indeholder således i redegørelsen for de faktiske omstændigheder i 1977 ikke nogen omtale af en rammeaftale og heller ikke nogen faktisk konstatering herom. Kommissionen forsøgte derimod at bevise, at der forelå et konkret priskartel (den oprindelige aftale om mindstepriser), men uden at sætte det i forbindelse med en rammeaftale. Kommissionen har endvidere ikke udpeget de virksomheder, som skulle have indgået denne rammeaftale.

61 Sagsøgeren har anført, at man ikke af eventuelt senere indgåede aftaler efterfølgende kan fastslå, at der forelå en rammeaftale. Da formålet med rammeaftalen er med virkning for fremtiden at aftale bestemte regler for senere enkeltstående retsforhold, kan den efterfølgende sammenligning af enkeltstående aftaler kun gøre det muligt at udlede eksistensen af en rammeaftale på den betingelse, at de enkeltstående retsforhold under ingen omstændigheder kan forklares på anden måde end ved den forudgående indgåelse af en rammeaftale. Kommissionen har imidlertid først gjort dette gældende i svarskriftet, og de konstaterede omstændigheder angiver ikke, at de forskellige påberåbte handlinger i 1977 og i de følgende år er foretaget ensartet eller regelmæssigt i henhold til et forud aftalt adfærdsmønster. Kommissionen omtaler således en ordning med regelmæssige møder, men denne vurdering bekræftes ikke af beviserne, som ikke gør det muligt at udlede den mindste regelmæssighed i afholdelsen af møderne.

62 Sagsøgeren har anført, at såfremt Kommissionen herefter hævder, at der forelå en rammeaftale, skyldes dette, at den ved en fordrejet retlig konstruktion forsøger at afhjælpe sin manglende evne til at bevise eksistensen af enkeltstående aftaler og/eller enkeltstående samordnet praksis, hvilket fremgår af den omstændighed, at Kommissionen i svarskriftet har anført, »det er rimeligt at antage, at møderne, om hvis indhold Kommissionen ikke havde kendskab til detaljerne (navnlig møderne mellem slutningen af 1977 og begyndelsen af 1978 og slutningen af 1979), generelt set havde samme formål som de møder, med hensyn til hvilke Kommissionen havde kendskab til detaljerne«.

63 Sagsøgeren har endvidere anført, at Kommissionen af samme grund med urette forsøger at anvende begrebet fortsat overtrædelse. Da dette begreb er bestemt til at

kvalificere summen af særskilte overtrædelser, der hver især opfylder betingelserne mht. overtrædelse, som en fælles samlet overtrædelse, fritager dette ikke Kommissionen fra sin forpligtelse til for hver enkelt omhandlet periode og for hver enkelt beskyldning at føre konkret bevis for en tilsidesættelse af konkurrenceretten.

64 Sagsøgeren har anført, at Kommissionen både med hensyn til rammeaftalen og den uafbrudte aftale burde have præciseret den særlige adfærd, med hensyn til hvilken den mente at have godtgjort, at der forelå en aftale efter EØF-traktatens artikel 85, stk. 1, for derefter at sammenfatte de forskellige overtrædelser på dette grundlag. Kommissionen har imidlertid gjort det modsatte, idet den af samtlige omstændigheder har udledt eksistensen af en fælles rammeaftale eller en uafbrudt aftale, uden at godtgøre eksistensen af særskilte overtrædelser, hvilket fremgår af beslutningens 81. betragtning.

65 Sagsøgeren har gjort gældende, at denne retlige fejl, som vedrører sagens faktiske omstændigheder og beslutningens retlige grundlag og endog berører dens dispositive del, ikke kan afhjælpes ved Retten, og derfor bør medføre, at beslutningen annulleres. Retten kan ganske vist i teorien selv undersøge de forskellige forhold, med hensyn til hvilke den mener, at der er ført bevis for overtrædelse, men retten til kontradiktion vil i så fald blive tilsidesat, idet de berørte virksomheder må kunne forsvare sig mod beskyldninger, som den administration, der kritiserer den, endnu ikke har fremsat.

66 Kommissionen har anført, at den fuldt ud har overholdt Domstolens praksis (ovennævnte dom af 29.10.1980, forenede sager 209/78-215/78 og 218/78), hvorefter den kan bruge resultaterne af den administrative procedure til »såvel faktisk som retligt, at tilrettelægge og supplere argumentationen til støtte for de klagepunkter, som den opretholder«. Kommissionen har under henvisning til ordlyden af meddelelsen om klagepunkter og den senere skrivelse af 29. marts 1985 anført, at den har muliggjort en dybtgående drøftelse om kartellets egentlige natur under den administrative procedure. Beslutningen indeholder de konklusioner, som Kommissionen har udledt af denne drøftelse.

67 Kommissionen har tilføjet, at den oprindelige meddelelse om klagepunkter allerede på flere punkter (punkt 128 og 132) henviste til et fortsat og institutionaliseret samarbejde. Kommissionen har desuden i sin skrivelse af 29. marts 1985 anført, at den ikke udelukkede muligheden af en central aftale mellem de fire store producenter (s. 3), og at aftalerne, for så vidt angår de øvrige deltagere i møderne, »[hvilede] på en plan, der var tilstrækkeligt detaljeret til at kunne sidestilles med en aftale eller aftaler efter artikel 85« (s. 4).

68 Ifølge Kommissionen var rammeaftalen indeholdt i beslutningen om at indføre et institutionaliseret system med producentmøder med henblik på at diskutere markedsstrategi. Denne rammeaftale blev i det enkelte tilfælde suppleret med delaftaler vedrørende konkrete foranstaltninger. Det drejede sig om at iværksætte en fælles plan, der kom til udtryk i mere eller mindre intensive aktioner, og som tilsigtede at påvirke markedskræfterne gennem et samarbejde mellem polypropylenproducenterne med hensyn til priser, salgsmål, markedsandele og følgeforanstaltninger. Denne samlede plan har i øvrigt stedse været kendetegnet ved de samme grundlæggende særegenheder på trods af forskelle i dens iværksættelse, som skyldtes deltagernes gensidige mistillid.

69 Kommissionen har herved benægtet at have »opfundet« en rammeaftale for at udfylde lakuner i bevisførelsen, hvilket sagsøgeren har beskyldt Kommissionen for.

70 Retten skal udtale, at de dele af beslutningen, som sagsøgeren har kritiseret, med hensyn til deres rækkevidde falder sammen med indholdet af de klagepunkter, som Kommissionen har fremført mod sagsøgeren og de øvrige virksomheder, der var adressater for beslutningen, i de meddelelser om klagepunkter, som var blevet rettet til dem.

71 Modsat sagsøgerens anbringender har Kommissionen nemlig ikke i beslutningens 81. betragtning ene og alene konstateret, at de pågældende virksomheder »deltog... i en overordnet rammeaftale, der blev udmøntet i en række mere detaljerede delaftaler, som blev udarbejdet fra tid til anden«, og at der således er handlet i henhold til en enkelt uafbrudt »aftale« efter artikel 85, stk. 1, idet det forud for den første

af disse sætninger fastslås, at »i den her foreliggende sag deltog producenterne ved at tilslutte sig en fælles plan om at regulere priser og leverancer på polypropylenmarkedet...«, og den anden sætning indledes med ordene »Kommissionen er af den opfattelse, at hele det kompleks af planer og ordninger, der blev vedtaget inden for rammerne af et system med regelmæssige og institutionaliserede møder, må betragtes...«. Heraf følger, at udtrykkene »rammeaftale« eller »uafbrudt aftale« og udtrykkene »generelle planer«, som er anvendt i beslutningen, blot udtrykker den omstændighed, at Kommissionen havde fastslået, at beslutningens adressater havde begået en uafbrudt overtrædelse, hvis forskellige elementer udgjorde et samlet hele af regelmæssige møder mellem polypropylenproducenterne, fastsættelse af målpriser og kvoter, som var karakteriseret ved et enkelt økonomisk formål, nemlig at fordreje den normale prisudvikling på polypropylenmarkedet.

72 Dette er netop selve indholdet af den generelle meddelelse om klagepunkter, som blev tilstillet sagsøgeren og beslutningens øvrige adressater, jf. navnlig meddelelsens punkt 1, 5, 128, 132 og punkt 151, litra a). Punkt 1 er affattet således:

»Nærværende meddelelse om klagepunkter vedrører anvendelsen af EØF-traktatens artikel 85, stk. 1, på en flerhed af aftaler og/eller samordnet praksis, hvorved de producenter, der forsyner det fælles marked med polypropylen (et termoplastisk produkt, der sælges 'in bulk') fra ca. 1977 til oktober 1983, regelmæssigt og uafbrudt samordnede deres salgs- og prispolitik, idet de fastsatte og anvendte 'målpriser', og/eller mindstepriser, idet de kontrollerede de mængder, der tilførtes markedet, ved hjælp af aftalte 'salgsmål' og/eller kvoter, og idet de regelmæssigt mødtes for at overvåge udviklingen med hensyn til disse restriktive foranstaltninger.«

Punkt 132, sidste sætning, fastslår:

»Producenterne ville nemlig kontrollere markedet, og et fortsat og institutionaliseret samarbejde på højt niveau afløste den normale konkurrence.«

73 Det skal tilføjes, at indholdet af de klagepunkter, der blev fremført mod sagsøgeren og beslutningens øvrige adressater, blev bekræftet ved den skrivelse, der blev tilsendt dem den 29. marts 1985, og hvori det på side 4 anføres: »Disse arrangementer udgjorde en tilstrækkelig præcis plan til at kunne sidestilles med en eller flere 'aftaler' efter artikel 85, i det mindste hvad angår de producenter, der deltog i møderne.«

74 Retten finder derfor, at Kommissionen i beslutningen blot har foretaget en uddybning og retlig tydeliggørelse af den argumentation, som den lægger til grund for de fremførte klagepunkter, og at den derfor ikke har forhindret sagsøgeren i at fremsætte sit synspunkt med hensyn til disse klagepunkter, før beslutningen blev vedtaget.

75 Heraf følger, at sagsøgeren ikke med føje kan beskylde Kommissionen for at have tilsidesat sagsøgerens ret til kontradiktion ved at fremsætte nye klagepunkter i beslutningen.

Beviset for overtrædelsen

76 Det anføres i beslutningen (80. betragtning, første afsnit), at de polypropylenproducenter, der leverede til EF, fra 1977 deltog i et kompleks af planer, ordninger og foranstaltninger, der blev vedtaget inden for rammerne af et system med regelmæssige møder og løbende kontakter. Det tilføjes (80. betragtning, andet afsnit), at producenternes overordnede plan var at mødes og nå til enighed i konkrete anliggender.

77 Det må derfor først undersøges, om Kommissionen har ført tilstrækkeligt bevis vedrørende (A) konstateringerne med hensyn til aftalen om mindstepriser, (B) systemet med regelmæssige møder for polypropylenproducenter, (C) prisinitiativerne, (D) de foranstaltninger, der skulle fremme iværksættelsen af prisinitiativerne, og (E) fastsættelsen af mængdemål og kvoter. Der skal herved (a) tages hensyn til beslutningen og (b) parternes anbringender, før (c) disse vurderes. Endelig må Retten efterprøve Kommissionens anvendelse af EØF-traktatens artikel 85, stk. 1, på disse faktiske omstændigheder.

1. *Bevismæssige konstateringer*

A — Aftalen om mindstepriser

a) Den anfægtede retsakt

78 Ifølge beslutningen (16. betragtning, første, andet og tredje afsnit, jf. endvidere 67. betragtning, første afsnit) har de oprindelige polypropylenproducenter i 1977, efter at der var kommet syv nye polypropylenproducenter på det vesteuropæiske marked, indledt drøftelser med henblik på at undgå et større prisfald og deraf følgende tab. Som led i disse drøftelser tog de største producenter, Monte, Hoechst, ICI og Shell, initiativ til en aftale om »mindstepriser«, som skulle træde i kraft den 1. august 1977. Den oprindelige aftale indeholdt ingen regler om salgsmængder, men såfremt den skulle slå igennem, var der forudset visse tonsmæssige begrænsninger for 1978. Aftalen skulle oprindeligt have været anvendt i en periode på fire måneder, og enkelthederne i denne aftale blev meddelt de andre producenter, deriblandt sagsøgeren, hvis marketingdirektør bemærkede, at mindstepriserne for de vigtigste polypropylenkvaliteter var baseret på en vejledende pris på 1,25 DM / kg for rafia.

79 Ifølge beslutningen (16. betragtning, femte afsnit), har ICI og Shell indrømmet, at man havde kontakter med andre producenter for at drøfte, hvorledes prisfaldet kunne undgås. Ifølge ICI var det muligt, at der blev foreslået et mindsteniveau, som priserne ikke måtte falde ned under. Det bekræftes af ICI og Shell, at drøftelserne ikke blot foregik mellem de »fire store«. Det var ikke muligt nøjagtig at fastslå, hvorledes mindsteprisaftalen fungerede. I november 1977, da rafiaprisen var faldet til omkring 1,00 DM / kg, bebudede Monte imidlertid en forhøjelse til 1,30 DM / kg fra den 1. december, og den 25. november rapporterede fagpressen, at de andre tre »store« fulgte trop med tilsvarende forhøjelser, der skulle træde i kraft samme dato eller senere i december.

80 Ifølge beslutningen (17. betragtning, første og andet afsnit) var det omtrent på det tidspunkt, at polypropylenproducenterne begyndte at holde regelmæssige møder. Det anføres videre i beslutningen, at ICI hævder, at der ikke blev afholdt møder før december 1977, men indrømmer, at der før dette tidspunkt var kontakter mel-

lem producenterne, sandsynligvis telefonisk og på »ad hoc«-basis. Shell har udtalt, at det er muligt, at ledende repræsentanter for Shell »havde drøftelser med Montedison om priser i eller omkring november 1977, og at Montepolimeri foreslog muligheden for prisforhøjelser og ønskede at få kendskab til Shell's reaktioner på en prisforhøjelse«. Det anføres i beslutningen (17. betragtning, tredje afsnit), at der ikke er noget direkte bevis for, at der før december 1977 har fundet møder sted mellem selskaberne med det formål at fastsætte priser, men producenterne havde allerede på et møde med en brancheforening for aftagere, »European Association for Textile Polyolefins« (herefter benævnt »EATP«), i maj og november 1977 underrettet aftagerne om, at man fandt det nødvendigt i fællesskab at forhøje priserne. Hercules havde i maj 1977 understreget, at de »traditionelt førende virksomheder« i branchen burde tage initiativet hertil, mens Hoechst havde givet udtryk for, at der var behov for en prisforhøjelse på 30-40%.

81 Det anføres i beslutningen (17. betragtning, fjerde afsnit, 78. betragtning, tredje afsnit, og 104. betragtning, andet afsnit), at sagsøgeren — ligesom Hercules, Linz, Rhône-Poulenc, Saga og Solvay — tilkendegav, at selskabet støttede Monte, som i en artikel i fagpressen (*European Chemical News*, herefter benævnt »ECN«) den 18. november 1977 havde bebudet en forhøjelse af rafiaprisen til 1,30 DM / kg fra den 1. december. Deres indlæg på EATP-mødet den 22. november 1977 viser ifølge mødereferaterne, at den pris på 1,30 DM / kg, som Monte havde fastsat, var blevet accepteret af de øvrige producenter som en generel »målpris« for hele branchen.

b) Parternes anbringender

82 Sagsøgeren har fastslået, at Kommissionen til støtte for sit anbringende om, at der i 1977 var blevet indgået en aftale om mindstepriser, kun har fremlagt et enkelt bevis, nemlig et håndskrevet notat fra en medarbejder ved Hercules (bilag 2 til den generelle meddelelse); denne medarbejder har ikke været direkte vidne til de diskussioner, som omtales i notatet. Det er endvidere ikke blevet bevist, at Hercules deltog i aftalen.

83 Sagsøgeren har tilføjet, at udtrykket »agreement« (aftale), der anvendes i dette notat, er tvetydigt, og kun kan give udtryk for en simpel enighed.

84 Sagsøgeren har endvidere udledt et argument af den omstændighed, at den i notatet omhandlede prisforhøjelse ikke har fundet sted, og at intet beviser, at den er blevet udskudt. Sagsøgeren gør herved gældende, at udskydelsen af denne forhøjelse under ingen omstændigheder kan udledes af referatet af mødet i EATP den 22. november 1977 (bilag 6 til den generelle meddelelse). Den heri rapporterede prisforhøjelse, som Monte havde bebudet, gør det ikke muligt at underbygge en sådan konstatering af to grunde: dels er den offentlige meddelelse af prisforhøjelser ikke forbudt ved EØF-traktatens artikel 85, stk. 1, dels er der intet element, som gør det muligt at fastslå, at denne bebudede prisforhøjelse var resultatet af en aftale, så meget desto mindre som Monte ikke var medlem af EATP i 1977. Sagsøgeren har tilføjet, at Monte's bebudede prisforhøjelse under et andet møde i EATP den 26. maj 1978 (bilag 7 til den generelle meddelelse) allerede var besluttet og uden nogen som helst relevans.

85 Sagsøgeren har anført, at det dokument, der blev fundet hos Solvay, og som er nævnt i beslutningens 16. betragtning, sidste afsnit, ikke kan gøres gældende mod sagsøgeren, da det ikke er blevet meddelt denne.

86 Kommissionen har heroverfor anført, at sagsøgeren ikke har fremført noget som helst argument, der kan rejse tvivl om indholdet af notatet fra Hercules, der beskrev aftalen om mindstepriser (bilag 2 til den generelle meddelelse). Kommissionen har understreget, at dette notat ligger stærkt på linje med de bebudede ensartede prisforhøjelser, der blev fremsat samtidig af de forskellige producenter i forbindelse med møder i EATP den 22. november 1977 og den 26. maj 1978 (bilag 6 og 7 til den generelle meddelelse).

c) Rettens vurdering

87 Retten konstaterer, at ordlyden af det af en medarbejder hos Hercules udarbejdede notat, som Kommissionen henviser til, er klar og utvetydig. Det fremgår af notatet:

»Major producers have made agreement (Mont., Hoechst, Shell, ICI) 1. No tonnage control; 2. System floor prices — DOM less for importers; 3. Floor prices from July 1. definitely Aug. 1st when present contracts expire; 4. Importers restrict

to 20% for 1 000 tonnes; 5. Floor prices for 4 month period only — alternative is for existing; 6. Com.(panies) to meet Oct. to review progress; 7. Subject (of the) scheme working — Tonnage restrictions would operate next year.«

(»De største producenter (Mont., Hoechst, Shell, ICI) er enige om følgende punkter: 1. ingen kontrol med tonnage; 2. system med mindstepriser for DOM (indenlandske producenter) bortset fra importører; 3. mindstepriser fra 1. juli eller senest 1. august, når de løbende kontrakter udløber; 4. importørerne begrænser til 20% for 1 000 tons; 5. mindstepriser for en periode af kun fire måneder — der foreligger ikke noget alternativ; 6. selskaberne mødes atter i oktober for at vurdere fremskridt; 7. genstand for den gældende ordning — tonnagerestriktioner skulle gælde næste år.«)

(efterfulgt af en prisliste for tre polypropylenkvaliteter udtrykt i fire nationale valutaer, bl.a. 1,25 DM / kg for rafia).

88 Stillet over for dette bevis har sagsøgeren begrænset sig til at anføre, at der ikke foreligger bevis for indgåelse af en aftale om mindstepriser; notatet er lidet troværdigt, da dets ophavsmand ikke var deltager i aftalen, og det heri anvendte udtryk »agreement« (aftale) udtrykker kun et sammenfald af synspunkter mellem virksomhederne med hensyn til nødvendigheden af en prisforhøjelse.

89 Retten finder, at de af sagsøgeren fremførte anbringender ikke kan afkræfte den bevisværdi, som Kommissionen tillægger dette notat. Den omstændighed, at Hercules ikke var deltager i den oprindelige aftale om mindstepriser, er uden betydning, da Kommissionen udtrykkeligt anvender dette notat som et på tidspunktet for de faktiske omstændigheder skriftligt nedfældet vidneudsagn for, der attesterer, at andre producenter end Hercules har indgået en aftale.

90 Selv om ordet »agreement« (aftale) i givet fald kan give udtryk for et sammenfald af synspunkter, skal det dog bemærkes, at ordet i notatet er en del af udtrykket »made agreement«, der på engelsk kun kan betyde »har aftalt«, og som derfor ud over at udtrykke et sammenfald af synspunkter, beskriver en enighed mellem sagsøgeren og tre andre producenter om mindstepriser.

91 Den omstændighed, at de aftalte mindstepriser ikke har kunnet nås, taler heller ikke imod sagsøgerens deltagelse i aftalen om mindstepriser, da det selv i dette tilfælde højst ville være bevist, at mindstepriserne ikke blev iværksat, men ikke, at de ikke er blevet aftalt. Det anføres i aftalen (16. betragtning, sidste afsnit), som ikke fastslår, at mindstepriserne er blevet nået, at prisen for rafia var faldet til ca. 1,00 DM / kg i november 1977.

92 Det følger af det foregående, at Kommissionen i tilstrækkeligt omfang har godtgjort, at der i midten af 1977 var opnået en enighed mellem flere polypropylenproducenter, herunder sagsøgeren, om fastsættelse af mindstepriser, og at Kommissionen med henblik herpå ikke behøvede at anvende dokumenter, som den ikke havde nævnt i meddelelsen af klagepunkter, og som den ikke havde meddelt sagsøgeren.

B — Systemet med regelmæssige møder

a) Den anfægtede retsakt

93 Det anføres i beslutningen (17. betragtning), at systemet med periodiske møder mellem polypropylenproducenterne begyndte noget efter slutningen af november 1977. Det anføres, at ICI hævder, at der ikke blev afholdt møder før december 1977 (dvs. efter at Monte havde bebudet prisforhøjelser), men indrømmer, at der før dette tidspunkt var kontakter mellem producenterne.

94 Ifølge beslutningen (18. betragtning, første afsnit), blev der i løbet af 1978 afholdt mindst seks møder mellem de øverste ledere, der havde ansvaret for den samlede ledelse af nogle af producenternes polypropylen-aktiviteter (herefter benævnt »chefer«). Dette mødesystem udviklede sig hurtigt til også at omfatte møder på et lavere niveau mellem repræsentanter med mere detaljeret kendskab til markedsføringen (herefter benævnt »eksperter«; der henvises til ICI's svar på begæringen om oplysninger i henhold til artikel 11 i forordning nr. 17, bilag 8 til den generelle meddelelse). Det anføres i beslutningen, at sagsøgeren deltog regelmæssigt i møderne i det mindste indtil udgangen af september 1983 (105. betragtning, fjerde afsnit).

95 Det fremgår af beslutningen (21. betragtning), at formålet med de regelmæssige møder navnlig var at fastsætte målpriser og salgsmål og at sikre producenternes overholdelse heraf.

96 Ifølge beslutningen (68. betragtning, andet og tredje afsnit) begyndte de »fire store« ved slutningen af 1982 at holde møder med begrænset deltagerkreds dagen før hvert »chefmøde«. Disse »forberedende« møder udgjorde et forum, hvor de fire største producenter kunne enes om en fælles holdning før plenarmødet. Formålet var, at de fire store ved at indtage en fælles holdning kunne få de øvrige producenter til at bane vej for stabile priser. ICI har indrømmet, at de emner, der blev drøftet på de forberedende møder, var de samme som dem, der blev drøftet på de efterfølgende »chefmøder«; Shell har derimod benægtet, at møderne mellem de »fire store« på nogen måde kunne betragtes som en forberedelse til plenarmøderne, eller at de involverede en samordning af synspunkter mht. de emner, der skulle drøftes på det følgende møde. Det anføres imidlertid i beslutningen, at referaterne af visse møder (oktober 1982 og maj 1983) modbeviser Shell's udtalelse.

b) Parternes argumenter

97 Sagsøgeren har anført, at Kommissionen uden den mindste form for bevis har henvist til et system med regelmæssige møder. De beviser, som Kommissionen råder over, giver ikke grundlag for at fastslå den mindste regelmæssighed i afholdelsen eller forløbet af møderne eller med hensyn til deltagernes navne. Ifølge tabel 3 til beslutningen blev der således kun afholdt seks møder i 1978, intet i 1979, ét i 1980 og ti i 1981.

98 Sagsøgeren har gentaget, at Kommissionen for at udfylde lakuner i sin bevisførelse har påberåbt sig eksistensen af en rammeaftale, hvilket fremgår af den omstændighed, at Kommissionen i svarskriftet har anført, at »det er rimeligt at antage, at møderne, om hvis indhold Kommissionen ikke havde kendskab til detaljerne (navnlig møderne mellem slutningen af 1977 og begyndelsen af 1978 og slutningen af 1981) generelt set havde samme indhold som de møder, med hensyn til hvilke Kommissionen havde kendskab til detaljerne«. Dette viser desuden, at Kommissionen ikke råder over noget som helst bevis med hensyn til sine anbringender om genstanden for de møder, der blev afholdt i årene 1977-1981.

99 Sagsøgeren har anført, at Kommissionen med henblik på at fastlægge mødernes genstand har henvist til notater, som en medarbejder hos ICI har udarbejdet vedrørende visse møder mellem producenterne, og i hvilket resultatet af møderne undertiden betegnes som »agreed« (aftalt). Sagsøgeren har anført, dels at dette udtryk kan betyde, at der var enstemmighed, dels at notaterne ikke objektivt kan genspejle resultaterne af møderne f.eks. på grund af ophavsmandens personlige interesse i at lade resultaterne fremstå som mere gunstige end de i virkeligheden var.

100 Kommissionen har anført, at det fremgår af ICI's svar på begæringen om oplysninger (bilag 8 til den generelle meddelelse), at møderne begyndte i 1977, og at det blev foreslået at afholde dem på ad hoc-basis. Møderne blev i det følgende stærkere struktureret, hyppigere og mere regelmæssige. ICI har i sit svar anført, at Hoechst var en af de regelmæssige deltagere i disse møder.

101 Kommissionen har tilføjet, at sagsøgerens deltagelse i møderne desuden bekræftes af talrige mødereferater, der er fundet hos ICI, og at disse mødereferater bekræftes af forskellige tabeller fundet hos ICI og ATO (bilag 55-61 til den generelle meddelelse), som bl.a. gengiver salgstallene for de forskellige producenter. ICI har i sit svar på begæringen om oplysninger anført, at tallene er blevet leveret af producenterne selv.

102 Kommissionen har anført, at formålet med disse møder var at aftale målpriser og prisinitiativer, at opnå forståelse om salgsmål, at sammenligne markedsandele og vedtage følgeforanstaltninger, såsom »kontoledelse«. Det har således drejet sig om at aftale en harmonisering af mødedeltagernes markedsstrategi.

103 Kommissionen har tilføjet, at sagsøgeren intet har fremført, der kan rejse begrundet tvivl om pålideligheden af de dokumenter, som Kommissionen har fremlagt, navnlig hvad angår de af medarbejderne ved ICI udfærdigede mødereferater.

c) Rettens vurdering

104 Det bemærkes, at det i ICI's svar på begæringen om oplysninger (bilag 8 til den generelle meddelelse) anføres, at sagsøgeren — i modsætning til to andre producenter — var blandt de faste deltagere i »chef«- og »ekspert«-møderne. Svaret må forstås således, at det viser, at sagsøgeren fra starten deltog i systemet med »chef«- og »ekspert«-møder, der blev påbegyndt i slutningen af 1978 eller begyndelsen af 1979.

105 ICI's svar på begæringen om oplysninger underbygges på dette punkt af, at der ud for sagsøgerens navn i de tabeller, der blev fundet hos ICI og ATO (bilag 55-61 til den generelle meddelelse og bilag til skrivelsen af 3.4.1985), er anført oplysninger om selskabets omsætning i forskellige måneder og år, mens det — således som de fleste sagsøgere har erkendt i deres svar på et skriftligt spørgsmål fra Retten — ikke var muligt at opstille de tabeller, der blev fundet hos ICI, ATO og Hercules, på grundlag af statistikker fra Fides-systemet. ICI har i øvrigt i sit svar på begæringen om oplysninger vedrørende en af disse tabeller oplyst, at »the source of information for actual historic figures in this table would have been the producers themselves« (»kilden til oplysningerne om faktiske historiske tal i denne tabel må have været producenterne selv«). Endvidere har sagsøgeren under sagens behandling for Retten — stillet over for vægtige indicier, som Kommissionen er fremkommet med — ikke bestridt at have deltaget i møderne, eller at disse fandt sted.

106 Med hensyn til spørgsmålet om, hvorvidt sagsøgeren deltog i møderne i 1978, skal det fastslås, at det fremgår af en samlet læsning af beslutningens 18. betragtning og den særlige meddelelse om klagepunkter, der blev tilstillet Hoechst, at selskabet blev kritiseret for at have deltaget heri.

107 Retten fastslår, at sagsøgeren, snarere end at benægte sin deltagelse i møderne mellem 1978 og 1982, har anført, at Kommissionen ikke råder over beviser med hensyn til mødernes afholdelse og genstand.

108 Eksistensen af producentmøderne i 1978 godtgøres imidlertid af ICI's svar på begæringen om oplysninger, hvoraf det fremgår:

»During the first year (1978) about six 'ad hoc'-meetings took place at about two monthly intervals between the Senior Managers responsible for the polypropylene business of some producers.«

(»I det første år (1978) blev der afholdt ca. seks ad hoc-møder med ca. to måneders mellemrum. Heri deltog flere producenters direktører med ansvar for polypropylensektoren.«)

Det anføres i samme svar, at disse møder begyndte ca. december 1977:

»Because of the problems facing the polypropylene industry... a group of producers met in about December 1977 to discuss what, if any, measures could be pursued in order to reduce the burden of the inevitable heavy losses about to be incurred by them.«

(»På grund af problemerne for polypropylenindustrien... mødtes en gruppe producenter i december 1977 for at diskutere, om der kunne træffes foranstaltninger, og i givet fald hvilke, for at reducere de vigtige tab, som de uundgåeligt ville lide«),

det vil sige umiddelbart efter EATP-mødet den 22. november 1977, hvori Hoechst deltog.

109 Retten skal endvidere fastslå, at de møder, der blev afholdt i 1978 og i de følgende år, havde samme genstand som EATP-møderne, nemlig at diskutere de foranstaltninger, der skulle træffes for at afhjælpe de tab, som polypropylenproducenterne led. Det fremgår således af ICI's svar på begæringen om oplysninger:

»It was felt to be essential for producers to consider appropriate means of alleviating this impending crisis which could, unless controlled in some way, lead eventually to the collapse of the polypropylene industry. It was proposed that future meetings of those producers who wished to attend should be called on an 'ad hoc' basis in order to exchange and develop ideas to tackle these problems... Generally speaking however, the concept of recommending 'Target Prices' was developed during the early meetings which took place in 1978...«

(»Det fandtes at være vigtigt, at producenterne overvejede passende foranstaltninger for at afhjælpe denne overhængende krise, som, medmindre den blev kontrolleret, i sidste ende kunne føre til polypropylenindustriens sammenbrud. Det blev foreslået, at fremtidige møder mellem de producenter, som ønskede at deltage heri, skulle afholdes på ad hoc-basis med henblik på udveksling og udvikling af ideer for at imødegå disse problemer... Generelt set blev tanken om at anbefale 'målpriser' udviklet under de første møder, som fandt sted i 1978...«)

110 Under mødet i EATP den 22. november 1977 anførte forskellige producenter, at priserne var for lave, og at de ikke kunne bære det i al evighed. Hoechst afgav følgende erklæring:

»Yesterday morning, Hoechst announced a European wide modest prise increase. The price increase will not bring us to a level which suits us, but we hope that it is going to improve our critical situation.

We hope that this move will not be misinterpreted. We think that it cannot be in the interests of both polymer makers and processors to go on in the way in which we have been during recent months.«

(»Hoechst annoncerede i går morges en let prisforhøjelse for hele Europa. Prisforhøjelsen ville ikke gøre det muligt for os at nå et niveau, som passer os, men vi håber, at det vil forbedre vores kritiske situation.

Vi håber, at dette skridt ikke vil blive misforstået. Vi mener, at det ikke kan være i polymerfabrikanternes og forarbejdningsvirksomhedernes interesse fortsat at følge den kurs, som vi har fulgt i de seneste måneder.«)

Producenterne lagde endvidere vægt på nødvendigheden af at forhøje priserne og støttede Monte's bebudede prisforhøjelse.

111 Retten finder derfor, at møderne i 1978 og i de følgende år for så vidt angår producenterne indgår i forlængelsen af deres erklæringer på EATP-mødet den 22. november 1977.

112 For så vidt angår den følgende periode bemærkes, at det fremgår af ICI's svar på begæringen om oplysninger, at sagsøgeren deltog fast i de regelmæssige »chef«- og »ekspert«-møder fra udgangen af 1978 eller begyndelsen af 1979. Det anføres således i dette referat, at sagsøgeren — i modsætning til to andre producenter — var blandt de faste deltagere i møderne. Endvidere anføres følgende:

»By late 1978/early 1979 it was determined that the *ad hoc* meetings of Senior Managers should be supplemented by meetings of lower level managers with more marketing knowledge. This two-tier level of representation became identified as (a) 'Bosses' ... and (b) 'Experts'.«

(»Ved udgangen af 1978 eller begyndelsen af 1979 blev det besluttet, at *ad hoc*-møderne for overordnede ledere skulle suppleres med møder for ledere på et lavere niveau med større kendskab til markedsføring. Denne totrins-repræsentation blev betegnet som (a) 'chefer' ... og (b) 'eksperter'.«)

113 Retten skal derfor fastslå, at da sagsøgeren dels har deltaget i EATP-mødet den 22. november 1977, dels har deltaget i systemet med »chef«- og »ekspert«-møder, kunne Kommissionen med føje antage, at sagsøgeren havde deltaget i møderne i 1978, som for producenterne udgjorde forlængelsen af deres erklæringer under EATP-mødet den 22. november 1977, og gjorde det muligt for dem at indføre systemet med »chef«- og »ekspert«-møder.

114 Det er med rette, at Kommissionen, på grundlag af de oplysninger, som ICI gav i svaret på begæringen om oplysninger, og som underbygges af en række møderefe-rater, fandt, at formålet med møderne navnlig var at fastsætte målpriser og salgs-mål. Det anføres således i svaret:

»Generally speaking the concept of recommending 'target prices' was developed during the early meetings which took place in 1978«; »'Target prices' for the basic grade of each principal category of polypropylene as proposed by producers from time to time since 1 January 1979 are set forth in Schedule...«

og

»A number of proposals for the volume of individual producers were discussed at meetings.«

(»Generelt blev systemet med at anbefale 'målpriser' udviklet på de første møder, der fandt sted i 1978«; 'Målpriser' for hver basiskvalitet af alle de væsentlige former for polypropylen, som blev foreslået af producenterne med mellemrum efter den 1. januar 1979, fremgår af bilaget...«

og

»En række forslag med hensyn til de forskellige producenters salgsmængder blev diskuteret på møderne.«)

115 Det bemærkes, at indholdet af de af ICI udarbejdede referater bekræftes af forskellige dokumenter, bl.a. en række tabeller vedrørende de forskellige producenters salgsmængder og prisinstrukser, der med hensyn til beløbsangivelser og ikrafttrædelsesdato svarer til de målpriser, som er nævnt i mødereferaterne. Tilsvarende bekræfter svarene fra forskellige producenter på de begæringer om oplysninger, som Kommissionen fremsendte til dem, i det store og hele indholdet af referaterne.

116 Kommissionen kunne derfor lægge til grund, at de mødereferater, der blev fundet hos ICI, tilstrækkeligt objektivt gengav indholdet af møderne. Disse blev ledet af forskellige medarbejdere fra ICI, hvilket forøgede behovet for, at de orienterede de medarbejdere fra ICI, der ikke deltog i et givet møde, korrekt om indholdet heraf ved et mødereferat.

117 Det påhviler under disse omstændigheder sagsøgeren at give en anden forklaring på indholdet af de møder, selskabet deltog i, ved at fremkomme med præcise oplysninger, f.eks. ved at fremlægge dets egne medarbejderes notater fra de møder, de deltog i, eller føre disse medarbejdere som vidner. Det må imidlertid fastslås, at sagsøgeren ikke er fremkommet med eller har tilbudt at fremkomme med sådanne oplysninger for Retten.

118 Hertil kommer, at omtalen i ICI's svar på begæringen om oplysninger af, at der — ud over »chef«-møderne — også blev foranstaltet møder for markedsførings-»eksperter« fra udgangen af 1978 eller begyndelsen af 1979, viser, at drøftelserne vedrørende fastsættelse af målpriser og salgsmål blev mere og mere konkrete og præcise, mens »cheferne« i 1978 alene havde udviklet selve systemet med målpriser.

119 Ud over det allerede citerede anføres det i ICI's svar på begæringen om oplysninger: »Only 'Bosses' and 'Experts' meetings came to be held on a monthly basis« (»Kun 'chef'- og 'ekspert'-møderne blev afholdt månedsvis«). Kommissionen har med rette udledt af dette svar — og af mødernes karakter og formål — at disse var led i et system med regelmæssige møder.

120 For så vidt angår den særlige rolle, som de »fire store« har spillet i systemet med møder, skal det fastslås, at Hoechst ikke bestrider, at møder mellem de fire store fandt sted den 15. juni 1981 i Hoechst's fravær, den 13. oktober og den 20. december 1982, den 12. januar, den 15. februar, den 13. april, den 19. maj og den 22. august 1983 (tabel 5 til beslutningen, samt bilag 64 til den generelle meddelelse).

121 Disse møder mellem de »fire store« fandt fra december 1982 sted dagen forud for »chef«-møderne, og de havde til formål at fastlægge de foranstaltninger, som de herunder kunne træffe i fællesskab med henblik på at opnå en prisforhøjelse, hvilket fremgår af det sammenfattende notat, der er udfærdiget af en medarbejder hos ICI med henblik på at informere sine kolleger om indholdet af et forberedende

møde den 19. maj 1983, hvorunder de »fire store« havde deltaget (bilag 101 til den generelle meddelelse). Dette notat omtaler et forslag, som ville blive fremlagt under »chef«-mødet den 20. maj.

122 Kommissionen har herefter ført tilstrækkeligt bevis for, at sagsøgeren deltog i de regelmæssige møder for polypropylenproducenter mellem udgangen af 1977 og september 1983, at disse møder navnlig havde til formål at fastsætte målpriser og salgsmål, og at møderne var led i et system.

C — Prisinitiativerne

a) Den anfægtede retsakt

123 Det anføres i beslutningen (28.-51. betragtning), at et system med fastsættelse af målpriser blev gennemført ved prisinitiativer, hvoraf seks har kunnet identificeres. Det første varede fra juli til december 1979, det andet fra januar til maj 1981, det tredje fra august til december 1981, det fjerde fra juni til juli 1982, det femte fra september til november 1982 og det sjette fra juli til november 1983.

124 Vedrørende det første af disse prisinitiativer har Kommissionen i beslutningen (29. betragtning) anført, at den ikke har konkrete beviser for, at der blev afholdt møder eller taget prisinitiativer i første del af 1979. Referatet af et møde, der blev afholdt den 26. og 27. september 1979, viser imidlertid, at der var planer om et prisinitiativ, som var baseret på en rafiapris på 1,90 DM / kg fra den 1. juli og 2,05 DM / kg fra den 1. september. Kommissionen har fundet prisinstrukser fra visse producenter, herunder sagsøgeren, hvoraf det fremgår, at disse havde udsendt ordrer til deres nationale salgskontorer om at anvende dette prisniveau eller et niveau svarende hertil i national valuta fra den 1. september, og de fleste blev udsendt, før den planlagte prisforhøjelse var blevet annonceret i fagpressen (30. betragtning til beslutningen).

125 På grund af vanskeligheder med at forhøje priserne besluttede producenterne imidlertid på mødet den 26. og 27. september 1979 at udskyde iværksættelsen af målprisen flere måneder indtil den 1. december, idet planen nu gik ud på at »holde« prisniveauet i oktober måned med mulighed for i mellemtiden at forhøje prisen til 1,90 eller 1,95 DM / kg i november (beslutningens 31. betragtning, første og andet afsnit).

126 For så vidt angår det andet prisinitiativ anføres det i beslutningen (32. betragtning), at der blev afholdt mindst syv møder mellem producenterne i 1980 (der henvises til tabel 3 i bilaget til beslutningen), selv om der ikke blev fundet referater af møder afholdt i dette år. Skønt fagpressen i begyndelsen af året havde nævnt, at producenterne gik ind for et stærkt prisfremstød i løbet af 1980, faldt markedspriserne kraftigt til 1,20 DM / kg eller mindre, indtil de begyndte at stabilisere sig omkring september. Prisinstrukser fra en række producenter (DSM, Hoechst, Linz, Monte, Saga og ICI) viser, at man for at genoprette prisniveauet fastsatte målpriser for december 1980 og januar 1981 på grundlag af en pris på 1,50 DM / kg for rafia, 1,70 DM / kg for homopolymerisater og 1,95 til 2,00 DM / kg for copolymerisater. Et internt dokument fra Solvay indeholder en tabel, hvori de »faktiske priser« i oktober og november 1980 sammenlignes med, hvad der betegnes som »listepriserne« for januar 1981 på 1,50/1,70/2,00 DM / kg. Efter den oprindelige plan skulle disse priser iværksættes pr. 1. december 1980. Den 13.-15. oktober blev der afholdt et møde i Zürich, men initiativet blev udsat til den 1. januar 1981.

127 Det anføres endvidere i beslutningen (33. betragtning), at sagsøgeren deltog i to møder i januar 1981, hvorunder det viste sig nødvendigt at gennemføre en prisforhøjelse, der i december 1980 var besluttet til den 1. februar 1981, på grundlag af en rafiapris på 1,75 DM / kg i to trin: Målet var fortsat 1,75 DM / kg for februar, og fra den 1. marts skulle målet »uden undtagelse« forhøjes til 2,00 DM / kg. Der blev udarbejdet en tabel i seks nationale valutaer med målpriser på de seks vigtigste polypropylenkvaliteter. Tabellen skulle træde i kraft den 1. februar og den 1. marts 1981.

128 Ifølge beslutningen (34. betragtning) ser planerne om at nå op på 2,00 DM / kg pr. 1. marts imidlertid ikke ud til at være lykkedes. Producenterne nedsatte deres forventninger og håbede nu på en pris på 1,75 DM / kg i marts. Den 25. marts 1981 blev der afholdt et »ekspert«-møde i Amsterdam. Der foreligger ikke referat af dette møde, men umiddelbart efter gav i hvert fald BASF, DSM, ICI, Monte og Shell instrukser om at hæve mål- (eller »liste«-)priserne til, hvad der svarede til 2,15 DM / kg for rafia med virkning fra 1. maj. Hoechst gav tilsvarende instrukser for 1. maj, men gjorde det først ca. fire uger efter de øvrige. Nogle af producenterne gav deres salgskontorer en vis handlefrihed til at anvende »minimumspriser« eller »bundpriser«, der lå lidt under de vedtagne målpriser. I første del af 1981 steg priserne ret kraftigt, men selv om producenterne gjorde en stor indsats for at få prisforhøjelserne igennem pr. 1. maj, holdt denne udvikling ikke. Ved midten af året ventede producenterne enten en stabilisering af prisniveauet eller endog en vis tilbagegang, efterhånden som efterspørgslen faldt i sommerens løb.

129 Med hensyn til det tredje prisinitiativ, anføres det i beslutningen (35. betragtning), at Shell og ICI allerede i juni 1981, da det viste sig, at prisstigningerne i årets første kvartal begyndte at gå langsommere, forudså et yderligere prisinitiativ for september og oktober 1981. Shell, ICI og Monte mødtes den 15. juni 1981 for at drøfte, hvilken fremgangsmåde der skulle anvendes for at få markedspriserne til at stige. Få dage efter dette møde gav både ICI og Shell deres salgskontorer instruks om at forberede markedet på en større forhøjelse i september på grundlag af en påtænkt forhøjelse af rafiaprisen til 2,30 DM / kg. Også Solvay gav den 17. juli 1981 sine salgskontorer i Benelux instruks om at forberede kunderne på en større prisforhøjelse pr. 1. september, hvis størrelse nærmere skulle fastlægges i sidste uge af juli, idet der var planlagt et »ekspert«-møde til afholdelse den 28. juli 1981. Den oprindelige plan, der gik ud på at tilstræbe en pris på 2,30 DM / kg i september 1981, blev revideret, sandsynligvis på dette møde, således at målet for august blev reduceret til 2,00 DM / kg for rafia. I september skulle prisen være 2,20 DM / kg. I et håndskrevet notat fra Hercules dateret 29. juli 1981 (dagen efter det møde, som Hercules sandsynligvis ikke deltog i) anføres disse priser som »officielle« priser for august og september, og der henvises i kryptiske vendinger til kilden til disse oplysninger. Der blev afholdt møder igen i Genève den 4. august og Wien den 21. august 1981. Efter disse møder udsendte producenterne nye instrukser med en målpris på 2,30 DM / kg pr. 1. oktober. BASF, DSM, Hoechst, ICI, Monte og Shell udsendte praktisk taget identiske instrukser om iværksættelse af disse priser i september og oktober.

130 Ifølge beslutningen (36. betragtning) gik planerne nu ud på i løbet af september og oktober 1981 at komme op på en »basispris« for rafia på 2,20 til 2,30 DM / kg. Papirer fra Shell viser, at man oprindeligt påtænkte et yderligere prisforhøjelsestrin til 2,50 DM / kg pr. 1. november, men at dette blev opgivet. Af materialet fra de forskellige producenter fremgår, at priserne steg i løbet af september, og initiativet blev videreført i oktober 1981, hvor man nåede op på en markedspris på ca. 2,00 til 2,10 DM / kg for rafia. Et notat fra Hercules viser, at målprisen på 2,30 DM / kg i løbet af december 1981 blev nedjusteret til en mere realistisk pris på 2,15 DM / kg, men det hedder i notatet, at »man med den fælles målbevidste indsats fik priserne op på 2,05 DM / kg, dvs. det nærmeste nogensinde ved de offentliggjorte (sic) målpriser«. Ved udgangen af 1981 lå de priser, der blev refereret i fagpressen, på 1,95 til 2,10 DM / kg for rafia, altså ca. 0,20 DM under producenternes målpriser. Kapacitetsudnyttelsen androg ca. 80% og blev omtalt som »sund«.

131 Det fjerde prisinitiativ fra juni til juli 1982 blev gennemført, efter at der på markedet var blevet ligevægt mellem udbud og efterspørgsel. Initiativet blev besluttet på producentmødet den 13. maj 1982, som sagsøgeren deltog i, og hvorunder der blev udarbejdet en detaljeret målprisliste pr. 1. juni 1982 for hver af de vigtigste polypropylenkvaliteter i de forskellige nationale valutaer (2,00 DM / kg for rafia; beslutningens 37. og 38. betragtning samt 39. betragtning, første afsnit).

132 Mødet den 13. maj 1982 blev fulgt op af prisinstrukser fra ATO, BASF, Hoechst, Hercules, Hüls, ICI, Linz, Monte og Shell, der med få ubetydelige undtagelser svarede til de priser, som var fastsat på mødet (beslutningens 39. betragtning, andet afsnit). Det erkendes i beslutningen (39. betragtning, tredje afsnit), at der ikke foreligger prisinstrukser for juni fra sagsøgeren, men i en salgsrapport fra selskabet tales der om planer om prisforhøjelser for juni, der forhåbentlig ville lykkes. Producenterne kunne på mødet den 9. juni 1982 kun give oplysninger om beskedne forhøjelser.

133 Sagsøgeren deltog ifølge beslutningen (40. betragtning) også i det femte prisinitiativ fra september til november 1982, der blev besluttet på mødet den 20. og 21. juli 1982, og som gik ud på at nå en pris på 2,00 DM / kg pr. 1. september og 2,10 DM / kg pr. 1. oktober, idet selskabet var til stede ved de fleste, om ikke alle,

møder, der blev afholdt fra juli til november 1982, og hvor dette initiativ blev planlagt og kontrolleret (45. betragtning til beslutningen). Ved mødet den 20. august 1982 blev den forhøjelse, der var planlagt til 1. september, udskudt til 1. oktober, og denne beslutning blev bekræftet på mødet den 2. september 1982 (41. betragtning til beslutningen).

134 Efter møderne den 20. august og 2. september 1982 gav ATO, DSM, Hercules, Hoechst, Hüls, ICI, Linz, Monte og Shell prisinstrukser i overensstemmelse med den målpris, der var fastlagt ved møderne (43. betragtning til beslutningen).

135 Ifølge beslutningen (44. betragtning) foretoges der på mødet den 21. september 1982, som sagsøgeren deltog i, en gennemgang af de foranstaltninger, der var truffet for at nå den tidligere fastsatte målpris, og der blev givet almindelig tilslutning til et forslag om en prisforhøjelse til 2,10 DM / kg i november-december 1982. Forhøjelsen blev bekræftet på mødet den 6. oktober 1982.

136 Efter mødet den 6. oktober 1982 udsendte BASF, DSM, Hercules, Hoechst, Hüls, ICI, Linz, Monte, Shell og Saga prisinstrukser med den besluttede forhøjelse (beslutningens 44. betragtning, andet afsnit).

137 Sagsøgeren har i lighed med ATO, BASF, DSM, Hercules, Hüls, ICI, Linz, Monte og Saga til Kommissionen udleveret de prisinstrukser, de udsendte til deres lokale salgskontorer, og de stemmer ikke blot overens indbyrdes, hvad angår beløb og tidspunkt, men også med den målprisliste, der er vedlagt ICI's referat af »ekspert«-mødet den 2. september 1982 (beslutningens 45. betragtning, andet afsnit).

138 Mødet i december 1982 resulterede ifølge beslutningen (46. betragtning, andet afsnit) i en aftale om, at det prisniveau, der var fastsat for november-december, skulle være iværksat inden udgangen af januar 1983.

139 Endelig deltog sagsøgeren ifølge beslutningen (47. betragtning) i det sjette prisinitiativ fra juli til november 1983. På mødet den 3. maj 1983 var der således enighed om, at producenterne skulle stræbe efter en målpris på 2,00 DM / kg i juni 1983. Imidlertid blev det på mødet den 20. maj 1983 besluttet at udskyde det fastlagte mål til september, og der blev fastsat et midtvejsmål pr. 1. juli (1,85 DM / kg). På et møde den 1. juni 1983 gav de tilstedeværende producenter, herunder sagsøgeren, udtryk for, at de var fast besluttet på at bringe forhøjelsen på 1,85 DM / kg i anvendelse. Det blev ved denne lejlighed besluttet, at Shell skulle fremstå som officiel anfører i ECN).

140 Det anføres i beslutningen (49. betragtning), at ICI, DSM, BASF, Hoechst, Linz, Shell, Hercules, ATO, Petrofina og Solvay efter mødet den 20. maj 1983 gav deres salgskontorer instruks om at anvende en rafiapris på 1,85 DM / kg pr. 1. juli. Det tilføjes, at der hos ATO og Petrofina kun blev fundet fragmentariske prisinstrukser, men at de viser, at disse producenter hævede deres prisniveau, for Petrofina's og Solvay's vedkommende med en vis tidsforskydning. Det konkluderes i beslutningen, at det således kan fastslås, at med undtagelse af Hüls, for hvem der ikke foreligger nogen prisinstrukser for juli 1983, udsendte alle de producenter, der havde deltaget i møderne eller givet tilsagn om at støtte den nye målpris på 1,85 DM / kg, instrukser om at iværksætte den nye pris.

141 Endvidere anføres det i beslutningen (50. betragtning), at der fandt yderligere møder sted den 16. juni, den 6. og 21. juli, den 10. og 23. august samt den 5., 15. og 29. september 1983, hvor alle de faste deltagere var til stede. I slutningen af juli og begyndelsen af august 1983 udsendte BASF, DSM, Hercules, Hoechst, Hüls, ICI, Linz, Solvay, Monte og Saga alle prisinstrukser til deres nationale salgskontorer, der skulle gælde fra den 1. september, og som var baseret på en rafiapris på 2,00 DM / kg, mens Shell's prisinstrukser for Det Forenede Kongerige i form af et internt notat af 11. august viser, at det britiske datterselskab arbejdede på at »fremme« basispriser, der skulle træde i kraft den 1. september, og som svarede til de af de øvrige producenter fastsatte målpriser. Ved udgangen af måneden gav Shell imidlertid det britiske salgskontor instruks om at vente med hele forhøjelsen, indtil de øvrige producenter var nået op på de ønskede basispriser. Det anføres i beslutningen, at instrukserne var identiske for hver kvalitet og hver national valuta med enkelte ubetydelige undtagelser.

142 Ifølge beslutningen (50. betragtning, sidste afsnit) viser de prisinstrukser, der blev fundet hos producenterne, at det senere blev besluttet at fortsætte prisforhøjelsen fra september, således at rafiaprisen blev forhøjet til 2,10 DM / kg pr. 1. oktober og 2,25 DM / kg pr. 1. november. Det anføres i beslutningen (51. betragtning, første afsnit), at BASF, Hoechst, Hüls, ICI, Linz, Monte og Solvay hver især gav deres salgskontorer instrukser om at anvende identiske priser i oktober og november. Hercules fastsatte i første omgang priser, der lå lidt under de øvrige producenters.

143 Endelig anføres det i beslutningen (51. betragtning, tredje afsnit), at et internt notat fra ATO dateret 28. september 1983 indeholder en tabel med overskriften »Rappel du prix de cota (sic)« med priser på de tre vigtigste polypropylenkvaliteter gældende i september og oktober for de forskellige lande. Priserne var identiske med de af BASF, DSM, Hoechst, Hüls, ICI, Linz, Monte og Solvay anvendte priser. Under kontrolundersøgelsen hos ATO i oktober 1983 bekræftede repræsentanter for virksomheden, at salgskontorerne var blevet underrettet om disse priser.

144 Uanset hvornår det sidste møde fandt sted, varede overtrædelsen ifølge beslutningen (105. betragtning, fjerde afsnit) til november 1983, idet der var knyttet retsvirkninger til aftalen mindst til dette tidspunkt. Dette er den seneste måned, for hvilken der vides at være blevet fastsat målpriser og givet prisinstrukser.

145 Afslutningsvis anføres det i beslutningen (51. betragtning, sidste afsnit), at det hed i fagpressen ved udgangen af 1983, at polypropylenpriserne var blevet styrket med en rafiapris på 2,08 til 2,15 DM / kg (det fastsatte mål var 2,25 DM / kg).

b) Parternes anbringender

146 Sagsøgeren har i det væsentlige anført, at Kommissionen ikke har godtgjort sagsøgerens deltagelse i prisinitiativerne. De af Kommissionen fremførte beviser kan

ikke underbygge dens klagepunkter, og disse modsiges desuden af sagsøgerens faktiske adfærd på markedet.

147 For så vidt angår prisinitiativet i 1979 har sagsøgeren anført, at det eneste bevis, som Kommissionen har kunnet fremlægge, er referatet af et møde afholdt den 26. og 27. september 1979 (bilag 12 til den generelle meddelelse), hvis ordlyd ikke gør det muligt at fastslå, om den målpris på 2,05 DM / kg, som er nævnt heri, var det mål, som fastsattes af ophavsmanden til notatet, om denne pris afspejlede en generel opfattelse, eller om denne pris, som Kommissionen hævder, havde været genstand for en aftale mellem producenterne. Sagsøgeren har imidlertid anført, at ophavsmanden til det nævnte mødereferat samtidig bemærker, at det ikke er muligt at nå prisen hverken den 1. oktober eller den 1. november. Til trods for dette har Kommissionen fastslået, at der den 1. september forelå en prisforhøjelse, som hævdes at være aftalt under dette møde.

148 Sagsøgeren har anført, at Kommissionen for så vidt angår 1980 ikke rådede over noget som helst bevis med hensyn til eksistensen af en prisaftale.

149 For så vidt angår prisinitiativerne for 1981 har sagsøgeren anført, at Kommissionen kun har kunnet fremlægge et enkelt bevis, nemlig referatet af to møder, der blev afholdt i januar 1981 (bilag 17 til den generelle meddelelse), og som alene angav en målpris, der dog ikke blev nået, hvilket Kommissionen har måttet erkende (34. betragtning til beslutningen).

150 For så vidt angår prisinitiativerne for 1982 og 1983 har sagsøgeren anført, at Kommissionen har fremlagt en række notater udarbejdet af visse producenters medarbejdere med hensyn til møderne. Sagsøgeren har allerede anført grundene til, at disse notater er lidet pålidelige, samt at ordet »agreed« (aftalt), som er indeholdt i visse af disse notater, kan have flere forskellige betydninger, og ikke udelukkende skal forstås som en aftale, eftersom det kan angive en simpel enighed. Sagsøgeren

har anført, at ICI's svar på begæringen om oplysninger (bilag 8 til den generelle meddelelse) på ingen måde underbygger eksistensen af aftaler indgået mellem mødedeltagerne. Sagsøgeren har endelig anført, at Kommissionen for at godtgøre eksistensen af aftaler om prisforhøjelser har henvist til angiveligt parallelle prisinstrukser fra de forskellige producenter til deres salgskontorer, men at Kommissionen, da den meddelte virksomhederne disse prisinstrukser, ikke gav dem oplysning om, at de eventuelt ville kunne blive brugt som bevis i denne sag. Sagsøgeren mener, at de derfor ikke kan anvendes som bevis og bør lades ude af betragtning.

151 Sagsøgeren har anført, at Kommissionen under hensyn til, at beviserne for prisaftalerne er omtvistelige og frembyder lakuner, burde have undersøgt, ved at iagttage markedet, om virksomhederne fulgte en fælles adfærd i overensstemmelse med aftalerne, og navnlig om det med hensyn til de berørte virksomheder er muligt at fastslå eksistensen af en vilje til at forpligte sig. Ifølge Hoechst modsiges eksistensen af en sådan vilje til at forpligte sig imidlertid af den omstændighed, at virksomhederne i årenes løb på markedet har fulgt en adfærd, der afviger fra de aftaler, der hævdes at være indgået.

152 Sagsøgeren har herved anført, at der, selv om Kommissionen har modsat sig det, skal tages hensyn til den faktiske adfærd på markedet, der er blevet udvist af de virksomheder, som er impliceret i proceduren, og navnlig til den til stadighed effektive priskonkurrence. Nettoindtægten fra salg, der er angivet for hver kunde og for hver måned i den undersøgelse, der er blevet udført af revisionsfirmaet Coopers og Lybrand (herefter benævnt »Coopers og Lybrand-undersøgelsen«), giver udtryk for en så forskelligartet prisdannelse på dette punkt, at den på afgørende måde gendriver Kommissionens konstateringer med hensyn til den fælles adfærd på markedet, både med hensyn til anvendelsen af målpriser og mindstepriser og med hensyn til de påståede aftalte prisforhøjelser.

153 Sagsøgeren har med udgangspunkt i oversigter vedrørende Hoechst's forretningsforhold til tre kunder i 1982 fastslået, at nettopriserne adskiller sig fra listepriserne forholdsmæssigt fra kunde til kunde, men i meget væsentligt omfang, idet de kan ligge mindst 30,7% under listepriserne. Trods stigende listepriser og de påståede samordnede prisforhøjelser faldt nettopriserne, eftersom der for hver forhøjelse af

prisen på 0,10 DM, dvs. 4,5%, kan konstateres et fald i nettopriserne, der fra kunde til kunde varierer mellem 19,7 og 2,5%.

154 Sagsøgeren har endvidere fremlagt andre tabeller, hvoraf sagsøgeren udleder følgende konklusioner: Mindre end 3% af samtlige de omhandlede solgte mængder er blevet solgt til den listepris, der da var i kraft; lidt under 23% er blevet solgt til priser over listeprisen, mens næsten 75% er blevet solgt til priser under den dagældende listepris. Disse tabeller viser endvidere, at for de salg, der blev gennemført til priser over listeprisen, oversteg 6,8% af de pågældende salg listeprisen med mere end 5%, mens mere end halvdelen af de solgte mængder er blevet solgt til priser, der var mere end 5% lavere end den dagældende listepris, og at mere end en fjerdedel er blevet solgt til priser, der lå mere end 10% under listeprisen.

155 Ifølge sagsøgeren falder de mikroøkonomiske resultater i Coopers og Lybrand-undersøgelsen sammen med resultaterne af et marked med fri konkurrence, som en makroøkonomisk analyse kan forudsige under hensyn til de grundlæggende oplysninger, de generelle vilkår og de gældende indikatorer, som kan udledes af den økonomiske politik. Det fremgår således af den sagkyndige erklæring fra professor Albach ved Bonn's Universitet, at markedsresultaterne ikke adskiller sig fra, hvad man kunne forvente af en effektiv konkurrence på polypropylenmarkedet. Tværtimod har disse resultater i årevis været konsekvensen af en ruinerende konkurrence på priser og mængder. Denne sagkyndige erklæring er endog blevet bekræftet af en ny sagkyndig erklæring vedrørende et endnu større antal år og virksomheder, udfærdiget af samme professor, hvori han desuden besvarer Kommissionens indsigelser mod den første undersøgelse.

156 Sagsøgeren udleder af samtlige disse undersøgelser den konklusion, at virksomhederne på intet tidspunkt har indgået et kartel om prisdannelse, og at eksistensen af konkurrencebegrænsende prisaftaler derfor ikke er blevet bevist.

157 Sagsøgeren har hævdet, at disse omstændigheder indebærer, at den påståede ensartethed i prisinstrukserne ikke kan betragtes som en adfærd, der skyldes en samord-

ning. Disse instrukser er alene rundskrivelser, der inden for en virksomhed skal oplyse salgskontorerne om listepriserne. Sagsøgeren har aldrig sendt rundskrivelserne til kunder. På grund af den livlige konkurrence, der herskede på markedet, har disse virksomheders interne oplysninger kun haft lige så ringe virkning udadtil på den effektive konkurrence som samordningen.

158 Sagsøgeren har anført, at selskabets adfærd, i mangel af parallel adfærd, udelukkende skyldtes konkurrencen på markedet. Det må derfor fastslås, at der ikke i denne sag har foreligget en adfærd som følge af en forbudt aftale (jf. Domstolens dom af 28.3.1984, forenede sager 29/83 og 30/83, Compagnie royale asturienne des mines og Rheinzink mod Kommissionen, Sml. s. 1679, præmis 16-20).

159 Kommissionen har anført, at sagsøgeren var en af de regelmæssige deltagere i polypropylenproducenternes møder, og at referaterne af disse møder viser, at de i beslutningen beskrevne prisinitiativer er blevet vedtaget herunder. Kommissionen har anført, at sagsøgeren har undladt at nævne, at der foruden mødereferater forelå overensstemmelse mellem de prisinstrukser, der blev givet efter møderne, af Hoechst og de øvrige producenter. Kommissionen mener, at denne overensstemmelse udgør et supplerende bevis for eksistensen af prisaftaler. Kommissionen har kritiseret den måde, hvorpå sagsøgeren gennemgår de forskellige beviser, der er blevet fremlagt, for så vidt som beviserne ikke bør gennemgås særskilt, men inden for rammerne af systemet med møder.

160 Med hensyn til sagsøgerens deltagelse i de forskellige prisinitiativer har Kommissionen henvist til de i beslutningen nævnte beviser. Kommissionen har imidlertid suppleret sine anbringender med hensyn til året 1981 under henvisning til de håndskrevne bemærkninger, som er anført på margenen af et notat fra Linz dateret den 15. maj 1981 (bilag 21 til den generelle meddelelse), hvori det anføres: »Hoechst und BP und CL(inz) haben in Rom schon begonnen die übrigen Halbzeug-natur-Hersteller in Richtung 1.95-2, — zu bewegen!!« — (»Hoechst, BP og Linz har allerede i Rom begyndt at bevæge de øvrige producenter af halvfabrikata i retning mod 1.95-2!!«), og, for så vidt angår begyndelsen af 1982, til et internt notat fra Hercules hidrørende fra foråret 1982 (bilag 22 til den generelle meddelelse), hvori

man kan læse: »General determination got prices up to 2.05 DM — the closest ever to published target prices« (»den generelle beslutsomhed forhøjede prisen til 2,05 DM, det hidtil nærmeste niveau i forhold til de offentliggjorte målpriser«).

161 Kommissionen har som eksempel henvist til referatet af møderne den 2. september 1982 og den 1. juni 1983 (bilag 29 og 40 til den generelle meddelelse) for at godtgøre, at deltagerne i møderne forsikrede, at der fra hver enkelt forelå en forpligtelse til at overholde de beslutninger, der blev vedtaget under møderne.

162 Kommissionen har anført, at den ikke kan acceptere sagsøgerens argumentation, hvorefter kartellets manglende virkning på markedet viser, at der ikke forelå et kartel på dette marked. Kommissionen har gentaget, at de aftaler, der blev indgået inden for rammerne af kartellet, i det væsentlige blev iværksat gennem prisinitiativer, og at sagsøgeren har givet et forvrænget billede af det af Kommissionen fremsatte klagepunkt. Kommissionen har anført, at den aldrig har hævdet, at samtlige prisinitiativer og de følgeforanstaltninger, der var blevet vedtaget af producenterne, havde opfyldt deres formål. Kommissionen har tværtimod i beslutningens 74., 91. og 92. betragtning udtrykkeligt understreget de vanskeligheder, som producenterne stod over for, da de ville anvende målpriser på markedet. Sagsøgerens anbringender om, at kartellet ikke har haft nogen som helst indflydelse på markedet, og at der derfor ikke har foreligget noget kartel, er urigtige af to grunde: For det første kan det fuldt ud tænkes, at der foreligger karteller uden virkning, men som ikke desto mindre er omfattet af forbuddet i EØF-traktatens artikel 85, stk. 1; for det andet har det af Kommissionen konstaterede kartel langt fra haft så få virkninger, som sagsøgeren hævder.

163 Kommissionen har endvidere anført, at de pristabeller, der er udledt af Coopers og Lybrand-undersøgelsen, på ingen måde modsiger Kommissionens konstateringer. Tværtimod bekræfter de disse konstateringer. Kommissionen er af den opfattelse, at prisinitiativerne i 1982 faktisk blev kronet med held. Ifølge Kommissionen er de eksisterende forskelle mellem sagsøgerens prisinstrukser og de faktisk opnåede priser i 1982 på ingen måde i strid med Kommissionens konstateringer. Tværtimod.

Grundene hertil er detaljeret angivet i beslutningens 74. betragtning. Så længe der ikke fandtes nogen prisinitiativer, har man kunnet iagttage væsentlige udsving i prisinstrukserne (listepriser) fra forskellige producenter ved forskellige lejligheder. Disse instrukser havde derfor ingen som helst funktion inden for rammerne af kartellet; det er først i forbindelse med prisinitiativerne, at de fik betydning. For så vidt angår 1982 har Kommissionen kun kunnet godtgøre eksistensen af to prisinitiativer: et ufrugtbart i juni og et andet delvis vellykket i oktober.

164 Kommissionen bestrider bevisværdien af professor Albach's nye erklæring af de grunde, der allerede er nævnt i beslutningen, og af tre andre grunde: den er udfærdiget ud fra et for snævert geografisk grundlag, begrænsningen af muligheder ifølge den økonometriske metode med hensyn til simulering af konkurrerende priser og endelig umuligheden af at fastlægge andelen af generelle omkostninger i de enkelte produkter.

c) Rettens vurdering

165 Retten finder, at det fremgår af referaterne af de regelmæssige møder for polypropylenproducenter, at de producenter, der deltog i møderne, dér blev enige om de prisinitiativer, som er nævnt i beslutningen. Det anføres således i referatet af mødet den 13. maj 1982 (bilag 24 til den generelle meddelelse):

»everyone felt that there was a very good opportunity to get a price rise through before the holidays + after some debate settled on DM 2.00 from 1st June (UK 14th June). Individual country figures are shown in the attached table.«

(»Alle mente, at der var meget gode muligheder for at gennemføre en prisforhøjelse inden ferien + efter nogen debat enighed om 2,00 DM fra 1. juni (Det Forenede Kongerige 14. juni). Tallene for de enkelte lande fremgår af vedlagte tabel.«)

166 Da der er ført tilstrækkeligt bevis for, at sagsøgeren deltog fast i disse møder, kan selskabet ikke gøre gældende, at det ikke tilsluttede sig de prisinitiativer, som blev

besluttet, planlagt og kontrolleret dér, uden at fremkomme med indicier til støtte herfor. Da sagsøgerne ikke er fremkommet med sådanne indicier, er der ingen grund til at antage, at selskabet — modsat de øvrige mødedeltagere — ikke tilsluttede sig initiativerne.

167 Det bemærkes i denne forbindelse, at sagsøgeren til støtte for, at selskabet ved de regelmæssige møder for polypropylenproducenter ikke tilsluttede sig de aftalte prisinitiativer, har fremført to argumenter. Sagsøgeren har dels gjort gældende, at selskabet på ingen måde tog hensyn til resultatet af møderne ved fastlæggelsen af sin adfærd på markedet med hensyn til priser, hvilket fremgår af dets aggressive prispolitik på markedet, dels at den rent interne karakter af prisinstrukserne forbyder at betragte dem som en adfærd på markedet, så meget desto mere som det er godtgjort, at de ikke fik nogen virkning.

168 Intet af disse to argumenter kan anses for indicium for, at sagsøgeren — således som selskabet påstår — ikke tilsluttede sig de aftalte prisinitiativer. Det bemærkes, at det første argument, selv om der med hensyn til de faktiske omstændigheder var holdepunkter herfor, ikke ville udelukke, at sagsøgeren havde deltaget i fastsættelsen af prismål ved møderne, men ville kun indebære, at sagsøgeren ikke havde gennemført resultatet af disse møder. Det anføres i øvrigt ikke i beslutningen, at sagsøgeren anvendte priser, der altid svarede til de målpriser, som var aftalt på møderne, og det gøres således heller ikke i den anfægtede retsakt til støtte for, at sagsøgeren deltog i fastsættelsen af målpriser, gældende, at selskabet gennemførte resultatet af møderne.

169 Vedrørende sagsøgerens andet argument, skal Retten udtale, at ordlyden af de af sagsøgeren givne prisinstrukser (bilag Hoechst 16, 17, 18 og 19, skrivelse af 29.3.1985) utvetydigt angiver, at de var rettet til selskabets kunder. Det anføres bl.a. i instrukserne: »Bitte informieren Sie Ihre Kunden umgehend und teilen Sie uns die Marktreaktion mit. Wir sind z. Zt. praktisch ausverkauft« (»De bedes straks underrette Deres kunder herom og meddele os reaktionen på markedet. Vi har for tiden næsten udsolgt«).

170 Endvidere bemærkes, at sagsøgeren ikke kan gøre gældende, at selskabets prisinstrukser var rent interne. Selv om prisinstrukserne ganske vist var interne i den forstand, at de af hovedkontoret blev fremsendt til salgskontorerne, blev de givet med henblik på at blive gennemført og således direkte eller indirekte at medføre virkninger eksternt. Prisinstrukserne mister hermed deres interne karakter.

171 Retten skal endvidere fastslå, at prisinstrukserne fra de forskellige producenter var nævnt i Kommissionens skrivelse af 29. marts 1985, der var rettet til sagsøgeren, og som supplerede den generelle meddelelse om klagepunkter. Heraf følger, at meddelelsen af disse instrukser, der var bilagt skrivelsen, havde gjort sagsøgeren bekendt med, at de ville kunne blive brugt som beviser for de klagepunkter, der blev fremsat mod sagsøgeren.

172 For så vidt angår sagsøgerens deltagelse i prisinitiativet fra juli til december 1979, bemærkes, at det i beslutningen (29. betragtning) gøres gældende, at der afholdtes producentmøder i første halvår af 1979, selv om Kommissionen ikke har oplysninger om tidspunkt og sted for disse, og at Retten har fastslået, at Kommissionen har ført tilstrækkeligt bevis for sagsøgerens deltagelse i disse møder. Det fremgår endvidere af de overensstemmende prisinstrukser, som ATO, BASF, ICI, Linz og Shell gav, at initiativet, der gik ud på at nå 2,05 DM / kg pr. 1. september 1979, blev vedtaget og bebudet i slutningen af juli. Der er ført bevis for, at dette initiativ forelå og blev udskudt til 1. december 1979, ved referatet af mødet den 26. og 27. september 1979 (bilag 12 til den generelle meddelelse), hvori det anføres, at »2.05 remains the target. Clearly 2.05 not achievable in Oct., not in Nov. Plan now is 2.05 on 1/12« (»2,05 er stadig målet. Det er klart, at 2,05 ikke kan opnås i oktober, heller ikke i november. Planen er nu 2,05 pr. 1/12«).

173 Det skal tilføjes, at beslutningen hverken kritiserer sagsøgeren eller de andre producenter for at have deltaget i prisinitiativer i 1980. Sagsøgerens bemærkning om, at Kommissionen ikke rådede over noget bevis for sådanne initiativer, er derfor irrelevant.

174 Det bemærkes endvidere, at sagsøgeren ved at deltage i møder i 1980 og i januar 1981, hvor prisinitiativet for begyndelsen af 1981 blev vedtaget, planlagt og kontrolleret, deltog i dette prisinitiativ. Det anføres således i referatet af to møder i januar 1981 (bilag 17 til den generelle meddelelse):

»Whilst all the evidence pointed to actual prices not reaching the previous target in February it was agreed that the DM 1.75 target should remain and that DM 2.00 should be introduced without exception in March.«

(»Mens alt tydede på, at de faktiske priser ikke ville nå op på det tidligere aftalte mål i februar, blev det aftalt, at målprisen på 1,75 DM skulle fastholdes, og at 2,00 DM skulle gælde uden undtagelse i marts.«)

175 Endvidere bemærkes, at da de forskellige producenters prisinstrukser var overensstemmende, må det anses for bevist, at producenterne gennemførte disse prisinitiativer.

176 Det tilføjes, at Kommissionen med rette har udledt af ICI's svar på begæringen om oplysninger (bilag 8 til den generelle meddelelse) — hvori det anføres, at

»'Target prices' for the basic grade of each principal category of polypropylene as proposed by producers from time to time since 1 January 1979 are set forth in Schedule...«

(»'Målpriser' for hver basiskvalitet af alle de væsentlige former for polypropylen, som blev foreslået af producenterne med mellemrum efter 1. januar 1979, fremgår af bilaget...«),

at disse prisinitiativer var led i et system med fastsættelse af målpriser.

177 Endelig bemærkes, at selv om det sidste producentmøde, som Kommissionen har ført bevis for, blev afholdt den 29. september 1983, udsendte nogle producenter (BASF, Hercules, Hoechst, Hüls, ICI, Linz, Monte, Solvay og Saga) alligevel fra den 20. september til den 25. oktober 1983 overensstemmende prisinstrukser (bilag I til skrivelsen af 29.3.1985), der skulle træde i kraft den 1. november 1983, og Kommissionen kunne derfor med rette lægge til grund, at der var knyttet virkninger til producentmøderne indtil november 1983.

178 Endvidere bemærkes, at Kommissionen ikke til støtte for sine bevismæssige konstateringer har måttet påberåbe sig dokumenter, der ikke er nævnt i meddelelserne om klagepunkter, eller som den ikke har fremsendt til sagsøgeren.

179 Kommissionen har således ført tilstrækkeligt bevis for, at sagsøgeren var blandt de polypropylenproducenter, der blev enige om de prisinitiativer, som er nævnt i beslutningen, at disse initiativer var led i et system, og at der var knyttet virkninger til disse indtil november 1983.

D — Foranstaltninger, der skulle fremme iværksættelsen af prisinitiativerne

a) Den anfægtede retsakt

180 Det anføres i beslutningen [artikel 1, litra c), og 27. betragtning, jf. også 42. betragtning], at sagsøgeren sammen med de øvrige producenter vedtog forskellige foranstaltninger med det formål at fremme iværksættelsen af målpriserne, såsom midlertidige produktionsbegrænsninger, udveksling af detaljerede oplysninger om leverancer, afholdelse af lokale møder og fra slutningen af september 1982 et »kontostyringssystem« med henblik på gennemførelse af prisforhøjelser over for bestemte kunder.

181 For så vidt angår systemet med »kontostyring« (»account management«), som i den seneste og mest udviklede form fra december 1982 er kendt under navnet »kontoledelse« (»account leadership«), blev sagsøgeren på samme måde som de øvrige producenter udpeget til koordinator (»leader«) for mindst én stor kunde, således at selskabet hemmeligt skulle koordinere kundens forbindelser til dens leverandører. Som led i systemet fandt man frem til kunder i Belgien, Italien, Tyskland og Det Forenede Kongerige, og for hver af disse blev der udpeget en »koordinator«. I december 1982 blev der foreslået en mere generel anvendelse af dette system, idet der for hver større kunde blev udpeget en »kundeadministrator« (»account leader«), som skulle lede, drøfte og organisere prisændringer. Andre producenter, der jævnligt handlede med den pågældende kunde, blev betegnet som »participanter« (»contenders«) og samarbejdede med »administratoren« ved tilbudsgivning til den pågældende kunde. For at beskytte »administratoren« og »participanterne« skulle andre producenter, som kunden rettede henvendelse til, tilbyde priser, der lå over målprisen. ICI hævder, at systemet brød sammen efter nogle måneder, hvor det kun havde fungeret delvis og ineffektivt, men i beslutningen anføres det, at det fremgår af det fuldstændige referat af mødet den 3. maj 1983, at der på det tidspunkt foregik intensive drøftelser om enkelte kunder og om de priser, hver enkelt producent tilbød eller skulle tilbyde dem, samt om de leverede eller bestilte mængder.

182 Endelig anføres det i beslutningen (20. betragtning), at selv om der ikke blev afholdt lokale møder i Tyskland, var sagsøgeren i tæt kontakt med BASF og Hüls, og de indtog en fælles holdning i visse spørgsmål, f.eks. vedrørende kvoterne.

b) Parternes anbringender

183 Sagsøgeren har anført, at Kommissionen hverken har godtgjort eksistensen af et system med »kontoledelse«, eller at sagsøgeren har deltaget i et sådant system. De af Kommissionen fremførte beviser gør det nemlig ikke muligt at underbygge disse klagepunkter. I referatet af mødet den 2. september 1982 (bilag 29 til den generelle meddelelse) er der højst tale om et forslag ligesom i referatet af mødet den 2. december 1982 (bilag 33 til den generelle meddelelse), hvis ordlyd angiver, at det kun drejer sig om et forslag, eftersom man heri kan læse »the idea of account leadership was proposed« (»tanken om 'kontoledelse' blev foreslået«). Sagsøgeren har tilføjet, at de konklusioner, som Kommissionen forsøger at udlede af den omstændighed, at visse kunders navn er nævnt i dette dokument, er uden grundlag,

eftersom der heri kun er nævnt et meget begrænset antal kunder, og fordi det på ingen måde drejer sig om sagsøgerens vigtigste kunder.

184 Sagsøgeren bestrider endvidere bevisværdien af referatet af et møde, der fandt sted den 3. maj 1983 (bilag 37 til den generelle meddelelse), idet sagsøgeren herved anfører, at det alene drejede sig om en udveksling af oplysninger vedrørende perioden fra marts til april 1983, der allerede var udløbet, hvilket ikke kan forfølges i henhold til de konkurrenceretlige bestemmelser.

185 Sagsøgeren har endelig anført, at en gennemgang med overskriften »overlapping customers« (»kundekredsens mobilitet«), som var foretaget af revisionsfirmaet Coopers og Lybrand, beviser, at systemet med kontoledelse ikke blev iværksat, navnlig i forhold til kunden Steen, eftersom det er blevet påvist, at denne forsynede sig hos forskellige producenter til variable priser. Sagsøgeren har sammenfattende anført, at Coopers og Lybrand-undersøgelsen i øvrigt viser, at udviklingen i salg og priser i forhold til »nøglekunder« ikke afslører anvendelse af målpriser ved hjælp af et system med kontoledelse.

186 Kommissionen har anført, at i modsætning til det af sagsøgeren fremførte, beviser referatet af mødet den 2. september 1982 (bilag 29 til den generelle meddelelse), at producenterne havde vedtaget systemet med kontoledelse; det anføres nemlig i referatet, at systemet blev »generally agreed« (»generelt godkendt«); bilaget til mødereferatet indeholder en tabel over de forskellige kunder med angivelse af navnet på deres kontoleder. I denne tabel er sagsøgeren anført som kontoleder for kunden Steen.

187 Ifølge Kommissionen bekræftes vedtagelsen af dette system af referatet af et møde, der angives at have fundet sted den 3. maj 1983 (bilag 37 til den generelle meddelelse), hvorunder sagsøgeren atter nævnes som hovedleverandør til Steen. Iværksættelsen af systemet bekræftes endvidere af ICI's svar på begæringen om oplysninger (bilag 8 til den generelle meddelelse), hvorefter systemet fungerede i to måneder.

188 Kommissionen har endelig anført, at sagsøgeren snarere end at bestride rigtigheden af de fremførte omstændigheder har begrænset sig til at henvise til den af Coopers og Lybrand foretagne undersøgelse, som højst fastslår, at sagsøgeren i en vis periode var udsat for angreb fra en konkurrent, der tilbød sagsøgerens kunde Steen lavere priser, hvilket ikke beviser, at der ikke forelå enighed om dette system, men alene at dets iværksættelse stødte på vanskeligheder, hvilket Kommissionen aldrig har bestridt.

c) Rettens vurdering

189 Det bemærkes, at 27. betragtning til beslutningen, sammenholdt med 26. betragtning, andet afsnit, må fortolkes således, at det ikke gøres gældende, at hver producent enkeltvis påtog sig at træffe alle de foranstaltninger, der er nævnt dér, men at de enkelte producenter på forskellige tidspunkter ved møderne sammen med de øvrige producenter vedtog en helhed af foranstaltninger, der er nævnt i beslutningen, og som gik ud på at skabe gunstige betingelser for en prisforhøjelse, navnlig ved kunstigt at reducere udbuddet af polypropylen. Gennemførelsen af de enkelte foranstaltninger i denne helhed blev fordelt i henhold til en aftale mellem de forskellige producenter på grundlag af deres særlige situation.

190 Det må fastslås, at da sagsøgeren deltog i de møder, hvor denne helhed af foranstaltninger blev vedtaget (navnlig mødet den 13.5., den 2. og den 21.9.1982 (bilag 24, 29 og 30 til den generelle meddelelse)), tilsluttede selskabet sig denne, idet det ikke er fremkommet med indicier til støtte for det modsatte. Det fremgår af følgende passage i referatet af mødet den 2. september 1982, at systemet med »kontoledelse« blev vedtaget:

»about the dangers of everyone quoting exactly DM 2.00 A.'s point was accepted but rather than go below DM 2.00 it was suggested & generally agreed that others than the major producers at individual accounts should quote a few pfs higher. Whilst customer tourism was clearly to be avoided for the next month or two it was accepted that it would be very difficult for companies to refuse to quote at all when, as was likely, customers tried to avoid paying higher prices to the regular suppliers. In such cases producers would quote but at above the minimum levels for October«.

(»med hensyn til faren ved, at alle opgav en pris på 2,00 DM, blev A.'s bemærkning accepteret, men frem for at gå under 2,00 DM blev det foreslået, og der var almindelig enighed om, at producenterne — bortset fra hovedleverandørerne til en bestemt kunde — skal angive en pris, der er få pfennig højere. Mens 'kundeflakkeri' klart skal undgås i den næste måned eller to, var der enighed om, at det vil være meget svært for selskaberne helt at afslå at give tilbud, når kunderne sandsynligvis forsøger at undgå at betale højere priser til de sædvanlige leverandører. I sådanne tilfælde vil producenterne afgive tilbud, men til priser, der ligger over niveauet for oktober«).

Tilsvarende blev det på mødet den 21. september 1982, som sagsøgeren deltog i, udtalt: »In support of the move, BASF, Hercules and Hoechst said they would be taking plant off line temporarily« (»BASF, Hercules and Hoechst sagde, at de for at støtte forhøjelsen midlertidigt ville sætte et anlæg ud af drift«), og ved mødet den 13. maj 1982 udtalte Fina: »Plant will be shut down for 20 days in August« (»Fabrikken vil være lukket 20 dage i august«).

191 For så vidt angår systemet med »kontoledelse«, bemærkes, at det fremgår af referatet af møderne den 2. september 1982 (bilag 29 til den generelle meddelelse), den 2. december 1982 (bilag 33 til den generelle meddelelse) og i foråret 1983 (bilag 37 til den generelle meddelelse), som sagsøgeren deltog i, at de tilstedeværende producenter under møderne tilsluttede sig dette system.

192 Hertil kommer, at det er uden betydning, at sagsøgeren forsøger at godtgøre, at selskabet ikke kunne være indblandet i dette system, idet det ikke var blevet udpeget til kundeadministrator for selskabets største kunder. Det er således ikke afgørende, om der set fra leverandørens synspunkt er tale om en stor kunde, men derimod, om leverandøren — i dette tilfælde Hoechst — er væsentlig set fra synspunktet hos den kunde, som leverandøren er blevet udnævnt til kundeadministrator for. Det må fastslås, at sagsøgeren ved alene at anføre, at selskabet ikke var blevet udpeget som kundeadministrator for flere af selskabets vigtigste kunder, ikke har gendrevet Kommissionens anbringende om, at selskabet var hovedleverandør til sin kunde Steen, som selskabet var blevet udpeget til kundeadministrator for (jf. tabel 3 i bilag 33 til den generelle meddelelse). Sagsøgeren har i øvrigt hverken hævdet eller godtgjort, at selskabet var den vigtigste leverandør til en af sine vigtigste kunder, som det ikke desto mindre ikke var blevet udpeget til kundeadministrator for.

193 Iværksættelsen af dette system bekræftes af referatet af mødet den 3. maj 1983 (bilag 38 til den generelle meddelelse), hvori det anføres:

Belgium. »A long discussion took place on the 5 Belgian A / Cs... Generally speaking raffia prices appeared to be from (BFR) 32.50 to 34.50 and fibre prices from 37 to 37.50. The point was made that some other accounts were lower than the target customers. It was agreed that contenders would quote BFR 36 ind May with non-contenders offering 38.«

(»*Belgien.* En længere diskussion fandt sted vedrørende de fem belgiske A / Cs. ... Det blev generelt anført, at rafiapriserne androg mellem 32,50 og 34,50 BFR og fiberpriserne mellem 37 og 37,50 BFR. Det blev meddelt, at visse andre kunder lå lavere end målkunderne. Det blev aftalt, at 'contenders' skulle kræve en pris på 36 BFR i maj, mens 'non-contenders' skulle tilbyde 38.«)

»*Denmark.* A long discussion took place on Jacob Holm who is asking for quotations for the 3rd quarter. Is was agreed not to do this and to restrict offers to the end of June. April / May levels were at DKR 6.30 (DM 1.72). Hercules was definitely in and should not have been so. To protect BASF, it was agreed that CWH(üls) + ICI would quote DKR 6.75 from now to end June (DM 1.85) ...«

»*Danmark.* En længere diskussion fandt sted vedrørende Jacob Holm, der har anmodet om prisnedsættelse for tredje kvartal. Mødedeltagerne besluttede ikke at gøre dette og at begrænse tilbuddene indtil udgangen af juni. I april og maj androg priserne ca. 6,30 DKR (1,72 DM). Det er klart, at Hercules var med og burde ikke have været det. For at beskytte BASF blev det besluttet, at CWH(üls) + ICI skulle angive en pris på 6,75 DKR fra nu og til udgangen af juni (1,85 DM) ...«

Denne iværksættelse blev bekræftet ved ICI's besvarelse af begæringen om oplysninger (bilag 8 til den generelle meddelelse), hvori der anføres følgende vedrørende mødereferatet:

»In the Spring of 1983 there was a partial attempt by some producers to operate the 'Account Leadership' scheme... Since Hercules had not declared to the 'Account Leader' its interest in supplying Jacob Holm, the statement was made at this meeting in relation to Jacob Holm that 'Hercules were definitely in and should not have been so'. It should be made clear that this statement refers only to the Jacob Holm account and not to the Danish market. It was because of such action by Hercules and others that the 'Account Leadership' scheme collapsed after at most two months of partial and ineffective operation.

The method by which Hüls and ICI should have protected BASF was by quoting a price of DKR 6.75 for the supply of raffia grade polypropylene to Jacob Holm until the end of June.«

(»I foråret 1983 forsøgte nogle producenter at iværksætte systemet med kontoledelse... Da Hercules ikke havde meddelt kundeadministratoren, at Hercules var rede til at sikre leverancerne til Jacob Holm, blev det under dette møde vedrørende Jacob Holm fastslået, at 'det er klart, at Hercules var med, og ikke burde have været det'. Det skal understreges, at denne udtalelse kun vedrører kunden Jacob Holm og ikke det danske marked. Det var på grund af en sådan adfærd fra Hercules og andre, at systemet med kontoledelse faldt fra hinanden efter højst to måneder, hvorunder det kun havde fungeret delvist og ineffektivt.

Den metode, hvorved Hüls and ICI skulle have beskyttet BASF bestod i at citere en pris på 6,75 DKR for levering af polypropylen af rafiakvalitet til Jacob Holm indtil udgangen af juni.«)

194 Retten skal endvidere fastslå, at sagsøgeren ikke specifikt har bestridt at have deltaget i beslutningen om andre foranstaltninger, der skulle lette iværksættelsen af prisinitiativerne.

195 Det følger af det anførte, at Kommissionen har ført tilstrækkeligt bevis for, at sagsøgeren var blandt de polypropylenproducenter, som blev enige om de i beslutningen nævnte foranstaltninger, der skulle fremme iværksættelsen af prisinitiativerne.

E — Mængdemål og kvoter

a) Den anfægtede retsakt

196 Det anføres i beslutningen (31. betragtning, tredje afsnit), at der på mødet den 26. og 27. september 1979 »var enighed om behovet for en fast kvoteordning«, og der henvises i referatet af mødet til en ordning, der var blevet foreslået eller vedtaget i Zürich, og som gik ud på at begrænse det månedlige salg til 80% af det gennemsnitlige salg i årets første otte måneder.

197 Endvidere anføres det i beslutningen (52. betragtning), at der før august 1982 blev foretaget forskellige former for markedsopdeling. Hver producent fik tildelt en procentvis andel af det anslåede marked, men der fandt på dette stadium ingen systematisk, forudgående begrænsning af den samlede produktion sted. Overslag over det samlede marked måtte derfor løbende revideres, og hver producents salg i absolutte mængder måtte tilpasses til den tildelte procentsats.

198 For 1979 blev der for hver enkelt producent fastsat mængdemål (i tons), der i det mindste delvis var baseret på deres faktiske salg i de foregående tre år. Tabeller fundet hos ICI viser det »reviderede mål« for hver enkelt producent for 1979 sammenholdt med de pågældende producenters faktiske salg i Vesteuropa i denne periode (54. betragtning til beslutningen).

199 I slutningen af februar 1980 blev producenterne enige om mål — igen udtrykt i tons — for 1980 på basis af et anslået årligt marked på 1 390 000 tons. Ifølge beslutningen (55. betragtning) blev der hos ATO og ICI fundet en række tabeller med de »fastsatte mål« for hver producent for 1980. Det oprindelige overslag på

1 390 000 tons viste sig at være for optimistisk. Hver producents kvote måtte derfor reduceres, så kvoterne kom til at stemme overens med et samlet forbrug i 1980 på kun 1 200 000 tons. Bortset fra ICI og DSM svarede producenternes faktiske salg i det væsentlige til deres mål.

200 Ifølge beslutningen (56. betragtning) var markedsdelingen for 1981 genstand for lange og komplicerede forhandlinger. Ved møderne i januar 1981 enedes man om, at hver producent som en midlertidig foranstaltning med det formål at lette iværksættelsen af prisinitiativet for februar til marts skulle begrænse sit månedlige salg til 1/12 af 85% af 1980-målet. Med henblik på at få fastlagt en mere permanent ordning oplyste hver producent på møderne, hvilken mængde han håbede at kunne sælge i løbet af 1981. Sammenlagt var disse »ønskede mængder« imidlertid langt større end den forventede efterspørgsel. Trods flere kompromisforslag fra Shell og ICI blev der ikke opnået enighed om en endelig kvoteaftale for 1981. Som en nødløsning gik producenterne ud fra den enkelte producents kvote i det foregående år som teoretisk grundlag og indberettede deres faktiske salg i hver måned på møderne. Det faktiske salg blev således kontrolleret på grundlag af en teoretisk opdeling af det disponible marked, der var baseret på 1980-kvoterne (57. betragtning til beslutningen).

201 Det anføres i beslutningen (58. betragtning), at der for 1982 blev fremsat komplicerede forslag til kvoteordninger, der gik ud på at nå frem til en rimelig afvejning af forskellige faktorer, såsom hidtidige salgsresultater, ønsker og disponibel kapacitet. Det samlede marked, der skulle deles mellem producenterne, blev anslået til 1 450 000 tons. Nogle producenter fremlagde detaljerede planer til markedsdelingsordninger, mens andre nøjedes med blot at oplyse, hvad de forventede at kunne sælge. Monte og ICI forsøgte på mødet den 10. marts 1982 at nå frem til en aftale. Det fremgår imidlertid af beslutningen (58. betragtning, sidste afsnit), at man som i 1981 ikke nåede frem til nogen endelig aftale. I årets første halvdel aflagde hver producent beretning om sin månedlige omsætning på møderne, og omsætningen blev sammenholdt med den pågældendes procentvise andel af salget i det foregående år. Ifølge beslutningen (59. betragtning) fortsatte forhandlingerne med henblik på at nå frem til en kvoteordning for 1983 på mødet i august 1982, og ICI førte bilaterale forhandlinger med hver af producenterne om denne nye ordning. Indtil der kunne indføres en sådan kvoteordning, blev producenterne opfordret til i anden halvdel af 1982 at begrænse deres månedlige salg til deres faktiske, procentvise andel af det samlede marked i de første seks måneder af 1982. I

1982 havde markedsandelene således for de mellemstore producenters vedkommende nået en vis balance (af ATO betegnet som »quasi-konsensus«); blandt de store havde ICI og Shell fortsat rådet over en andel på ca. 11%, mens Hoechst's andel havde andraget 10,5%. Monte, der var den største producent, havde opnået en markedsandel på 15% i forhold til 14,2% i det foregående år.

202 Ifølge beslutningen (60. betragtning) opfordrede ICI for 1983 alle producenter til at meddele størrelsen af den kvote, de selv ønskede tildelt, og foreslå, hvilken procentdel de øvrige producenter burde have tildelt. Monte, Anic, ATO, DSM, Linz, Saga og Solvay fremsatte hver især detaljerede forslag, ligesom de tre tyske producenter fremsatte et fælles forslag gennem BASF. De forskellige forslag blev behandlet på edb for at få beregnet et gennemsnit, der blev sammenholdt med de enkelte producenters ønskede markedsandel. ICI kunne på grundlag heraf fremsætte forslag til retningslinjerne for en ny rammeaftale for 1983. ICI fandt, at det var af afgørende betydning for udfaldet af enhver ny plan, at de »fire store« indtog en fælles holdning over for de øvrige producenter. Shell's opfattelse — således som den kom til udtryk over for ICI — var, at Shell, ICI og Hoechst hver burde have en kvote på 11%. Ifølge ICI's forslag for 1983 skulle de italienske producenter have 19,8%, Hoechst og Shell skulle hver have 10,9% og ICI selv skulle have 11,1% (62. betragtning til beslutningen). Disse forslag blev drøftet på møderne i november og december 1982. Ved mødet den 2. december 1982 blev der diskuteret et forslag, der i første omgang kun dækkede årets første kvartal. Det fremgår af referatet af dette møde, der blev udarbejdet af ICI, at ATO, DSM, Hoechst, Hüls, ICI, Monte og Solvay samt Hercules fandt deres tildelte kvote »acceptabel« (63. betragtning til beslutningen). Oplysningerne underbygges af notater fra en telefonsamtale, ICI førte med Hercules den 3. december 1982.

203 Endvidere anføres det i beslutningen (63. betragtning, tredje afsnit), at et dokument, der blev fundet hos Shell, bekræfter, at der blev indgået en aftale, idet selskabet forsøgte ikke at overskride sin kvote. Dokumentet bekræfter endvidere, at en mængdekontrolordning blev videreført i andet kvartal 1983. For at holde markedsandelen i andet kvartal oppe i nærheden af 11% gav Shell-koncernen således sine nationale salgsselskaber ordre til at reducere salget. Det bekræftes af referatet af mødet den 1. juni 1983, at der fandtes en sådan aftale. Selv om der ikke i referatet nævnes kvoter, anføres det, at »eksperterne« udvekslede oplysninger om

hver enkelt producents salg i den foregående måned, hvilket indicerer, at der fandtes en kvoteordning (64. betragtning til beslutningen).

204 Det anføres i beslutningen (65. betragtning), at selv om et system med sanktioner for overskridelse af kvoter aldrig har været i kraft, har den ordning, at hver producent under møderne indberettede, hvad man havde solgt i den foregående måned, med fare for at blive kritiseret af de øvrige producenter, hvis de fandt, at der var blevet solgt for meget, udgjort en tilskyndelse for producenterne til ikke at overskride den tildelte kvote.

b) Parternes anbringender

205 Sagsøgeren har anført, at de af Kommissionen fremlagte dokumenter ikke godtgør eksistensen af kvoteaftaler. Det er således åbenbart, at flere af dokumenterne er blevet udfærdiget efter udløbet af den periode, som de vedrører, og på basis af oplysninger, som først forelå efterfølgende. Dette er således tilfældet med de dokumenter, som Kommissionen påberåber sig for at godtgøre eksistensen af kvoteaftaler i 1979 og 1980 (bilag 17, 55 og 59 til den generelle meddelelse). Desuden afslører anvendelsen af ordet »proposal« (forslag) i en række dokumenter utvetydigt, at det drejede sig om forslag og ikke aftaler. Dette er tilfældet med hensyn til tabellerne vedrørende 1980, 1981 og 1983 (bilag 56, 62 og 33 til den generelle meddelelse). Ordet »agreed« (aftalt), som er indeholdt i forskellige møde referater og forskellige tabeller, er tvetydigt, for så vidt det ikke alene kan henvise til en enighed, men også til en viljesoverensstemmelse, hvilket sagsøgeren allerede tidligere har anført. Ligeledes betyder ordet »acceptable« i en tabel, der er vedlagt referatet af mødet den 2. december 1982 (bilag 33 til den generelle meddelelse) ikke »accepteret«. For at godtgøre eksistensen af kvoteaftaler i bestemte perioder har Kommissionen fremlagt dokumenter, der i virkeligheden vedrører andre perioder (bilag 17, 40, 55 og 59 til den generelle meddelelse).

206 Sagsøgeren har anført, at da der ikke foreligger noget dokument, som udgør et gyldigt bevis med hensyn til 1979 og 1980, og eftersom Kommissionen ikke har påberåbt sig, at der foreligger kvoteaftaler for 1981 og 1982, påhviler det kun sagsøgeren at godtgøre, at der ikke er ført bevis for nogen aftale for første halvår af 1983. Sagsøgeren har allerede anført, hvorfor referatet af mødet den 2. decem-

ber 1982 ikke har beviskraft. Sagsøgeren har tilføjet, at det interne dokument fra Shell, som Kommissionen har fremlagt (bilag 90 til den generelle meddelelse), ikke kan godtgøre eksistensen af en kvoteaftale, for så vidt som det drejer sig om et internt dokument. Referatet af mødet den 1. juni 1983 (bilag 40 til den generelle meddelelse) indeholder heller ikke noget bevis for en kvoteaftale for andet kvartal 1983, eftersom referatet er affattet efter udløbet af dette kvartal, og de tal, der blev meddelt under mødet, vedrørte udelukkende den forløbne periode.

207 Under hensyn til svagheden ved de af Kommissionen fremførte beviser burde Kommissionen have undersøgt, om virksomhederne har fulgt en fælles adfærd på markedet svarende til de kvoter, der hævdes at være aftalt under møderne. Tabel 1 og 8 til beslutningen viser, at virksomhederne udviste en forskellig adfærd i forhold til de påståede aftalte kvoter, idet producenterne ofte holdt sig inden for den påståede kvote.

208 Sagsøgeren har anført, at den udvikling i markedsandele fra 1979 til 1983, der er illustreret i tabel 1 til beslutningen, viser, hvor usandsynligt det er, at den påståede kvoteaftale er blevet indgået. Det fremgår af denne tabel, at sagsøgeren mellem 1979 og 1983 har mistet 2,1% i markedsandele, hvilket svarer til et tab på 17% i forhold til sagsøgerens markedsandel i 1979. For perioden fra 1977 til 1983 er tabet af markedsandele endnu større. I modsætning til Kommissionens opfattelse (91. betragtning til beslutningen) skyldes disse tab ikke, at der er givet indrømmelse til nye virksomheder på området. Det er ulogisk og i strid med de foreliggende interesser at tilskrive Hoechst et ensidigt afkald på markedsandele, mens ICI og Shell i det væsentlige har opretholdt deres stilling eller begrænset deres tab til maksimalt 0,5%, samt at den største producent, Monte, har forøget sin markedsandel, hvilket fremgår af de oplysninger, som Kommissionen har givet i tabel 1 til beslutningen.

209 Sagsøgeren har endvidere som eksempel anført, at tabel 8 til beslutningen over de forskellige producenters faktiske salg i 1980 viser, at samtlige producenter, med undtagelse af én, ikke har overskredet den kvote, som hævdes af være aftalt. Sag-

søgeren har tilføjet, at ikke i en eneste tabel svarer de faktiske salg til de påståede aftalte mål, og at de forskellige virksomheders markedsandele har været underkastet kontinuerlige udsving. Domstolen har imidlertid fastslået, at forskellen mellem de faktiske markedsandele og de kvoter, som hævdes at være aftalt, har en meget stor bevisværdi, når beskyldningen vedrører et kvotearrangement (dom af 17.7.1970, sag 41/69, ACF Chemiefarma NV mod Kommissionen, Sml. s. 107, præmis 150 ff., org. ref.: Rec. s. 661).

210 Sagsøgeren har af denne gennemgang udledt, at Kommissionens konklusioner i henhold til tabel 1 og 8 til beslutningen er fejlagtige, for så vidt som tabellerne i virkeligheden viser, at der ikke er blevet indgået nogen kvoteaftale.

211 Sagsøgeren har endelig i det væsentlige på grund af professor Albach's sagkyndige erklæring anført, at markedet var præget af en meget hård konkurrence. Konkurrencen på priser var meget livlig, og Hoechst ser derfor ikke hvilken rimelig grund, der skulle have foranlediget selskabet til dels spontant at give afkald på sine markedsandele, dels at drage fordel af dette afkald gennem en mindre hård priskonkurrence. Sagsøgerens tab af markedsandele svarer til opgivelse af visse markedsstillinger som følge af konkurrencepresset.

212 Kommissionen har derimod anført, at der er blevet indgået kvoteaftaler for 1979, 1980 og 1983. Kommissionen mener ikke, at der er blevet indgået nogen endelig aftale for 1981 og 1982, men at der er blevet vedtaget foreløbige løsninger.

213 For så vidt angår 1979 mener Kommissionen, at det fremgår utvetydigt af tabellen med overskriften »Producers' Sales to West Europe« (bilag 55 til den generelle meddelelse), at Hoechst har deltaget i en kvoteordning. Tabellen angiver for de forskellige producenter deres omsætning i 1976, 1977 og 1978, der er blevet lagt til grund ved fordelingen af markedsandele i 1979. Tabellen indeholder endvidere en kolonne med overskriften »revised target« for dette år. Kommissionen mener, at målkvoterne for 1979 blev udarbejdet i 1979 og ikke i 1980. Dette dokument be-

kræftes endvidere af et referat af et producentmøde afholdt den 26. og 27. september 1979 (bilag 12 til den generelle meddelelse), som viser, at der herunder blev drøftet spørgsmålet om salgsmål, og at deltagerne anerkendte, at et strengt kvotesystem var nødvendigt.

214 For så vidt angår 1980 har Kommissionen gjort gældende, at der blev indgået en kvoteaftale. Den har til støtte herfor navnlig henvist til en tabel af 28. februar 1980 med overskriften »Polypropylene — Sales target 1980 (kt)«, der blev fundet hos ATO (bilag 60 til den generelle meddelelse). I denne tabel sammenlignes for alle de vesteuropæiske producenter »1980 target«, »opening suggestions«, »proposed adjustments« og »agreed targets 1980«. Dette dokument viser, hvorledes kvoterne er blevet fastsat. Kommissionens opfattelse underbygges af referatet af to møder i januar 1981 (bilag 17 til den generelle meddelelse), hvorunder salgsmålene blev sammenlignet med de mængder, de enkelte producenter faktisk havde solgt. Kommissionen har understreget, at formålet med kvoteordningen var at stabilisere markedsandelene. Aftalerne er derfor udtrykt i markedsandele, der efterfølgende blev omregnet til mængdemål for at kunne anvendes som referencetal. Var der ikke foretaget en sådan omregning, havde det ikke været muligt at fastslå, fra hvilket tidspunkt en deltager i kartellet skulle bremse sit salg i henhold til aftalerne. Af hensyn hertil var det nødvendigt at fastsætte den totale salgsmængde. Det oprindelige overslag for 1980 viste sig at være for optimistisk, og de totale salgsmængder, der oprindeligt var fastsat, måtte ændres flere gange, således at de mængder, der var tildelt de enkelte virksomheder, blev justeret. Ifølge Kommissionen er der således ført bevis for eksistensen af en kvoteaftale i 1980.

215 Med hensyn til 1981 har Kommissionen erkendt, at der ikke kunne indgås en kvoteaftale for hele året. Producenterne blev dog som en midlertidig foranstaltning enige om i februar og marts at reducere deres månedlige salg til 1/12 af 85% af det »mål«, der var aftalt for det foregående år, således som det fremgår af referatet af to møder i januar 1981. For det øvrige måneder var der tale om en ordning med løbende kontrol med de mængder, de forskellige producenter udbød på markedet.

216 For så vidt angår 1982 forelå der samme situation som i 1981. Selv om der ikke var indgået en kvoteaftale, blev der dog foretaget kontrol med de forskellige producenters markedsandele under møder den 9. juni og 20. august 1982 (bilag 25 og 28 til den generelle meddelelse), samt under møder i oktober, november og december 1982 (bilag 31-33 til den generelle meddelelse). Kommissionen har anført, at der for denne periode forelå relativt stabile markedsandele. Dette bekræftes af et dokument fundet hos ATO (bilag 72 til den generelle meddelelse), der betegner situationen som værende præget af »quasi-konsensus«. Kommissionen har endvidere henvist til konstateringerne i beslutningens 58. og 59. betragtning.

217 Endvidere har Kommissionen anført, at den er i besiddelse af oplysninger om »ønskede mængder« og forslag, som producenterne efter anmodning fra ICI fremkom med for dem selv og de andre producenter, og som blev meddelt ICI med henblik på indgåelse af en kvoteaftale for 1983 (bilag 74-84 til den generelle meddelelse). Forslagene blev behandlet på edb for at få beregnet et gennemsnit, der blev sammenholdt med de enkelte producenters ønskede mængder (bilag 85 til den generelle meddelelse). Ud over disse dokumenter har Kommissionen henvist til et internt notat fra ICI med overskriften »Polypropylene framework 1983« (bilag 86 til den generelle meddelelse), hvori ICI beskriver de generelle retningslinjer for en fremtidig kvoteaftale, og til et andet internt notat fra ICI med overskriften »Polypropylene framework« (bilag 87 til den generelle meddelelse), hvoraf det fremgår, at ICI anså en kvoteaftale for absolut nødvendig.

218 Kommissionen har anført, at talrige sammenfaldende indicier godtgør eksistensen af en kvoteaftale for første kvartal. Kommissionen har for det første i denne henseende henvist til tabel 2, der var vedlagt referatet af mødet den 2. december 1982 (bilag 33 til den generelle meddelelse). Denne tabel angiver for hver enkelt producent en kvote, der for de fleste af virksomhedernes vedkommende er forsynet med en stjerne, der henviser til ordet »acceptable«, der er anført under tabellen. Det kan heraf udledes, at der var blevet truffet et betydeligt skridt hen imod en kvoteaftale, eftersom samtlige producenter havde godkendt princippet om en sådan aftale, og de fleste af dem havde accepteret den individuelle kvote, som de var blevet tildelt. Det fremgår desuden at et internt notat fra ICI af september 1982 (bilag 35 til den generelle meddelelse), at ICI allerede i begyndelsen af 1983 havde anset udarbejdelsen af en kvoteaftale for nødvendig af hensyn til kartellets gnidningsløse funktion. Disse dokumenter godtgør, at man havde udvist betydelige anstrengelser for at nå frem til en kvoteaftale for første kvartal 1983.

219 Kommissionen har videre anført, at forslagene førte til, at der blev indgået en aftale. Kommissionen har herved med hensyn til første kvartal henvist til et internt notat fra Shell (bilag 90 til den generelle meddelelse), der viser, at dette selskab tiltrådte en kvoteaftale for 1983, idet det meddelte sine datterselskaber, at de skulle reducere salget for at overholde kvoten (»This compares with W. E. Sales in 1Q of 43 kt: and would lead to a market share of approaching 12% and well above the agreed Shell target of 11%« (»Dette tal skal sammenlignes med et salg i Vesteuropa på 43 kt i første kvartal, og ville føre til en markedsandel, der nærmer sig 12% og ligger en del over Shell's aftalte mål på 11%«)). For at en sådan aftale kunne fungere og få tilslutning fra de involverede virksomheder, måtte den ifølge Kommissionen finde anvendelse på alle virksomheder inden for en branche. Hoechst må derfor nødvendigvis have deltaget i denne aftale.

220 Det samme gælder med hensyn til andet kvartal 1983, hvilket underbygges af referatet af mødet den 1. juni 1983 (bilag 40 til den generelle meddelelse) og en tabel, hvori »1983 aspirations« fastlægges på grundlag af omsætningen i første halvår af 1982 (bilag 84 til den generelle meddelelse). Disse dokumenter viser ifølge Kommissionen, at udvekslingen af oplysninger om salgsmængder blev anvendt til at kontrollere kvoterne.

221 For så vidt angår Hoechst's argumenter vedrørende forringelsen af selskabets markedsandel har Kommissionen anført, at disse argumenter ikke afkræfter Kommissionens konstateringer, for så vidt som et notat fra ICI (bilag 98 til den generelle meddelelse), klart angiver de »fire stores« strategi mht. markedsandele. Disse har nemlig udtrykkeligt taget hensyn til den omstændighed, at indgåelsen af en aftale om opdeling af markedet ikke nødvendigvis indebar, at denne aftale ville få succes på alle punkter. Desuden angives det i tabel 8 til beslutningen, at de vesteuropæiske polypropylenproducenters markedsandele har udvist en bemærkelsesværdig stabilitet i den periode, som var omfattet af kvoteaftalerne. De udsving, som er nævnt i professor Albach's sagkyndige erklæring med hensyn til det tyske marked, er blevet udlignet ved tilsvarende udsving på de andre markeder.

c) Rettens vurdering

222 Det bemærkes, at sagsøgeren deltog fast i de regelmæssige møder for polypropylenproducenter, hvorunder producenterne drøftede deres salgsmængder og udvekslede oplysninger herom.

223 Samtidig med, at sagsøgeren deltog i møderne, fremgår selskabets navn også af forskellige tabeller (bilag 55-61 til den generelle meddelelse), hvis indhold klart viser, at de skulle anvendes til at fastlægge salgsmål. De fleste sagsøgere har i deres svar på et skriftligt spørgsmål fra Retten indrømmet, at det ikke havde været muligt at opstille de tabeller, der blev fundet hos ICI, ATO og Hercules, på grundlag af statistikker fra Fides-systemet. ICI har i øvrigt i sit svar på begæringen om oplysninger (bilag 8 til den generelle meddelelse) vedrørende en af disse tabeller oplyst, at »the source of information for actual historic figures in this table would have been the producers themselves« (»kilden til oplysningerne om faktiske historiske tal i denne tabel må have været producenterne selv«). Kommissionen lagde derfor med rette til grund, at oplysningerne i tabellerne var givet af Hoechst i forbindelse med de møder, selskabet deltog i. Sagsøgerens anbringende om, at de nævnte tabeller er interne dokumenter, udarbejdet på grundlag af Fides-statistikker, må derfor forkastes.

224 Med det ordvalg, der er anvendt i tabellerne vedrørende 1979 og 1980 (som f.eks. »revised target«, »opening suggestions«, »proposed adjustments« og »agreed targets«), kan det lægges til grund, at der blev opnået enighed mellem producenterne.

225 Hvad nærmere angår 1979 finder Retten på grundlag af referatet af mødet den 26. og 27. september 1979 (bilag 12 til den generelle meddelelse) og den udaterede tabel med overskriften »Producers' Sales to West Europe«, der blev fundet hos ICI (bilag 55 til den generelle meddelelse), og hvori der for alle de vesteuropæiske

polypropylenproducenter er angivet deres omsætning i kilotons for 1976, 1977 og 1978 samt tal i kolonnerne »1979 actual«, »revised target« og »79«, at der ved mødet var enighed om, at kvoteordningen i årets tre sidste måneder måtte strammes op. Det fremgår således af ordet »tight« sammenholdt med begrænsningen af salget til 80% af $^1/_{12}$ af det fastsatte årlige salg, at den oprindeligt fastlagte ordning for 1979 måtte strammes op i de tre sidste måneder. Denne fortolkning af referatet underbygges af den nævnte tabel, fordi denne tabel under overskriften »79« i sidste kolonne til højre for kolonnen »revised target« indeholder tal, der må svare til de oprindeligt fastsatte kvoter. Kvoterne måtte begrænses, fordi de var fastlagt på grundlag af en for optimistisk vurdering af markedet, således som det også var tilfældet for 1980. Disse konstateringer påvirkes ikke af, at ICI — som nævnt i beslutningens 31. betragtning, tredje afsnit — henviste til en ordning, »der var blevet foreslået eller vedtaget i Zürich, og som gik ud på at begrænse det månedlige salg til 80% af det gennemsnitlige salg i årets første otte måneder«. Denne henvisning sammenholdt med 54. betragtning til beslutningen må netop forstås således, at der tidligere var fastsat salgsmål for det månedlige salg i de første otte måneder af 1979.

226 Hvad angår 1980 finder Retten, at det af den tabel af 26. februar 1980, der blev fundet hos ATO (bilag 60 til den generelle meddelelse), og som indeholder en kolonne med overskriften »agreed targets 1980«, samt af referaterne af møderne i januar 1981 (bilag 17 til den generelle meddelelse), hvorunder producenterne, herunder sagsøgeren, sammenlignede de faktisk solgte mængder (»Actual kt«) med de fastlagte mål (»Target kt«), fremgår, at der for hele året var fastsat salgsmål. Det skal herved fastslås, at den omstændighed, at de tal, der er anført for sagsøgeren som »mål« for 1980, afviger for så vidt angår tabellen af 26. februar 1980, hvor der er angivet 165 kt, og for så vidt angår referatet af møderne i januar 1980, hvor der er angivet 142,8 kt, ikke kan afkræfte denne konstatering, da producenternes forudsigelser mht. markedets størrelse i 1980 har måttet nedjusteres i løbet af dette år, hvilket — i samme forhold — førte til en ændring af de kvoter, som var blevet tildelt sagsøgeren og de øvrige producenter. I februar 1980 var de fastlagte kvoter baseret på et marked på 1 390 kt i kolonnen »agreed targets 1980«, mens det i januar 1981 viste sig, at markedet var begrænset til 1 200 kt.

227 Det skal tilføjes, at det fremgår af samme referat af møderne i januar 1981, at Hoechst har fremlagt salgstal for 1980 med henblik på at sammenligne dem med de for 1980 fastlagte og accepterede salgsmål.

228 Med hensyn til 1981 bemærkes, at det over for producenterne er gjort gældende, at de deltog i forhandlingerne med henblik på at nå frem til en kvoteaftale for dette år, at de i forbindelse hermed gav meddelelse om deres ønskede salgsmængder, og at de som en midlertidig foranstaltning, indtil der blev indgået en sådan aftale, blev enige om i februar og marts 1981 at reducere deres månedlige salg til $^1/_{12}$ af 85% af det »mål«, der var aftalt for 1980, at de for resten af året påtog sig den samme teoretiske kvote som i det foregående år, at de hver måned gav oplysninger om deres salg ved møderne, og at de kontrollerede, at deres salg lå inden for den tildelte teoretiske kvote.

229 At der fandt forhandlinger sted mellem producenterne med henblik på at indføre en kvoteordning, og at de under disse forhandlinger meddelte deres »ønskede mængder«, bekræftes af forskellige dele af bevismaterialet, bl.a. tabeller, hvori der for hver producent angives faktisk omsætning (»actual«) og »targets« for 1979 og 1980 samt »aspirations« for 1981 (bilag 59, 60 og 61 til den generelle meddelelse), en tabel, der er affattet på italiensk, og hvori der for hver producent angives vedkommendes kvote for 1980, andre producenters forslag med hensyn til, hvilken kvote vedkommende skulle tildeles for 1981, og producentens egne »ambitions« for 1981 (bilag 62 til den generelle meddelelse), samt et internt notat fra ICI (bilag 63 til den generelle meddelelse), hvori der er en beskrivelse af udviklingen i forhandlingerne, og det anføres:

»Taking the various alternatives discussed at yesterday's meeting we would prefer to limit the volume to be shared to no more than the market is expected to reach in 1981, say 1.35 million tonnes. Although there has been no further discussion with Shell, the four majors could set the lead by accepting a reduction in their 1980 target market share of about 0.35% provided the more ambitious smaller producers such as Solvay, Saga, DSM, Chemie Linz, Anic / SIR also tempered their demands. Provided the majors are in agreement the anomalies could probably be best handled by individual discussions at Senior level, if possible before the meeting in Zurich.«

(»Af de forskellige alternativer, der blev drøftet på mødet i går, vil vi foretrække, at den mængde, der skal fordeles, begrænses til det forventede marked i 1981, dvs. 1,35 mio. tons. Selv om der ikke har været yderligere forhandlinger med Shell, kunne de fire store gå foran og acceptere en reduktion i deres mål for markedsandelen i 1980 på ca. 0,35% under forudsætning af, at de mere ambitiøse blandt de mindre producenter som Solvay, Saga, DSM, Chemie Linz og Anic / SIR også nedsætter deres krav. Såfremt de store er enige, kan problemerne sikkert bedst løses ved individuelle drøftelser på chef-niveau, helst inden mødet i Zürich.«)

Dette dokument er vedlagt en opstilling med forslag til kompromis, hvori den enkelte producents resultat sammenlignes med 1980 (»% of 1980 target«).

230 Det fremgår af referatet af møderne i januar 1981, at det som en midlertidig foranstaltning blev vedtaget, at det månedlige salg i februar og marts 1981 skulle reduceres til $^1/_{12}$ af 85% af det mål, der var aftalt for det foregående år. Det anføres således i referatet:

»In the meantime (February-March) monthly volume would be restricted to $^1/_{12}$ of 85% af the 1980 target with a freeze on customers.«

(»I mellemtiden (februar-marts) reduceres det månedlige salg til $^1/_{12}$ af 85% af målet for 1980, og der lukkes for tilgang af kunder.«)

231 Det forhold, at producenterne for resten af året påtog sig den samme teoretiske kvote som i det foregående år og kontrollerede, at deres salg lå inden for denne kvote, ved hver måned at udveksle oplysninger om deres salg, er bevist ved tre dokumenter i sammenhæng. Det drejer sig for det første om en tabel af 21. december 1981 (bilag 67 til den generelle meddelelse), hvori der for hver producent er angivet salget opdelt på måneder, og de sidste tre kolonner vedrørende november og december samt årets samlede salg er tilføjet i hånden. Endvidere drejer det sig om en udateret tabel, der er affattet på italiensk, med overskriften »Scarti per so-

cietà« (»Fravigelser opdelt på selskaber« (bilag 65 til den generelle meddelelse)). I tabellen, der blev fundet hos ICI, sammenlignes for hver producent for perioden januar — december 1981 tallene for faktisk salg (»actual«) med de teoretiske tal (»theoretic«). Endelig drejer det sig om en udateret tabel, der blev fundet hos ICI (bilag 68 til den generelle meddelelse). Heri sammenlignes den enkelte producents omsætning og markedsandel i perioden januar — november 1981 med de tilsvarende tal for 1979 og 1980, og på grundlag heraf er der udarbejdet en prognose for slutningen af året.

232 Den første tabel viser således, at producenterne udvekslede oplysninger om deres månedlige salg. Når dette sammenholdes med sammenligningerne mellem disse tal og de faktiske tal for 1980 — som foretages i de to andre tabeller, der vedrører samme periode — underbygger det forhold, at producenterne på denne måde udvekslede oplysninger, som en erhvervsdrivende normalt behandler strengt fortroligt, beslutningens konklusioner.

233 At sagsøgeren deltog i disse forskellige handlinger fremgår dels af, at selskabet deltog i møder, hvorunder disse handlinger blev foretaget, navnlig møderne i januar 1981, dels af, at selskabets navn nævnes i de ovennævnte dokumenter. Det bemærkes i øvrigt, at ICI i sit svar på et skriftligt spørgsmål fra Retten — som andre sagsøgere har henvist til i deres svar — om nogle af tallene i disse tabeller har oplyst, at det ikke havde været muligt at udlede dem af statistikkerne fra Fides-systemet.

234 For så vidt angår 1982 bemærkes, at det over for producenterne er gjort gældende, at de deltog i forhandlingerne med henblik på at nå frem til en kvoteaftale for dette år, at de i forbindelse hermed gav meddelelse om deres ønskede salgsmængder, at de — da der ikke blev indgået en endelig aftale — ved møderne orienterede om deres månedlige omsætning i første halvår, som blev sammenlignet med den procentvise andel af salget i det foregående år, og at de i andet halvår bestræbte sig på at begrænse deres månedlige salg til den procentvise markedsandel i årets første halvdel.

235 Det forhold, at der fandt forhandlinger sted mellem producenterne med henblik på at indføre en kvoteordning, og at de i forbindelse hermed udvekslede oplysninger om deres ønsker, bekræftes for det første af et dokument med overskriften »Scheme for discussions 'quota system 1982'« (bilag 69 til den generelle meddelelse), hvori der for alle de virksomheder, beslutningen er rettet til, med undtagelse af Hercules, er angivet den mængde, som de hver især mente at have ret til, og for nogle producenter (alle med undtagelse af Anic, Linz, Petrofina, Shell og Solvay) den mængde, der efter deres opfattelse skulle tildeles de andre producenter. For det andet drejer det sig om et notat fra ICI med overskriften »Polypropylene 1982, Guidelines« [bilag 70, litra a), til den generelle meddelelse], hvori ICI analyserer de igangværende forhandlinger. For det tredje er der tale om en tabel af 17. februar 1982 [bilag 70, litra b), til den generelle meddelelse], hvori de forskellige forslag til fordeling af salget sammenlignes — i det ene af disse forslag, der har overskriften »ICI Original Scheme«, foretages der af Monte i en anden, håndskrevet tabel mindre ændringer i en kolonne med overskriften »Milliavacca 27/1/82« [det er navnet på en medarbejder hos Monte; bilag 70, litra c), til den generelle meddelelse]. Endelig er der tale om en tabel, der er affattet på italiensk (bilag 71 til den generelle meddelelse), og som indeholder et komplekst forslag (beskrevet i beslutningens 58. betragtning, tredje afsnit i. f.).

236 Der er ført bevis for de foranstaltninger, der blev truffet i første halvår, ved referatet af mødet den 13. maj 1982 (bilag 24 til den generelle meddelelse), hvori det anføres:

»To support the move a number of other actions are needed a) limit sales volume to some agreed prop. of normal sales.«

[»For at støtte prisforhøjelsen må der træffes en række andre foranstaltninger a) begrænse salget til en vis aftalt del af det normale salg.«]

Sagsøgeren har desuden under samme møde erklæret:

»Trying to stabilise German market by selling extra tonnage in ROW markets — already have achieved 50% of 1982 target for overseas sales. In 1982 will not sell more in total than i 1981, might possibly be less. Stocks currently 1.5 months + living from hand to mouth on copolymers. Don't expect too much of a drop in

demand in Germany in Summer months + therefore no pressure to seek volume for next 3-5 months or even for remainder of year.«

(»Vi vil forsøge at stabilisere det tyske marked ved at sælge mere på ROW-markeder ('ROW' = 'resten af verden') og vi har allerede nået 50% af 1982-målet for oversøiske salg. Den samlede mængde af vores salg i 1982 vil ikke overstige 1981-salget, og vil muligvis være lavere. Lagerbeholdningen er i øjeblikket 1,5 måneder + lever fra hånden til munden med hensyn til copolymerisater. Forvent ikke noget særligt fald i efterspørgslen i Tyskland i sommermånederne + derfor ingen pression med henblik på at forøge salget i de næste 3-5 måneder eller endog for resten af året.«)

237 At disse foranstaltninger blev gennemført, bekræftes af referatet af mødet den 9. juni 1982 (bilag 25 til den generelle meddelelse), der er vedlagt en tabel, hvori der for hver producent er angivet det faktiske tal (»actual«) for salget i januar — april 1982 sammenlignet med et teoretisk tal »based on 1981 av[erage] market share«, af referatet af mødet den 20. og 21. juli 1982 (bilag 26 til den generelle meddelelse), for så vidt angår perioden fra januar til maj 1982, og af referatet af mødet den 20. august 1982 (bilag 28 til den generelle meddelelse), for så vidt angår perioden fra januar-juli 1982.

238 De foranstaltninger, der blev truffet for andet halvår, er bevist ved referatet af mødet den 6. oktober 1982 (bilag 31 til den generelle meddelelse), hvori det anføres: »In October this would also mean restraining sales to the Jan / June achieved market share of a market estimated at 100 kt« og »Performance against target in September was reviewed« (»I oktober vil dette indebære, at salget begrænses til den markedsandel, der blev opnået fra januar til juli, på grundlag af et forventet marked på 100 kt« og »De resultater, der var opnået i september, blev vurderet i forhold til målet«). Dette referat er vedlagt en tabel med overskriften »September provisional sales versus target (based on Jan-June market share applied to demand est(imated) at 120 kt)« — (»Foreløbigt salg i september i forhold til målet (beregnet på grundlag af markedsandelen i januar til juni ud fra en forventet efterspørgsel på 120 kt)«). Det bekræftes af referatet af mødet den 2. december 1982 (bilag

33 til den generelle meddelelse), at disse foranstaltninger blev opretholdt. Referatet er vedlagt en tabel, hvori det faktiske salg i november 1982 (»Actual«) sammenlignes med teoretiske tal (»Theoretical«) beregnet på grundlag af »J-June % of 125 kt«. I denne henseende kan den omstændighed, at der i et internt notat fra ICI af december 1982 (bilag 35 til den generelle meddelelse) beklages mangelen på en kvoteaftale, ikke afkræfte denne konstatering, for så vidt som det, der beklages, er mangelen på en aftale for 1983, hvilket fremgår af følgende passus:

»I feel it is essential for the meeting to decide on the first quarter volume as any delay until January would mean that a very significant part of the agreement period will already have been committed... Also, the agreement must start in January if any benefits accruing from it will be recognised before the end of March.«

(»Jeg mener, at det er vigtigt (det drejer sig klart om mødet den 21.12.1982), at der træffes en beslutning om salgsmængderne for første kvartal, idet enhver forsinkelse indtil januar ville betyde, at der allerede består forpligtelser for en betydelig del af aftaleperioden... Aftalen skal have virkning fra januar, hvis den skal kunne fremkalde mærkbare virkninger inden udgangen af marts.«)

239 For så vidt angår 1981 og de to halvår af 1982 finder Retten, at Kommissionen af det forhold, at der ved de regelmæssige møder var en gensidig kontrol af, at der blev gennemført et system med begrænsning af det månedlige salg på grundlag af salget i en tidligere periode, med rette har udledt, at dette system var vedtaget af mødedeltagerne.

240 For så vidt angår 1983 bemærkes, at det fremgår af de dokumenter, Kommissionen har fremlagt (bilag 33, 85 og 87 til den generelle meddelelse), at polypropylenproducenterne i slutningen af 1982 og begyndelsen af 1983 drøftede en kvoteordning for 1983, at sagsøgeren deltog i de møder, hvor disse drøftelser fandt sted, og at selskabet i denne forbindelse gav oplysninger om sit salg, samt at der i tabel 2, som er vedlagt referatet af mødet den 2. december 1982 (bilag 33 til den generelle meddelelse) er anført ordet »acceptable« ved siden af den kvote, som er anført ud for sagsøgerens navn.

241 Sagsøgeren deltog således i forhandlingerne med henblik på at nå frem til en kvoteordning for 1983.

242 Hvad angår spørgsmålet om, hvorvidt forhandlingerne faktisk førte til et resultat med hensyn til de to første kvartaler af 1983, således som det anføres i beslutningen (63. betragtning, tredje afsnit, og 64. betragtning), bemærkes, at det fremgår af referatet af mødet den 1. juni 1983 (bilag 40 til den generelle meddelelse), at sagsøgeren ved mødet oplyste sin omsætning i maj måned på samme måde som ni andre virksomheder. Endvidere anføres følgende i referatet af et internt møde i Shell-koncernen den 17. marts 1983 (bilag 90 til den generelle meddelelse):

»... and would lead to a market share of approaching 12% and well above the agreed Shell target of 11%. Accordingly the following reduced sales targets were set and agreed by the integrated companies.«

(»... og ville føre til en markedsandel, der nærmer sig 12% og ligger en del over Shell's aftalte mål på 11%. Følgende reducerede salgsmål blev fastsat af og aftalt med selskaberne i koncernen.«)

De nye mængder er angivet, og herefter anføres følgende:

»this would be 11.2% of a market of 395 kt. The situation will be monitored carefully and any change from this agreed plan would need to be discussed beforehand with the other PIMS members«.

(»dette vil svare til 11,2% af et marked på 395 kt. Situationen følges nøje, og enhver ændring i den aftalte plan skal først drøftes med de andre PIMS-medlemmer«).

243 Retten finder, at Kommissionen ved at sammenholde disse to dokumenter med rette har udledt, at forhandlingerne mellem producenterne førte til indførelse af en kvoteordning. Det interne notat fra Shell-koncernen viser således, at virksomheden anmodede sine nationale salgsselskaber om at begrænse deres salg, ikke for at begrænse Shell-koncernens samlede salgsmængde, men for at begrænse koncernens samlede markedsandel til 11%. En sådan begrænsning, der er udtrykt i form af markedsandel, kan kun forklares med, at der fandtes en kvoteordning. Endvidere indeholder referatet af mødet den 1. juni 1983 et yderligere indicium for en sådan ordning, idet formålet med udveksling af oplysninger om producenternes månedlige salg først og fremmest må være at kontrollere, at de påtagne forpligtelser overholdes.

244 Endvidere bemærkes, at de 11% ikke kun optræder som Shell's markedsandel i selskabets interne notat, men også i to andre dokumenter: et internt notat fra ICI, hvori dette selskab anfører, at Shell foreslår denne andel for sig selv, Hoechst og ICI (bilag 87 til den generelle meddelelse), og et af ICI udarbejdet referat af et møde den 29. november 1982 mellem ICI og Shell, hvorunder nævnte forslag blev omtalt på ny (bilag 99 til den generelle meddelelse).

245 Det fremgår af de ovennævnte betragtninger, at ICI's frygt for, at der ikke ville blive indført et kvotesystem for 1983, der var blevet udtrykt i virksomhedens interne notat af december 1982 (bilag 35 til den generelle meddelelse), viste sig at være ubegrundet, og at producenterne, trods indledningsvis meget afvigende forhandlingspositioner (bilag 74-84 til den generelle meddelelse), enedes om at indføre et sådant system, idet de kompromisforslag, som kunne accepteres af visse producenter (bilag 33, tabel 2, til den generelle meddelelse) i sidste ende var blevet accepteret af samtlige virksomheder.

246 Det skal tilføjes, at angivelsen af ordet »acceptable« ud for sagsøgerens navn i tabel 2 til referatet af mødet den 2. december 1982 (bilag 33 til den generelle meddelelse) er et udtryk for sagsøgerens accept mht. den kvote, der blev foreslået for første kvartal 1983, eftersom dette ord efterfølges af følgende bemærkning: »OK for Q1 (første kvartal) but 10-88% too low for year as a whole«.

247 Sagsøgerens argument om, at selskabets markedsandel faldt, at der var udsving i de øvrige producenters markedsandele, og at de påståede kvoter blev overskredet, kan ikke påvirke det forhold, at selskabet deltog i fastsættelsen af salgsmål. Det klagepunkt, der i beslutningen gøres gældende over producenterne, er således ikke, at de respekterede kvoterne, men kun at de indgik aftale herom.

248 For så vidt angår formindskelsen af sagsøgerens markedsandel skal Retten fastslå, at de »fire store« var rede til at formindske deres markedsandel for at opnå en kvoteaftale. Dette fremgår af et internt notat fra ICI (bilag 63 til den generelle meddelelse), der beskriver forhandlingerne med henblik på indførelse af en kvoteordning for 1981. Det anføres i notatet:

»Although there has been no further discussion with Shell, the four majors could set the lead by accepting a reduction in their 1980 target market share of about 0.35% provided the more ambitious smaller producers... also tempered their demands.«

(»Skønt der ikke har været ført yderligere diskussioner med Shell, kunne de 'fire store' gå i spidsen ved at acceptere en nedsættelse af deres markedsandel i 1980 med 0,35%, såfremt de mere ambitiøse små producenter også begrænsede deres krav.«)

Det anføres endvidere i det interne notat fra ICI med overskriften »Polypropylene Framework« (bilag 87 til den generelle meddelelse), at:

»The Big Four represent some 50% of the total. So it is most important that they are settled + can present a united front to the rest. For this purpose it would be helpful if MP, Anic-SIR + Fina were regarded as a group. Hoechst should not expect to recover all the lost ground in one year + certainly not be ahead of ICI + Shell. L.'s view is 11% for ICI, Shell + Hoechst.«

(»De 'fire store' repræsenterer ca. 50% af markedet. Det er derfor meget vigtigt, at de opnår overensstemmelse, således at de kan indtage en fælles holdning over for de andre. Med dette formål for øje ville det være nyttigt, hvis MP, Anic-SIR og Fina blev betragtet som en gruppe. Hoechst skulle ikke forvente at genvinde al det mistede terræn på et år + og bør bestemt ikke overhale ICI + Shell. L.'s standpunkt er 11%, selv for ICI, Shell + Hoechst.«)

249 Det tilføjes, at Kommissionen med rette kunne antage, at de forskellige foranstaltninger til begrænsning af salget var led i en kvoteordning, idet disse havde samme formål, nemlig at begrænse presset på priserne som følge af udbudsoverskuddet.

250 Endvidere bemærkes, at Kommissionen ikke til støtte for sine bevismæssige konstateringer har måttet påberåbe sig dokumenter, der ikke er nævnt i meddelelserne om klagepunkter, eller som den ikke har fremsendt til sagsøgeren.

251 Kommissionen findes herefter at have ført tilstrækkeligt bevis for, at sagsøgeren var blandt de polypropylenproducenter, der blev enige om de salgsmål for 1979, 1980 og første halvår af 1983 og i 1981 og 1982 om den begrænsning af deres månedlige salg på grundlag af salget i en tidligere periode, som er nævnt i beslutningen, og som var led i en kvoteordning.

F — Sammenfatning

252 Det fremgår af det foregående, at Kommissionen i tilstrækkeligt omfang har godtgjort de bevismæssige konstateringer, som den har foretaget mod sagsøgeren i den anfægtede retsakt, og at Kommissionen derfor, i modsætning til det af sagsø-

geren anførte, har overholdt reglerne om bevisbyrden. Det følger endvidere heraf, at Kommissionen ikke har tilsidesat den uskyldighedsformodning, der er indeholdt i artikel 6, stk. 2, i den europæiske konvention til beskyttelse af menneskerettigheder og grundlæggende frihedsrettigheder.

2. *Anvendelsen af EØF-traktatens artikel 85, stk. 1*

A — Retlig kvalifikation

a) Den anfægtede retsakt

253 Det anføres i beslutningen (81. betragtning, første afsnit), at hele det kompleks af planer og ordninger, der blev vedtaget inden for rammerne af systemet med regelmæssige og institutionaliserede møder, må betragtes som en enkelt uafbrudt »aftale« efter artikel 85, stk. 1.

254 I den foreliggende sag deltog producenterne ved at tilslutte sig en fælles plan om at regulere priser og leverancer på polypropylenmarkedet i en overordnet rammeaftale, der blev udmøntet i en række mere detaljerede delaftaler, som blev udarbejdet fra tid til anden (beslutningens 81. betragtning, tredje afsnit).

255 Det anføres videre i beslutningen (82. betragtning, første afsnit), at der ved den detaljerede udmøntning af den overordnede plan på mange områder blev opnået udtrykkelig enighed, som f.eks. ved de individuelle prisinitiativer og de årlige kvoteordninger. I nogle tilfælde nåede producenterne måske ikke til bred enighed om en definitiv ordning, f.eks. for så vidt angår kvoterne for 1981 og 1982. Deres vedtagelse af midlertidige foranstaltninger, herunder udveksling af oplysninger og sammenligningen af det faktiske månedlige salg med resultaterne i en tidligere referenceperiode, må dog ikke blot betragtes som en udtrykkelig aftale om at indføre og gennemføre sådanne foranstaltninger, men også som en stiltiende aftale om så vidt muligt at opretholde producenternes respektive stilling på markedet.

256 Det anføres videre i beslutningen (82. betragtning, andet afsnit), at de forskellige initiativer, hvor den ene eller den anden producent blev omtalt som »anfører«, mens de andre »fulgte trop«, selv før 1979 beroede på en aftale mellem dem.

257 Hvad særligt angår initiativet i december 1977 anføres det i beslutningen (82. betragtning, tredje afsnit), at producenter som Hercules, Hoechst, ICI, Linz, Rhône-Poulenc, Saga og Solvay selv over for kunder på EATP-møderne fremhævede behovet for samordnede foranstaltninger for at opnå prisforhøjelser. Der foregik yderligere kontakter mellem producenterne om prispolitik uden for EATP-møderne. I lyset af disse kontakter, der indrømmes at have fundet sted, er Kommissionen af den opfattelse, at der lå en konkret prisaftale bag den omstændighed, at en eller flere producenter klagede over en alt for lav rentabilitet og foreslog fælles foranstaltninger, mens de øvrige gav udtryk for »støtte« hertil. Kommissionen tilføjer, at selv om der ikke havde fundet yderligere kontakter sted, ville dette stadigvæk indicere, at der forelå en tilstrækkelig bred enighed til, at der var tale om en aftale efter artikel 85, stk. 1.

258 Endvidere anføres det i beslutningen, at den omstændighed, at producenterne naturligvis ikke alle kunne være til stede ved samtlige møder, ikke ændrer ved den konklusion, at der her er tale om én uafbrudt aftale. Alle »initiativer« måtte nødvendigvis planlægges og iværksættes over flere måneder, og hvad angår den enkelte producents deltagelse i disse initiativer, gør det ingen større forskel, om vedkommende var til stede ved alle møder eller ej (beslutningens 83. betragtning, første afsnit).

259 Ifølge beslutningen (86. betragtning, første afsnit) måtte iværksættelsen af kartellet anses for en »aftale« i henhold til artikel 85, stk. 1, eftersom det var baseret på en fælles, detaljeret plan.

260 »Aftaler« og »samordnet praksis« er ifølge beslutningen (86. betragtning, andet afsnit) to forskellige begreber, men der kan være tilfælde, hvor der i en hemmelig forståelse indgår elementer af begge former for ulovligt samarbejde.

261 Det anføres videre, at »samordnet praksis« er en form for samarbejde mellem virksomheder, der — uden at have nået det stadium, hvor en egentlig aftale er indgået — bevidst erstatter den risiko, der er forbundet med normal konkurrence, med et praktisk samarbejde (beslutningens 86. betragtning, tredje afsnit).

262 Ifølge beslutningen (87. betragtning, første afsnit) blev det særskilte begreb »samordnet praksis« indføjet i traktaten for at forhindre, at virksomheder omgår artikel 85, stk. 1, ved at foretage en form for konkurrencebegrænsende samordning, der ikke kan betragtes som en egentlig aftale, f.eks. ved forinden at underrette hinanden om, hvilken holdning de hver især vil indtage, således at hver enkelt part i sin kommercielle adfærd kan handle ud fra sin viden om, at konkurrenterne vil følge samme adfærd (jf. Domstolens dom af 14.7.1972, sag 48/69, ICI mod Kommissionen, Sml. s. 151, org. ref.: Rec. s. 619).

263 Domstolen fastslog i dom af 16. december 1975 (forenede sager 40/73-48/73, 50/73, 54/73-56/73, 111/73, 113/73 og 114/73, Suiker Unie mod Kommissionen, Sml. s. 1663), at de kriterier for koordinering og samarbejde, som den har opstillet i sin praksis, og hvorefter det på ingen måde kræves, at der udarbejdes en egentlig »plan«, skal forstås ud fra den grundtanke, der ligger bag traktatens konkurrencebestemmelser, og hvorefter enhver virksomhed uafhængigt skal tage stilling til den politik, den vil føre på det fælles marked. Selv om dette krav om uafhængighed ganske vist ikke udelukker, at virksomhederne kan foretage de nødvendige tilpasninger til deres konkurrenters konstaterede eller forventede adfærd, forhindrer det imidlertid enhver direkte eller indirekte kontakt mellem virksomheder, som har til formål eller til følge enten at påvirke en aktuel eller potentiel konkurrents adfærd på markedet eller at informere denne om den adfærd, som den pågældende virksomhed selv har besluttet sig til — eller påtænker — at indtage på markedet (beslutningens 87. betragtning, andet afsnit). En konkret adfærd kan således — som en form for »samordnet praksis« — være omfattet af artikel 85, stk. 1, selv om parterne ikke forinden er nået til enighed om en fælles plan, der fastlægger deres nærmere adfærd på markedet, men vedtager eller tilslutter sig fælles foranstaltninger, der fremmer koordineringen af deres kommercielle adfærd (beslutningens 87. betragtning, tredje afsnit, første pkt.).

264 Endvidere anføres det i beslutningen (87. betragtning, tredje afsnit, tredje pkt.), at det i et komplekst kartel desuden er muligt, at nogle producenter på et givet tidspunkt ikke giver udtryk for en egentlig tilslutning til en bestemt foranstaltning, der er vedtaget af de andre, men ikke desto mindre udtrykker generel støtte til den pågældende plan og indretter deres adfærd herefter. I visse henseender kan det vedvarende samarbejde og den vedvarende forståelse mellem producenterne om gennemførelse af den overordnede plan derfor have nogle af de kendetegn, der er karakteristiske for samordnet praksis (beslutningens 87. betragtning, tredje afsnit, femte pkt.).

265 Betydningen af begrebet »samordnet praksis« beror således ifølge beslutningen (87. betragtning, fjerde afsnit) i mindre grad på en sondring mellem dette begreb og begrebet »aftale« end på en sondring mellem de former for samordning, der er omfattet af artikel 85, stk. 1, og den simple parallelle adfærd, der ikke er forbundet med nogen samordning. I denne sag er det derfor mindre væsentligt at fastslå samarbejdets præcise karakter.

266 Endelig anføres det i beslutningen (88. betragtning, første og andet afsnit), at de fleste af producenterne under den administrative procedure hævdede, at deres adfærd i forbindelse med de påståede prisinitiativer ikke beroede på nogen aftale efter artikel 85 (jf. 84. betragtning til beslutningen), og at der heller ikke ud fra deres adfærd var grundlag for at fastslå, at der var tale om en samordnet praksis. Dette begreb forudsætter ifølge producenterne »åbenlyse handlinger« på markedet, og i den foreliggende sag er der slet ikke tale om sådanne handlinger, da der aldrig blev udsendt prislister eller »målpriser« til kunderne. Dette argument afvises i beslutningen. Havde det i denne sag været nødvendigt at påberåbe sig beviser for en samordnet praksis, ville kravet om, at deltagerne skulle have taget visse skridt for at nå deres fælles mål, fuldt ud være opfyldt. De forskellige prisinitiativer er klart dokumenteret. Det kan heller ikke benægtes, at de enkelte producenter traf parallelle foranstaltninger for at iværksætte dem. De skridt, producenterne tog såvel individuelt som samlet, fremgår klart af det foreliggende bevismateriale: møddereferater, interne memoranda, instrukser og rundskrivelser til salgskontorer samt skrivelser til kunder. Det er helt irrelevant, om de »offentliggjorde« prislister. Prisinstrukserne er i sig selv ikke blot det bedste bevis for de foranstaltninger, de enkelte producenter traf for at virkeliggøre det fælles mål, men ud fra deres indhold og tidspunktet for deres udsendelse er de også bevis for en forståelse mellem dem.

b) Parternes anbringender

267 Sagsøgeren har anført, at Kommissionen i beslutningen lader det spørgsmål ubesvaret, om de handlinger, der gøres gældende over for virksomhederne, udgør en aftale eller en samordnet praksis, og at Kommissionen hverken har ført bevis for det ene eller det andet med henblik på at fastslå, om der foreligger en aftale eller en samordnet praksis. Sondringen mellem aftale og samordnet praksis er imidlertid ikke en ubetydelig diskussion, som Kommissionen har anført, idet det drejer sig om to begreber, som ligger til grund for to særskilte muligheder for anvendelse af artikel 85, stk. 1, og for hvilke der gælder forskellige betingelser, hvilket generaladvokat Darmon ifølge sagsøgeren har anført i sit forslag til afgørelse i sagen VDS (Domstolens dom af 27.1.1987, sag 45/85, Verband der Sachversicherer mod Kommissionen, Sml. s. 405), og generaladvokat Reischl i sit forslag til afgørelse i ovennævnte sag Van Landewyck mod Kommissionen.

268 Sagsøgeren har anført, at beslutningen er retligt selvmodsigende, fordi den for én og samme konkrete adfærd både beskylder virksomhederne for at have deltaget i en aftale og en samordnet praksis, som om disse to mulige subsumptioner af de faktiske omstændigheder havde samme indhold og var indbyrdes frit substituerbare. Kommissionen har herved unddraget sig sin forpligtelse til at føre bevis for enten den ene eller den anden eller begge kategorier af overtrædelser, mens de elementer, der udgør overtrædelserne, er forskellige, og mens det drejer sig om materielt forskellige begrænsninger af konkurrencen.

269 Sagsøgeren har anført, at begrebet »aftale« forudsætter, at der hos de kontraherende parter foreligger viljesoverensstemmelse og en retlig eller i det mindste quasi-retlig lignende vilje til at indgå aftale. Aftalen er konkurrencebegrænsende på grund af dens formål, som er at begrænse konkurrencen.

270 Sagsøgeren har endvidere anført, at begrebet »samordnet praksis« omhandler en form for koordinering mellem virksomheder, »hvorved disse ikke går så langt som til at afslutte en egentlig aftale, men dog bevidst erstatter konkurrencens risici med et indbyrdes praktisk samarbejde, som indebærer konkurrencevilkår, der ikke sva-

rer til markedsvilkårene, som disse normalt ville være under hensyntagen til produkternes art, virksomhedernes størrelse og antal samt det pågældende markeds størrelse og karakter« (ovennævnte dom af 16.12.1975, forenede sager 40/73-48/73, 50/73, 54/73-56/73, 111/73, 113/73 og 114/73, præmis 26). En samordnet praksis består således af to elementer, nemlig praksis og samordning, som har en selvstændig betydning. Samordningen skal således ledsages af en adfærd på markedet.

271 Ifølge sagsøgeren skal der endvidere foreligge en årsagsforbindelse mellem den hævdede samordning og den konstaterede praksis. Ifølge Domstolens praksis er en fælles faktisk adfærd for de deltagende virksomheder selve kernen i begrebet samordnet praksis. Den samordnede praksis kan derfor ikke fuldstændig begrebsmæssigt udskilles fra den faktiske virkning, som den har på konkurrencevilkårene inden for det fælles marked (førnævnte dom af 14.7.1972, sag 48/69, præmis 65 ff., førnævnte dom af 16.12.1975, forenede sager 40/73-48/73, 50/73, 54/73-56/73, 111/73, 113/73 og 114/73, præmis 180, samt dom af 14.7.1981, sag 172/80, Züchner, Sml. s. 2021, præmis 21).

272 Sagsøgeren har tilføjet, at i modsætning til det af Kommissionen fremførte, tjener konstateringen af en parallel adfærd ikke kun til at begrunde en vis lempelse af Kommissionens bevisbyrde med hensyn til en forudgående samordning. Det fremgår af Domstolens praksis (ovennævnte dom af 16.12.1975, forenede sager 40/73-48/73, 50/73, 54/73-56/73, 111/73, 113/73 og 114/73, præmis 180, af 14.7.1981, sag 172/80, præmis 21, og af 28.3.1984, forenede sager 29/83 og 30/83, præmis 20), korrekt fortolket, at virksomhedernes parallelle adfærd på markedet er et selvstændigt moment i den samordnede praksis. Der foreligger ikke nogen dom, hvori Domstolen, uden at have kunnet fastslå en tilsvarende adfærd på markedet, alene har baseret sig på eksistensen af en samordning for at fastslå eksistensen af samordnet praksis efter EØF-traktatens artikel 85, stk. 1. Den samordnede praksis får således kun betydning for konkurrenceretten på tidspunktet for dens gennemførelse på markedet. Dette »plus« på markedsplan modsvarer et »minus« med hensyn til kravene om enighed og vilje til at forpligte, hvilket generaladvokat Mayras har anført i sagen om farvestoffer (ovennævnte dom af 14.7.1972, sag 48/69, Sml. s. 151; org. ref.: Rec. s. 675 og 676).

273 Sagsøgeren har gjort gældende, at Kommissionens opfattelse, hvorefter det ikke er nødvendigt ved konstateringen af en samordnet praksis at fastslå en adfærd på markedet som følge af samordningen, og hvorefter en etablering af kontakt med det formål at begrænse konkurrencen, dvs. en simpel udveksling af oplysninger, ikke er i overensstemmelse hverken med ordlyden eller opbygningen af artikel 85, stk. 1. Såfremt man — ligesom Kommissionen — antager, at denne bestemmelse forbyder en simpel samordning mellem virksomheder, vil dette dels overflødiggøre de særlige bestemmelser om aftaler og beslutninger truffet af sammenslutninger af virksomheder, forud for hvilke der altid går en samordning, dels indebære en forfølgning af et simpelt forsøg på at organisere indgåelsen af en konkurrencebegrænsende aftale, på grundlag af den samordning, som nødvendigvis er forbundet med dette forsøg. Ordlyden af EØF-traktatens artikel 85, stk. 1, kræver imidlertid indgåelse af en konkurrencebegrænsende aftale.

274 Sagsøgeren har anført, at Kommissionen ikke heroverfor kan fremføre, at denne fortolkning svarer til at gøre den effektive begrænsning af konkurrencen til selve indholdet af og betingelsen for eksistensen af en samordnet praksis. Ifølge sagsøgeren udgør den omstændighed, at aftalen eller adfærden har til formål eller til følge at begrænse konkurrencen, et supplerende moment, som føjer sig til eksistensen af en aftale eller samordnet praksis. Adfærden på markedet skal således selv have til formål at begrænse konkurrencen.

275 Sagsøgeren hævder, at Kommissionen i denne sag har begået en grundlæggende fejl, idet den af en udveksling af oplysninger om priser og/eller markedsandele, som er blevet organiseret gennem aftale eller samordnet adfærd, har udledt eksistensen af en aftale og/eller en samordnet praksis med hensyn til priser og markedsandele. Det er højst tvivlsomt, om de oplysninger, der blev udvekslet under møderne, også selv om de måtte vedrøre en fremtidig praksis, har kunnet fjerne deltagernes usikkerhed med hensyn til deres konkurrenters adfærd på markedet, og således har kunnet fjerne de risici, der er forbundet med konkurrencen. Da markedets faktiske funktion er præget af producenternes individuelle differentierede adfærd i forhold til konkurrencen, og da hver mødedeltager var vidne om dette forhold, har ingen af dem på noget tidspunkt kunnet tage hensyn til og end mindre forvente at kunne erstatte »konkurrencens risici med et indbyrdes praktisk samarbejde«. Selv om der foreligger en samordnet adfærd, således som dette begreb er blevet fastslået af Domstolen, foreligger der dog stadig ikke en praksis i

overensstemmelse med samordningen. I mangel af parallel adfærd var sagsøgerens adfærd alene præget af konkurrencen på markedet. Det måtte derfor nødvendigvis fastslås, at der ikke i denne sag forelå en adfærd i henhold til et forbudt kartel (ovennævnte dom af 28.3.1984, forenede sager 29/83 og 30/83, præmis 16-20).

276 Kommissionen har derimod anført, at det er af underordnet betydning, om en forståelse eller et kartel retligt kvalificeres som en aftale eller en samordnet praksis i henhold til EØF-traktatens artikel 85, og om dette samarbejde indeholder elementer fra det ene eller det andet. Kommissionen har i denne forbindelse anført, at ordene »aftale« og »samordnet praksis« omfatter de forskellige typer af adfærd, hvorved konkurrenter påtager sig en gensidig begrænsning i deres handlefrihed på markedet med udgangspunkt i direkte eller indirekte kontakter mellem dem i stedet for helt selvstændigt at fastlægge deres fremtidige konkurrencepolitik.

277 Kommissionen har videre anført, at formålet med at anvende de forskellige begreber i artikel 85 er at forbyde enhver form for samarbejde og ikke at angive, at de skal behandles forskelligt. Det er derfor uden betydning at fastlægge, hvor skillelinjen skal drages mellem de forskellige begreber, der skal omfatte enhver form for forbudt adfærd. Grunden til, at begrebet »samordnet praksis« er medtaget i artikel 85, er, at bestemmelsen — ud over aftaler — skal omfatte de former for samarbejde, som kun er udtryk for en form for faktisk samordning eller praktisk forståelse, men som alligevel kan virke konkurrencefordrejende (Domstolens dom af 14.7.1972, sag 48/69, a. st., præmis 64-66).

278 Kommissionen har gjort gældende, at det fremgår af Domstolens praksis (dom af 16.12.1975, forenede sager 40/73-48/73, 50/73, 54/73-56/73, 111/73, 113/73 og 114/73, a. st., præmis 173 og 174), at hensigten er at forbyde enhver direkte eller indirekte kontakt mellem virksomheder, som har til formål eller til følge enten at påvirke en aktuel eller potentiel konkurrents adfærd på markedet eller at informere denne om den adfærd, som den pågældende virksomhed selv har besluttet sig til — eller påtænker — at indtage på markedet. Der kan således foreligge en samordnet praksis, allerede fordi der er kontakt mellem konkurrenter, selv om denne kontakt endnu ikke har givet sig udslag i nogen adfærd på markedet.

279 Det er Kommissionens opfattelse, at der er tale om samordnet praksis, når der er en samordning med det formål at begrænse virksomhedernes selvbestemmelsesret i forhold til hinanden, også selv om der ikke er konstateret en faktisk adfærd på markedet. Det er i virkeligheden et spørgsmål om betydningen af ordet »praksis«. Kommissionen kan ikke støtte den opfattelse, at dette ord skal forstås snævert som »adfærd på markedet«. Efter Kommissionens opfattelse kan der ved ordet forstås den blotte deltagelse i kontakter, når disse har til formål at begrænse virksomhedernes selvbestemmelsesret.

280 Kommissionen har videre anført, at hvis det, for at der er tale om en samordnet praksis, er en forudsætning, at begge forhold foreligger — samordning og adfærd på markedet — vil mange former for praksis, som har til formål, men ikke nødvendigvis til følge at fordreje konkurrencen på det fælles marked, falde uden for artikel 85's anvendelsesområde. Dette fører således til, at man ophæver virkningen af en del af artikel 85. Hertil kommer, at sagsøgerens opfattelse ikke er i overensstemmelse med Domstolens praksis vedrørende begrebet samordnet praksis (dom af 14.7.1972, sag 48/69, a. st., præmis 66, af 16.12.1975, forenede sager 40/73-48/73, 50/73, 54/73-56/73, 111/73, 113/73 og 114/73, a. st., præmis 26, og af 14.7.1981, sag 172/80, a. st., præmis 14). Når der i disse domme i alle tilfælde nævnes praksis på markedet, er der ikke tale om det forhold, der udgør overtrædelsen — således som sagsøgeren har anført — men om det forhold, hvoraf der kan udledes en samordning. Ifølge Domstolens praksis kræves der ikke en faktisk adfærd på markedet. Det kræves kun, at virksomhederne har taget kontakt med hinanden på en sådan måde, at de giver afkald på den nødvendige selvbestemmelsesret.

281 Ifølge Kommissionen er det således ikke en nødvendig forudsætning for, at der foreligger en overtrædelse af artikel 85, at virksomhederne i deres praksis har gennemført det, de er blevet enige om. Gerningsindholdet i artikel 85, stk. 1, er fuldt ud realiseret, når virksomhederne har til hensigt at erstatte den risiko, der er forbundet med normal konkurrence, med et samarbejde, og denne hensigt er udmøntet i en samordning, således at der ikke nødvendigvis efterfølgende skal være konstateret en vis adfærd på markedet.

282 For så vidt angår beviset, har Kommissionen heraf udledt, at aftalen og den samordnede praksis kan bevises ved hjælp af direkte eller indirekte beviser. Det er i

denne sag ikke nødvendigt at benytte indirekte beviser, som f.eks. parallel adfærd på markedet, idet Kommissionen har direkte bevis for en hemmelig forståelse, navnlig i mødereferaterne.

283 Kommissionen har anført, at det fremgår klart af betragtningerne til beslutningen, at den har fastslået eksistensen af en rammeaftale, hvortil kommer de elementer, der er særegne for enkeltstående aftaler og samordnet praksis, idet det hele udgør en sammensat situation, der i beslutningens artikel 1 er defineret ved ordene »aftale« og »samordnet praksis«.

284 Kommissionen har afslutningsvis konkluderet, at den var berettiget til at kvalificere den konstaterede overtrædelse principalt som en aftale og subsidiært, for så vidt der er behov herfor, som en samordnet praksis.

c) Rettens vurdering

285 Det bemærkes, at Kommissionen — i modsætning til, hvad sagsøgeren har anført — har kvalificeret hvert af de forhold, der er påberåbt over for sagsøgeren, enten som aftale eller som samordnet praksis i henhold til EØF-traktatens artikel 85, stk. 1. Det fremgår således af beslutningens 80. betragtning, andet afsnit, jf. 81. betragtning, tredje afsnit, og 82. betragtning, første afsnit, at Kommissionen principalt har kvalificeret hvert af forholdene som »aftale«.

286 Tilsvarende fremgår det af beslutningens 86. betragtning, andet og tredje afsnit, jf. 87. betragtning, tredje afsnit, og 88. betragtning, at Kommissionen subsidiært har kvalificeret de forskellige elementer i overtrædelsen som »samordnet praksis«, enten fordi det på grundlag af disse ikke kunne fastslås, at parterne forinden var nået til enighed om en fælles plan, der fastlagde deres nærmere adfærd på markedet, men dog at de havde vedtaget eller tilsluttet sig samordnede foranstaltninger, der skulle fremme koordineringen af deres politik, eller fordi det på grundlag af disse og som følge af kartellets komplekse karakter med hensyn til nogle af producenterne ikke kunne anses for bevist, at de på et givet tidspunkt havde givet udtryk for en egentlig tilslutning til en bestemt foranstaltning, der var vedtaget af de andre,

men ikke desto mindre havde udtrykt generel støtte til den pågældende plan og indrettet deres adfærd herefter. Det konkluderes således i beslutningen, at det vedvarende samarbejde og den vedvarende forståelse mellem producenterne om gennemførelsen af den overordnede plan derfor i visse henseender kunne have nogle af de kendetegn, der er karakteristiske for samordnet praksis.

287 Det bemærkes, at det fremgår af Domstolens praksis, at det, for at der er tale om en aftale i henhold til EØF-traktatens artikel 85, stk. 1, er tilstrækkeligt, at de pågældende virksomheder har givet udtryk for en fælles vilje til at optræde på markedet på en bestemt måde (jf. dom af 15.7.1970, sag 41/69, a. st., præmis 112, og af 29.10.1980, forenede sager 209/78-215/78 og 218/78, a. st., præmis 86). Kommissionen kunne derfor med rette anse enigheden mellem sagsøgeren og andre polypropylenproducenter, som der er ført tilstrækkeligt bevis for, og som omfattede mindstepriser i 1977, prisinitiativer, foranstaltninger, der skulle fremme iværksættelsen af prisinitiativerne, salgsmål for 1979 og 1980 og første halvdel af 1983 samt foranstaltninger med henblik på at begrænse det månedlige salg på grundlag af salget i en tidligere periode i 1981 og 1982, for aftaler i henhold til EØF-traktatens artikel 85, stk. 1.

288 Da Kommissionen har ført tilstrækkeligt bevis for, at virkningerne af prisinitiativerne fortsatte til november 1983, er det med rette, at den fastslog, at overtrædelsen mindst vedvarede til november 1983. Det fremgår således af Domstolens praksis, at artikel 85 også finder anvendelse på aftaler, der ikke længere er i kraft, men som stadig har virkninger efter det tidspunkt, hvor de formelt er ophørt (dom af 3.7.1985, sag 243/83, Binon, Sml. s. 2015, præmis 17).

289 Med hensyn til definitionen af begrebet »samordnet praksis« henvises til Domstolens praksis, hvoraf fremgår, at de kriterier om koordination og samarbejde, som den tidligere har opstillet, skal forstås ud fra den grundtanke, der ligger bag traktatens konkurrencebestemmelser, og hvorefter enhver erhvervsdrivende uafhængigt skal tage stilling til den politik, han vil føre på det fælles marked. Selv om dette krav om uafhængighed ganske vist ikke udelukker, at virksomhederne kan fore-

tage de nødvendige tilpasninger til deres konkurrenters konstaterede eller forventede adfærd, forhindrer det imidlertid enhver direkte eller indirekte kontakt mellem virksomheder, som har til formål eller til følge enten at påvirke en aktuel eller potentiel konkurrents adfærd på markedet eller at informere denne om den adfærd, som den pågældende virksomhed selv har besluttet sig til — eller påtænker — at indtage på markedet (dom af 16.12.1975, forenede sager 40/73-48/73, 50/73, 54/73-56/73, 111/73, 113/73 og 114/73, a. st., præmis 173 og 174).

290 Sagsøgeren har i denne sag deltaget i møder, der havde til formål at fastsætte målpriser og salgsmål, og der blev under møderne udvekslet oplysninger mellem konkurrenter om de priser, de ønskede på markedet, om deres forventede priser, om deres dækningspunkt, om de begrænsninger i salgsmængderne, de anså for nødvendige, om deres omsætning og om navne på kunder. Sagsøgeren har ved sin deltagelse i disse møder sammen med sine konkurrenter deltaget i en samordning med det formål at påvirke deres adfærd på markedet og at informere hinanden om, hvorledes den enkelte producent forventede at ville optræde på markedet.

291 Sagsøgerens formål var således ikke kun på forhånd at fjerne den usikkerhed, der var med hensyn til konkurrenternes fremtidige adfærd, men selskabet må nødvendigvis have taget hensyn — direkte eller indirekte — til de oplysninger, det fik ved disse møder, ved fastlæggelsen af den politik, det agtede at føre på markedet. På samme måde må selskabets konkurrenter — direkte eller indirekte — have taget hensyn til de oplysninger, som sagsøgeren gav dem, vedrørende den adfærd, selskabet havde besluttet eller påtænkte at indtage på markedet, ved fastlæggelsen af den politik, de agtede at føre.

292 Det er således med rette, at Kommissionen — på grund af mødernes formål — subsidiært har kvalificeret de regelmæssige møder for polypropylenproducenter, som sagsøgeren deltog i fra et tidspunkt mellem slutningen af 1977 og september 1983, som samordnet praksis i henhold til EØF-traktatens artikel 85, stk. 1.

293 For så vidt angår spørgsmålet om, hvorvidt Kommissionen var berettiget til at fastslå, at der var tale om en enkelt overtrædelse, som i beslutningens artikel 1 kvalificeres som »en aftale og samordnet praksis«, bemærkes, at den samordnede praksis, der er konstateret, og de indgåede aftaler på grund af deres sammenfaldende formål indgår som led i systemer med regelmæssige møder, fastsættelse af målpriser og kvoter.

294 Det må understreges, at disse systemer var led i de pågældende virksomheders bestræbelser på at nå et bestemt økonomisk mål, nemlig at fordreje den normale prisudvikling på polypropylenmarkedet. Det ville derfor være unaturligt at opdele denne sammenhængende adfærd, der havde ét formål, i forskellige særskilte overtrædelser. Sagsøgeren deltog således i flere år i et integreret hele med systemer, der tilsammen udgør en enkelt overtrædelse, og denne overtrædelse blev gradvis udmøntet dels i aftaler, dels i ulovlig samordnet praksis.

295 Endvidere bemærkes, at Kommissionen ligeledes var berettiget til at kvalificere denne ene overtrædelse som »en aftale og samordnet praksis«, idet overtrædelsen samtidig indeholdt elementer, der må kvalificeres som »aftaler«, og elementer, som må kvalificeres som »samordnet praksis«. Da der er tale om en kompleks overtrædelse, må Kommissionens dobbelte kvalifikation i beslutningens artikel 1 forstås ikke som en kvalifikation, der forudsætter, at der samtidigt og kumulativt føres bevis for, at de faktiske omstændigheder hver for sig indeholder de elementer, der er forudsætningen for, at der foreligger en aftale og en samordnet praksis, men som en tilkendegivelse af, at der er tale om et kompleks, som indeholder faktiske omstændigheder, hvoraf nogle er kvalificeret som aftaler og andre som samordnet praksis, jf. EØF-traktatens artikel 85, stk. 1. Det fremgår ikke af denne bestemmelse, at der skal ske en specifik kvalifikation for en sådan kompleks overtrædelse.

296 Sagsøgerens anbringende må således forkastes.

B — Konkurrencebegrænsende virkning

a) Den anfægtede retsakt

297 Det anføres i beslutningen (90. betragtning, første og andet afsnit), at det i betragtning af aftalens åbenlyst konkurrencebegrænsende formål ikke er strengt nødvendigt, at der kan påvises en negativ virkning på konkurrencen, for at artikel 85, stk. 1, kan anvendes. I den foreliggende sag tyder det imidlertid på, at aftalen rent faktisk havde mærkbare virkninger for konkurrencevilkårene.

b) Parternes anbringender

298 Sagsøgeren har anført, at de forskellige undersøgelser, som sagsøgeren har fremlagt, viser, at de påståede aftaler og samordnede praksis ikke har haft virkning på konkurrencen, der har fungeret uindskrænket under hele deres varighed, og at sagsøgeren selv har udvist en konkurrencemæssig adfærd på markedet.

299 Kommissionen bestrider, at de polypropylenproducenter, der har deltaget i kartellet, ikke har tilpasset deres adfærd på markedet efter aftalerne og de kontakter, der var blevet etableret med dem, og at disse ikke har haft virkning på konkurrencen. Alle de prisinstrukser, der foreligger med hensyn til sagsøgeren, falder fuldt ud på linje med de aftaler, der blev indgået under møderne, og der er intet holdepunkt for at antage, at det skulle have forholdt sig anderledes for de perioder, for hvilke man ikke rådede over sådanne instrukser. Denne adfærd har ikke altid kunnet føre til det forventede resultat, men selv i disse tilfælde har producenterne baseret deres forhandlinger med kunderne på de aftalte priser. Det væsentlige moment er ikke så meget de aftalte initiativers succes, som den tilsigtede konkurrencebegrænsning i henhold til disse initiativer. Det forholder sig på samme måde med kvoteaftalerne, hvilket fremgår af tabel 8 til beslutningen. Selv om Kommissionen erkender, at kartellet ikke altid har haft til virkning at begrænse konkurrencen, mener den dog, at det med hensyn til anvendelsen af EØF-traktatens artikel 85, stk. 1, er uden betydning, eftersom det er tilstrækkeligt, at kartellet har haft til formål at fremkalde en konkurrencebegrænsning.

c) Rettens vurdering

300 Det bemærkes, at sagsøgerens argumentation går ud på at påvise, at selskabets deltagelse i de regelmæssige møder for polypropylenproducenter ikke er omfattet af traktatens artikel 85, stk. 1, for så vidt som selskabets og de andre producenters adfærd på markedet viser, at denne deltagelse ikke havde nogen konkurrencebegrænsende virkning.

301 Ifølge EØF-traktatens artikel 85, stk. 1, er alle aftaler mellem virksomheder og alle former for samordnet praksis, der kan påvirke handelen mellem medlemsstater, og som har til formål eller til følge at hindre, begrænse eller fordreje konkurrencen inden for det fælles marked, uforenelige med dette og forbudt, navnlig sådanne som består i direkte eller indirekte fastsættelse af købs- eller salgspriser eller af andre forretningsbetingelser og i opdeling af markeder eller forsyningskilder.

302 Retten henviser i denne forbindelse til, at det fremgår af dens vurdering vedrørende Kommissionens bevismæssige konstateringer, at de møder, sagsøgeren deltog i sammen med konkurrenter, havde til formål at begrænse konkurrencen på det fælles marked, navnlig ved fastsættelse af målpriser og salgsmål, og sagsøgerens deltagelse i disse møder var således ikke uden et konkurrencebegrænsende formål i den i EØF-traktatens artikel 85, stk. 1, forudsatte betydning.

303 Anbringendet må derfor forkastes.

3. *Sammenfatning*

304 Det følger af det anførte, at sagsøgerens anbringender vedrørende Kommissionens bevismæssige konstateringer og anvendelse af EØF-traktatens artikel 85, stk. 1, i den anfægtede retsakt i det hele må forkastes.

Begrundelsen

305 Sagsøgeren har gjort gældende, at ifølge EØF-traktatens artikel 190 er Kommissionen forpligtet til at begrunde sine beslutninger. Denne forpligtelse tjener både til at beskytte vedkommende person og at sikre en ordentlig retspleje (Domstolens dom af 20.3.1959, sag 18/57, Nold mod Den Høje Myndighed, Sml. 1954-1964, s. 131, org. ref.: Rec. s. 88). Begrundelsen skal således, for at Fællesskabets retsinstanser fuldt ud kan udøve deres prøvelsesret, indebære en detaljeret og præcis angivelse af de faktiske og retlige betragtninger, som har ført til dens vedtagelse. Kommissionen skal herved klart angive, hvorfor den finder, at begrundede og relevante indsigelser ikke skal lægges til grund.

306 Sagsøgeren mener, at Kommissionen i denne sag har tilsidesat sin begrundelsespligt ved at lade hele den redegørelse for de faktiske omstændigheder, som sagsøgeren og de øvrige virksomheder havde fremlagt, ude af betragtning, og som beviste — gennem fuldstændige og uangribelige sagkyndige erklæringer — at de hævdede aftaler eller den samordnede praksis ikke har haft nogen betydelig virkning på udviklingen på markedet. Kommissionen har således ikke gendrevet den sagkyndige erklæring fra professor Albach, der, eftersom den vedrørte det tyske marked, hvor sagsøgeren var virksom, udgør et vigtigt oplysningselement, ligesom Kommissionen har undladt at gendrive Coopers og Lybrand-undersøgelsen og en anden undersøgelse foretaget af dette firma mht. de forskellige producenters leveringer til forskellige kunder og med hensyn til de fakturerede nettopriser.

307 Sagsøgeren mener, at eftersom Kommissionen har baseret beslutningen på modstående konklusioner, kan den ikke have fundet, at resultaterne af gennemgangen var uden betydning. Den burde derfor have gennemgået dem i forbindelse med bedømmelsen af beviserne og angive det grundlag, hvorpå den mente at kunne gendrive disse faktiske konstateringer.

308 Ifølge sagsøgeren kan Kommissionen ikke retfærdiggøre denne manglende begrundelse ved at påberåbe sig en eventuel manglende relevans af disse rapporter, idet Kommissionen — som ikke anså de faktiske markedspriser for irrelevante — selv i beslutningen (74., 90. og 91. betragtning, og tabel 9) foretog en sammenligning mellem de angiveligt aftalte målpriser og de opnåede priser og forsøgte at bagatellisere hyppigheden af fravigelserne af målpriserne.

309 Ifølge Kommissionen ligger der en fejlagtig opfattelse til grund for sagsøgerens synspunkt, hvorefter en overtrædelse skal have virkninger på markedet for at udgøre en tilsidesættelse af EØF-traktatens artikel 85, stk. 1. Kommissionen mener, at det er tilstrækkeligt til, at der foreligger en overtrædelse af EØF-traktatens artikel 85, stk. 1, at aftalen eller den samordnede praksis har haft til formål at begrænse konkurrencen. Den af Coopers og Lybrand foretagne undersøgelse vedrørende kartellets virkninger på markedet er derfor uden relevans, bortset fra hvad angår bøderne, hvilket er grunden til, at Kommissionen har svaret herpå i beslutningens 72.-74. og 90.-92. betragtning.

310 Kommissionen mener endvidere, at den detaljeret har angivet sit synspunkt med hensyn til den af professor Albach udfærdigede erklæring (beslutningens 69. betragtning).

311 Kommissionen har endelig i duplikken anført, at beslutningen er baseret på eksistensen af aftaler, som er indgået inden for rammerne af et kartel, der havde til formål at begrænse konkurrencen, men som kun har haft en begrænset konkurrencebegrænsning til følge. For så vidt som beslutningen ikke er centreret om kartellets virkninger på markedet, men om aftalernes formål, er værdierne af de nævnte erklæringer af begrænset karakter.

312 Det bemærkes, at det fremgår af Domstolens faste praksis (jf. bl.a. dom af 29.10.1980, forenede sager 209/78-215/78 og 218/78, a. st., præmis 66, og af 10.12.1985, forenede sager 240/82-242/82, 261/82, 262/82, 268/82 og 269/82, Stichting Sigarettenindustrie mod Kommissionen, Sml. s. 3831, præmis 88), at selv om Kommissionen i henhold til EØF-traktatens artikel 190 er forpligtet til at begrunde sine beslutninger og herved anføre de faktiske og retlige omstændigheder, som er afgørende for foranstaltningens lovlighed, samt de betragtninger, der har ført til dens beslutning, kræves det ikke, at den imødegår samtlige faktiske og retlige indsigelser, der er rejst af hver enkelt berørt under den administrative procedure. Kommissionen er derfor ikke forpligtet til at tage stilling til de punkter, den anser for at være helt uden betydning.

313 Retten finder, at det fremgår af dens vurdering med hensyn til de bevismæssige konstateringer og anvendelsen af EØF-traktatens artikel 85, stk. 1, som Kommissionen har foretaget i den anfægtede retsakt, at Kommissionen fuldt ud har taget hensyn til sagsøgerens argumenter vedrørende kartellets virkninger på markedet, og at den på overbevisende måde i beslutningen (72.-74. og 89.-92. betragtning) har angivet de grunde, der førte den til at antage, at de konklusioner, som sagsøgeren udledte af Coopers og Lybrand-undersøgelsen og professor Albach's erklæring, var ugrundede.

314 Anbringendet må herefter forkastes.

Bøden

315 Sagsøgeren har anført, at Kommissionen i beslutningen har tilsidesat artikel 15 i forordning nr. 17, idet den ikke i tilstrækkeligt omfang har taget hensyn til overtrædelsens varighed og grovhed.

1. *Forældelse*

316 Sagsøgeren har understreget, at hvis Kommissionens undersøgelse var begyndt den 13. oktober 1983, er de eventuelle overtrædelser af EØF-traktatens artikel 85, stk. 1, som er begået før den 13. oktober 1978, dækket af forældelse. Det er kun for ikke at måtte anvende reglen om forældelse, at Kommissionen med urette har anført, at der har foreligget en uafbrudt aftale, som var karakteriseret ved en i 1977 indgået rammeaftale.

317 Kommissionen har gjort gældende, at der foreligger en uafbrudt overtrædelse, hvis forældelse først begynder at løbe fra den dag, hvor overtrædelsen ophører.

318 Det bemærkes, at i henhold til artikel 1, stk. 2, i Rådets forordning (EØF) nr. 2988/74 af 26. november 1974 om forældelse af adgangen til at pålægge økonomiske sanktioner inden for Det Europæiske Økonomiske Fællesskabs transport- og konkurrenceret og af adgangen til tvangsfuldbyrdelse af disse sanktioner (EFT L 319, s. 1) regnes den femårige forældelse af Kommissionens beføjelse til at pålægge bøder ved vedvarende eller gentagne overtrædelser først fra den dag, overtrædelsen ophørte.

319 I denne sag fremgår det af Rettens vurdering af beviset for overtrædelsen, at sagsøgeren deltog i en fortsat overtrædelse fra indgåelsen af aftalen om mindstepriser i midten af 1977 og indtil november 1983.

320 Sagsøgeren kan således ikke påberåbe sig, at bøderne er forældede.

2. *Overtrædelsens varighed*

321 Sagsøgeren har anført, at Kommissionen har foretaget en urigtig vurdering af overtrædelsens varighed, idet den har antaget, at denne gik tilbage til midten af 1977, og at den ophørte i december 1983. Kommissionen kan ikke mht. overtrædelsens varighed inddrage perioden fra udløbet af 1977 til udløbet af 1979, for så vidt som den med hensyn til disse år ikke har bevist konkrete beskyldninger ved hjælp af gyldige beviser. Sagsøgeren mener endvidere, at der med hensyn til perioden fra 1979 til 1983 skal tages hensyn til den omstændighed, at prisinitiativerne, ifølge de i beslutningen indeholdte konstateringer, kun blev iagttaget for 26 ud af 72 måneder.

322 Kommissionen har anført, at den korrekt har vurderet varigheden af overtrædelsen, og at denne har været særlig længe for så vidt angår sagsøgeren. Kommissionen mener, at overtrædelsen er blevet opretholdt, selv efter at dens virkninger på markedet ikke længere var mærkbare, og at der derfor ikke ved bestemmelsen af overtrædelsens varighed er grund til at begrænse sig til de forskellige prisinitiativers varighed.

323 Det bemærkes, at Retten allerede har fastslået, at Kommissionen korrekt har vurderet varigheden af sagsøgerens overtrædelse af EØF-traktatens artikel 85, stk. 1.

324 Anbringendet må derfor forkastes.

3. *Overtrædelsens grovhed*

A — Sagsøgerens begrænsede rolle

325 Sagsøgeren har anført, at de betragtninger, som Kommissionen har fremført vedrørende fastsættelsen af bøden, ikke indeholder nogen konstatering, der specielt angår sagsøgeren. Hoechst bliver kun fremhævet blandt samtlige virksomheder som medlem af gruppen af de »fire store« virksomheder. Kommissionen har imidlertid misforstået betydningen af dette tilhørsforhold. Selv om de »fire store« repræsenterede ca. halvdelen af produktionen, har de ikke haft et råderum, der gjorde det muligt for dem at unddrage sig konkurrencen, eller som gav dem en afgørende indflydelse på deres konkurrenters adfærd. Kommissionen har uden bevis herfor tilskrevet dem parallelle interesser og solidarisk adfærd.

326 Sagsøgeren mener, at der var intet som tillod Kommissionen at fastslå — på grundlag af den urigtige forudsætning, at der blevet indgået en aftale om mindstepriser i 1977 — at de »fire store« havde taget initiativ til et omfattende kartel. Kommissionens anbringende om, at forudgående samtaler mellem de »fire store« havde forberedt indholdet af de følgende møder, og hvorefter der forelå en aftale om de fire store producenters adfærd, er en simpel formodning, der ikke underbygges af noget som helst bevis. De fåtallige dokumenter vedrørende disse møder viser derimod, at de »fire store« ikke har spillet nogen ledende rolle, hvilket bekræftes af Kommissionens konstateringer vedrørende forslaget om en ordning med kontostyring, som ikke hidrørte fra en af de »fire store« (beslutningens 27. betragtning, andet afsnit).

327 Sagsøgeren har endvidere anført, at selskabet ikke har deltaget i ordningen med kontostyring, hvilket formindsker grovheden af overtrædelsen.

328 Som begrundelse for sondringen mellem de bøder, der er blevet pålagt virksomhederne, har Kommissionen anført, at Hoechst var en af de »fire store«, som har spillet en særlig aktiv rolle inden for kartellet, og som selv har påtaget sig et særligt ansvar med hensyn til dets funktion. Hoechst er derfor blevet pålagt samme bøde som Shell, men en bøde, som er lavere end de bøder, der er blevet pålagt ICI og Monte, som har spillet en endnu mere fremtrædende rolle inden for kartellet.

329 Kommissionen har endelig anført, at den ikke kan tage hensyn til sagsøgerens kritik, hvorefter sagsøgerens deltagelse i kartellet ikke var tilstrækkelig til at begrunde den pålagte bøde. Domstolen har således anerkendt, at enhver konkret deltagelse i en overtrædelse er tilstrækkelig til at pålægge en bøde, også selv om der er tale om en passiv adfærd, der letter gennemførelsen af overtrædelsen (dom af 1.2.1978, sag 19/77, Miller mod Kommissionen, Sml. s. 131, og af 12.7.1979, forenede sager 32/78 og 36/78-82/78, BMW Belgium mod Kommissionen, Sml. s. 2435). Kommissionen har anført, at den allerede i fornødent omfang har undersøgt, hvilken rolle sagsøgeren spillede, og at den ved udmålingen af den bøde, der er pålagt den enkelte virksomhed, udtrykkeligt har taget hensyn til omfanget af virksomhedens deltagelse og herunder har inddraget proportionalitetssynspunkter (109. betragtning til beslutningen).

330 Kommissionen har anført, at den tilsidesættelse af EØF-traktatens artikel 85, stk. 1, som sagsøgeren har gjort sig skyldig i, var forsætlig og bevidst. De horisontale prisfastsættelser og de horisontale markedsopdelinger har længe været betragtet som de alvorligste former for tilsidesættelse af konkurrenceretten. Kommissionen har anført, at overtrædelsen forstærkedes af den omstændighed, at praktisk taget samtlige polypropylenfabrikanter inden for Fællesskabet var impliceret heri, og at deltagernes størrelse, økonomiske magt og samlede markedsandel havde en usædvanlig stor betydning.

331 Retten skal fastslå, at med hensyn til de »fire stores« særlige rolle i forbindelse med overtrædelsen, har Hoechst ikke bestridt, at der fandt møder sted mellem de »fire store« den 15. juni 1981 i selskabets fravær, den 13. oktober og den 20. december 1982, den 12. januar, 15. februar, 13. april, 19. maj og 22. august 1983 (bilag 5 til beslutningen, samt bilag 64 til den generelle meddelelse).

332 Disse møder mellem de »fire store« fandt fra december 1982 sted forud for chefmøderne, og de havde til formål at fastlægge de aktioner, som de herunder ville kunne træffe i fællesskab med henblik på at fremkalde en prisforhøjelse i henhold til den mindsteprisaftale, som de havde indgået i midten af 1977.

333 Det fremgår således af et notat fra ICI vedrørende et møde mellem medarbejdere fra ICI, Shell og Monte den 15. juni 1981 (bilag 64 til den generelle meddelelse), at disse producenter havde påtænkt følgende løsning med hensyn til vanskelighederne på markedet:

»Possible solutions included (a) sanctions (not a great success so far on PVC), (b) control production which is within the power of the bosses (L. thought propylene availability might scupper this), (c) quotas which Z. favoured but L. discounted, (d) new initiative by the 4 majors whereby they accommodated the hooligans in Europe and made up the loss by sales in ROW markets. Given that W European sales would probably not exceed 105 kt / month for the next few months and then not over 125 kt for the remainder of the year say 115 kt average for July-Sept and exports continued at 30 kt / month there would still be a surplus of capacity of 10 kt / month. Shared by the Big Four each would have to drop 2.5 kt / m in Europe equivalent to 30 kt / yr of say 2.3% market share. I said that despite L.'s contention about ROW prices that such a proposal would be totally unacceptable to us, (e) a flat price increase of say 20 pf / kg wef 1st July — this avoids unrealistic requirements for the lowest prices business.«

(»De mulige løsninger omfattede (a) sanktioner (har ikke indtil nu været en særlig succes med hensyn til PVC), (b) kontrol med produktionen, hvilket falder ind under chefernes kompetence (L. mente, at forrådene af polypropylen ville kunne bringe denne løsning i fare), (c) anvendelsen af kvoter, som Z. gjorde sig til talsmand for, men som L. viste ringe entusiasme for, (d) et nyt initiativ fra de 'fire

store', hvorved de imødekom balladernagerne i Europa og dækkede tabet ved salg på ROW-markeder (ROW = resten af verden). Da salgene i Vesteuropa sandsynligvis ikke ville overstige 105 kt / måned i de næste måneder, og derefter ikke overstige 125 kt for resten af året, men andrage et gennemsnit på ca. 115 kt for perioden juli til september, og eksporten fortsatte med 30 kt / måned, ville der stadig være en overskudskapacitet på 10 kt / måned. Fordelt mellem de 'fire store' måtte hver enkelt af dem opgive 2,5 kt / måned svarende til 30 kt/år, dvs. 2,3% markedsandel. Jeg erklærede, at trods L.'s udtalelser om de priser, der skulle anvendes uden for Vesteuropa, ville et sådant forslag være fuldstændig uacceptabelt for os, (e) en ensartet prisforhøjelse på 20 pf / kg fra 1. juli — denne løsning undgår urealistiske krav ved salgsaftaler effektueret til de laveste priser.«)

Ligeledes fremgår det af et notat udarbejdet af en medarbejder hos ICI med overskriften »Sharing the pain«, som er dateret i begyndelsen af andet halvår 1982 (bilag 98 til den generelle meddelelse), at indførelsen af et system med udligning for formindskede salgsmængder »might provide useful elements for the understandig between the 'Big Four'«. ICI har med hensyn til dette dokument i sit svar på begæringen om oplysninger (bilag 8 til den generelle meddelelse), anført:

»The 'understanding' between the 'Big Four' was recognition that if the prices were to be increased then the 'Big Four' producers would have to give af strong lead, even at the expense of their own sales volume. It was thought that a 'Compensation Arrangement' between these four producers might have made it easier for them to contemplate the possibility of a commitment on 'Target Prices'.«

(»Forståelsen mellem de 'fire store' bestod i anerkendelsen af, at hvis priserne skulle forhøjes, måtte de 'fire store' gå stærkt i spidsen, selv på bekostning af egne salgsmængder. De 'fire store' antog, at et udligningsarrangement mellem dem kunne gøre det lettere for dem at overveje muligheden af en forpligtelse med hensyn til målpriser.«)

Disse momenter viser, at de »fire store« havde kendskab til den særlige rolle, som de måtte spille i forbindelse med de initiativer, der skulle forhøje priserne. Der henvises således i et internt notat fra Shell af oktober 1982 til de fire stores prisinitiativer (bilag 94 til den generelle meddelelse).

334 Det bemærkes, at det fremgår af de ovennævnte betragtninger samt af Rettens vurdering vedrørende beviset for overtrædelsen, at Kommissionen korrekt har ført bevis for sagsøgerens rolle i overtrædelsen, og at Kommissionen i første afsnit i den 109. betragtning til beslutningen har anført, at den har taget hensyn til denne rolle ved udmålingen af bøden. Det bemærkes herved, at der ikke er modsigelse mellem de tre første afsnit i den 109. betragtning og det sjette afsnit heri, for så vidt som sidstnævnte afsnit kun angår mindre producenter.

335 Desuden viser grovheden af de konstaterede handlinger — navnlig vedrørende fastsættelsen af målpriser og salgsmål — at sagsøgeren ikke handlede uforsigtigt eller uagtsomt, men forsætligt.

336 Anbringendet må derfor forkastes.

B — Kriterierne til udmåling af bøderne ikke konkrete

337 Sagsøgeren har anført, at Kommissionen ved fastsættelsen af bøderne ikke råder over nogen skønsmargen, som er unddraget Fællesskabets retsinstansers efterprøvelse. Kommissionens anbringende om, at den har et særligt skøn med hensyn til udmålingen af bøderne, må derfor forkastes.

338 Sagsøgeren har endvidere anført, at beslutningens betragtninger ikke indeholder de faktiske og retlige konstateringer, som kunne gøre det muligt at begrunde udmålingen af bøden. Beslutningen angiver ikke de kriterier, som er lagt til grund ved udmålingen af de bøder, som er blevet pålagt virksomhederne. Den bøde, som er blevet pålagt sagsøgeren, repræsenterer 15,8% af de samlede bøder og er derfor 50% højere end hvad der ville følge af en fordeling af bøderne på grundlag af de af Kommissionen fastlagte markedsandele. For to andre virksomheder overstiger bøderne kun markedsandelene med 28,6% og 41%, mens de omstændigheder, der er taget hensyn til ved udmålingen af bøden, er de samme for disse tre virksomheder. Denne manglende begrundelse og manglende individualisering af kriterierne for fastsættelsen af bøden er så meget desto mere grov, som Retten har fuld prøvelsesret i sager anlagt til prøvelse af beslutninger, hvorved der pålægges bøder. Ifølge sagsøgeren burde Kommissionen i beslutningen have angivet de kriterier, der er anvendt ved fastsættelsen af den bøde, som er pålagt hver enkelt virksomhed.

339 Kommissionen har anført, at den ikke rejser tvivl om Rettens fulde prøvelsesret med hensyn til bøder. Kommissionen har understreget, at Retten kan gøre brug af denne kompetence til i givet fald at forhøje bøden.

340 Kommissionen har anført, at beslutningen er korrekt begrundet, idet den i 108. og 109. betragtning opregner alle de skærpende eller formildende omstændigheder, der er blevet lagt til grund, og angiver den rolle, som hver enkelt berørt producent har spillet inden for kartellet. Da tilsidesættelser af EØF-traktatens artikel 85, stk. 1, kun kan begås af flere virksomheder i forening, er det sædvanligt, at der i de fleste tilfælde anvendes samme begrundelse for de bøder, som pålægges hvert medlem af gruppen. Kommissionen har gentaget, at sagsøgeren på grund af sit tilhørsforhold til de »fire store«, der har spillet en særlig rolle ved overtrædelsen, er blevet pålagt en bøde, der er højere end den bøde, som ville følge af en fordeling udelukkende baseret på de forskellige producenters markedsandele.

341 Det bemærkes, at Kommissionen ved fastsættelsen af den bøde, der er pålagt sagsøgeren, dels har fastlagt kriterier for fastsættelse af det generelle niveau for de

bøder, der er pålagt de af beslutningen berørte virksomheder (108. betragtning til beslutningen), dels har fastlagt kriterier med henblik på at foretage en rimelig udmåling af de bøder, der blev pålagt den enkelte virksomhed (109. betragtning til beslutningen).

342 Retten finder, at de kriterier, der er nævnt i 108. betragtning, fuldt ud begrunder det generelle bødeniveau, som er anvendt over for de virksomheder, beslutningen er rettet til. Der henvises i denne forbindelse specielt til, at overtrædelsen af traktatens artikel 85, stk. 1, navnlig litra a), b) og c), var åbenbar, hvilket polypropylenproducenterne, der handlede forsætligt og i dybeste hemmelighed, ikke var uvidende om.

343 Retten finder ligeledes, at de fire kriterier, der er nævnt i 109. betragtning, er relevante og tilstrækkelige som grundlag for en rimelig udmåling af de bøder, der blev pålagt den enkelte virksomhed.

344 Endvidere skal sagsøgerens kritik, hvorefter vægtningen af de bøder, som er blevet pålagt de forskellige virksomheder, er urimelig i forhold til sagsøgeren, idet vægtningen har haft til følge, at den pålagte bøde er mere end 50% højere, end hvad der ville have været resultatet af en fordeling af bøderne på grundlag af de markedsandele, der er angivet i tabel 1 til beslutningen, og hvilket ikke har været tilfældet for de to andre virksomheder — som sagsøgeren ikke har identificeret, men som sagsøgeren mener i enhver anden henseende befinder sig i en med sagsøgeren sammenlignelig situation — hvis bøder kun er 28,6% og 41% højere end de nævnte markedsandele — forkastes. »Markedsandele i Vesteuropa (pr. producent)« (tabel 1 til beslutningen) er nemlig kun et af de fire kriterier for vægtning af bøder, som er nævnt i beslutningens 109. betragtning, første afsnit, idet hverken leveringer af polypropylen til Fællesskabet (og ikke i Vesteuropa), eller hver virksomheds samlede omsætning falder sammen med de tal, der er indeholdt i tabel 1 til beslutningen. Det følger heraf, at det kriterium, som sagsøgeren har anvendt til at foretage sammenligningen, fører til en fejlagtig analyse af den anfægtede retsakt.

345 Det skal tilføjes, at sagsøgeren, som under retsmødet er blevet forelagt talmæssige oplysninger vedrørende polypropylenleverancer inden for Fællesskabet foretaget af hver af de virksomheder, som beslutningen er rettet til — hvilke oplysninger Kommissionen har fremlagt på Rettens anmodning — ikke har ændret sin kritik på grundlag af disse oplysninger, hvis rigtighed sagsøgeren i øvrigt ikke har bestridt.

346 Retten skal endelig understrege, at de fire kriterier, som er anført i beslutningens 109. betragtning, første afsnit, skal betragtes under ét for at nå frem til en rimelig vægtning af de bøder, som er blevet pålagt virksomhederne, hvilket gør den af sagsøgeren foretagne sammenligning irrelevant, da den alene er baseret på et af disse kriterier, sagsøgerens situation sammenholdt med to andre uidentificerede virksomheders situation, og uden at sagsøgeren konkret og i detaljer på grundlag af de fire kriterier under ét har gennemgået situationen for de virksomheder, der var genstand for sagsøgerens sammenligning. Retten skal derfor fastslå, at Kommissionen har anvendt de fire kriterier korrekt, navnlig under hensyn til den rolle, som sagsøgeren har spillet som en af de »fire store« (beslutningens 109. betragtning, andet afsnit).

347 Anbringendet må derfor forkastes.

C — Fejlagtig afgrænsning af det relevante marked

348 Sagsøgeren har anført, at Kommissionen har foretaget en fejlagtig afgrænsning af det relevante marked. Sagsøgeren gør gældende, at beslutningens dispositive del omfatter hele polypropylenmarkedet, mens beslutningens begrundelse kun vedrører basisprodukter. Kommissionen har således ved fastsættelsen af bøderne taget hensyn til Hoechst's markedsandele og omsætning for så vidt angår hele polypropylenmarkedet, i stedet for at tage hensyn til, at tallene vedrørte markedet for basisprodukter, som kun repræsenterede 29% af Hoechst's afsætning på Fællesskabets marked. Bøden er derfor uforholdsmæssig. Sagsøgeren har, i modsætning til det af Kommissionen fremførte, anført, at markedet for basisprodukter var uafhængigt af markedet for specialprodukter, og at prisaftalerne vedrørende basisprodukter derfor var uden indflydelse på markedet for specialprodukter.

349 Kommissionen har gjort gældende, at kartellet vedrørende priser for basisprodukter også har haft virkning på markedet for specialprodukter. Basisprodukterne var ikke de eneste, der var omfattet af prisaftalerne. En tabel, der blev udarbejdet efter et møde den 13. maj 1982 (bilag 24 til den generelle meddelelse), indeholdt priser udtrykt i ti nationale valutaer for ti forskellige polypropylenkvaliteter. Det fremgår af prisinstrukserne fra de forskellige producenter (bilag C, skrivelse af 29.3.1985), at der bestod en snæver prisafhængighed mellem basisprodukterne og specialprodukterne. De nye priser iht. kartellet anvendtes som grundlag ved forhandlinger med kunderne ved forlængelse af kontrakter om specialprodukter.

350 Kommissionen har tilføjet, at kvoteaftalerne var af generel karakter og ikke kun vedrørte bestemte typer af produkter. Da disse aftaler havde til formål at støtte priskartellet, følger det nødvendigvis heraf, at kartellet omfattede hele polypropylenmarkedet.

351 Retten skal fastslå, at kvoterne vedrørte samtlige polypropylenkvaliteter. Sagsøgeren har i sit svar på et skriftligt spørgsmål fra Retten oplyst, at selskabets salg i 1980 og 1983 i Fællesskabet, hvor sagsøgeren havde sin hovedafsætning, androg hhv. 92 713 tons og 103 912 tons af alle polypropylenkvaliteter, hvoraf alene 29% vedrørte basisprodukter. Den kvote, der er blevet tildelt sagsøgeren for Vesteuropa for 1980, androg imidlertid 165 000 tons (bilag 60 til den generelle meddelelse) og androg i 1983 mellem 155 000 tons for et anslået marked på 1 470 kt (Saga's forslag, bilag 81 til den generelle meddelelse), og 169 050 tons (11,5% af samme marked, forslag fra de tyske producenter (bilag 83 til den generelle meddelelse)).

352 Heraf følger, at Kommissionen med føje har taget hensyn til hele polypropylenmarkedet ved fastsættelsen af den bøde, som blev pålagt sagsøgeren. Anbringendet bør derfor forkastes.

D — *Hensyntagen til underskudssituationen på markedet*

353 Sagsøgeren har anført, at de tab, som selskabet har lidt, ikke alene var store, men af dramatisk omfang. Denne omstændighed, som i det væsentlige skyldes de ulovlige former for støtte, som ydes af visse medlemsstater, og som gør det muligt for visse producenter af udligne deres tab, burde have været taget i betragtning som formildende omstændighed. Kommissionen har imidlertid end ikke forsøgt at beregne de tab, som sagsøgeren opgør til mere end 250 mio. DM.

354 Kommissionen har henvist til den beskrivelse, som den har givet i beslutningen, og som i øvrigt i det væsentlige falder sammen med sagsøgerens redegørelse med hensyn til producenternes overkapacitet og tab. Kommissionen mener imidlertid ikke, at Hoechst's bemærkninger vedrørende statsstøtte er relevante. Selv om det antages, at sagsøgerens anbringender på dette punkt er korrekte, kan de ifølge Kommissionens opfattelse ikke begrunde en tilsidesættelse af de i EØF-traktatens artikel 85, stk. 1, fastsatte konkurrenceregler.

355 Kommissionen har anført, at den har taget hensyn til de tab, som virksomhederne har lidt, som formildende omstændighed, men at virkningen af eventuelle former for statsstøtte ikke er blevet taget i betragtning.

356 Det bemærkes, at i modsætning til, hvad sagsøgeren har anført, har Kommissionen i beslutningens 108. betragtning, sidste led, udtrykkeligt angivet, at den har taget hensyn til de betydelige tab, virksomhederne havde lidt på deres polypropylenaktiviteter i en længere periode. Dette viser, at Kommissionen ikke blot tog hensyn til tabene, men dermed også til de dårlige økonomiske vilkår i branchen (Domstolens dom af 9.11.1983, sag 322/81, a. st., præmis 111 ff.) — ud over de øvrige kriterier, der er nævnt i 108. betragtning — da den fastsatte det generelle niveau for de bøder, der blev pålagt de berørte virksomheder.

357 Retten finder ligeledes, at de fire kriterier, der er nævnt i 109. betragtning, er relevante og tilstrækkelige som grundlag for en rimelig udmåling af de bøder, der blev pålagt den enkelte virksomhed.

358 Hvad særlig angår den statsstøtte, som visse virksomheder har oppebåret, finder Retten, at de ikke kan ophæve den ulovlige karakter af sagsøgerens adfærd, eftersom deltagelse i et ulovligt kartel ikke kan antages at udgøre lovlig nødværge.

359 For så vidt som sagsøgeren har anmodet Retten om at udøve sin fulde prøvelsesret, skal Retten fastslå, at sagsøgeren ikke har fremført nogen som helst omstændighed, som kan godtgøre eksistensen af denne støtte, støttens natur, omfang og virkninger på konkurrencen og navnlig resultaterne for sagsøgeren. Det skal endvidere fastslås, at sagsøgeren ikke på tidspunktet for de faktiske omstændigheder har opfordret Kommissionen til at udøve sin kompetence i henhold til EØF-traktatens artikel 93. Retten finder herefter, at den ikke råder over de oplysninger, der er nødvendige, for at den kan udøve sin fulde prøvelsesret med hensyn til den statsstøtte, hvis eksistens sagsøgeren har påberåbt sig.

360 Anbringendet bør derfor forkastes.

E — Hensyntagen til overtrædelsens virkninger

361 Sagsøgeren har anført, at det fremgår af de undersøgelser, som selskabet har fremlagt, at de påståede overtrædelser i modsætning til det, som Kommissionen har anført uden at fremlægge nogen som helst form for bevis, ikke har haft nogen virkning på markedet, og at de ikke har gjort det muligt for nogen producent at opnå yderligere fordele. Denne fejl, som Kommissionen har begået, bør medføre en nedsættelse af bøden, eftersom der bør tages hensyn til den omstændighed, at der ikke har foreligget en konkurrencestridig adfærd på markedet, og at virksomhederne derfor ikke har draget fordel af kartellet på markedets bekostning.

362 Kommissionen har understreget, at den meget nøje har vurderet kartellets virkninger på markedet. Dens konstateringer gør det imidlertid muligt at fastslå, at der er blevet forventet og i det mindste delvis opnået en klar konkurrencebegrænsning. Kommissionen har endvidere anført, at når producenterne har afholdt hyppige og regelmæssige møder, skyldes det, at de selv fandt, at kartellet ikke var fuldstændig uden virkning. Kommissionen erkender, at kartellets virkning på markedet har spillet en vis rolle ved fastsættelsen af bøderne.

363 Det bemærkes, at Kommissionen har sondret mellem to former for virkninger forårsaget af overtrædelsen. Den første form går ud på, at producenterne — efter de møder, hvor der blev fastsat målpriser — gav deres salgsafdelinger instruktion om at iværksætte dette prisniveau, således at »målpriserne« var udgangspunkt for prisforhandlinger med kunderne. Kommissionen fastslog med rette på grundlag heraf, at alt tyder på, at aftalen påvirkede konkurrenceforholdene mærkbart (beslutningens 74. betragtning, andet afsnit, med henvisning til 90. betragtning). Den anden form for virkninger går ud på, at en sammenligning mellem udviklingen i fakturerede priser med de målpriser, der blev fastsat i forbindelse med konkrete prisinitiativer, bekræfter rigtigheden af den fremstilling, som er givet i de papirer, der blev fundet hos ICI og andre producenter angående gennemførelsen af prisinitiativerne (beslutningens 74. betragtning, sjette afsnit).

364 Retten finder, at Kommissionen har ført tilstrækkeligt bevis for den første form for virkninger på grundlag af de talrige prisinstrukser, som producenterne gav, og som svarer til hinanden og til de målpriser, der blev fastsat ved møderne. Disse priser skulle afgjort tjene som grundlag for prisforhandlinger med kunderne.

365 For så vidt angår den anden form for virkninger bemærkes for det første, at Kommissionen ikke havde grund til at betvivle rigtigheden af de undersøgelser, som producenterne selv gennemførte ved deres møder (jf. bl.a. referatet af møderne den 21.9., den 6.10., den 2.11. og den 2.12.1982, bilag 30-33 til den generelle meddelelse), og som viste, at de målpriser, der var fastlagt ved møderne, i stor udstrækning var gennemført på markedet. Endvidere bemærkes, at selv om Coopers og

Lybrand-undersøgelsen og de økonomiske analyser, som er udført på nogle af producenternes anmodning, måtte vise, at de undersøgelser, som producenterne selv gennemførte ved møderne, var forkerte, vil dette ikke føre til en nedsættelse af bøden, idet Kommissionen i beslutningens 108. betragtning, sidste led, har angivet, at den som formildende omstændighed har taget hensyn til, at prisinitiativerne kun delvis virkede efter hensigten, og at der i sidste instans ikke fandtes foranstaltninger, hvorved en producent kunne tvinges til at overholde kvoterne eller andre ordninger.

366 De begrundelser i beslutningen, der vedrører fastsættelsen af bøden, må ses i sammenhæng med de øvrige begrundelser i beslutningen, og på grundlag heraf må det fastslås, at Kommissionen med rette fuldt ud har taget hensyn til den første form for virkninger og til det begrænsede omfang af den anden form for virkninger. Det bemærkes i denne forbindelse, at sagsøgeren ikke har angivet, i hvilken udstrækning Kommissionen har undladt at tage tilstrækkeligt hensyn til det begrænsede omfang af den anden form for virkninger som en formildende omstændighed.

367 Anbringendet må derfor forkastes.

F — Bødens forstærkede virkning på grund af national ret

368 Sagsøgeren har gjort gældende, at den bøde på 19,3 mio. DM, som selskabet er blevet pålagt, skal udredes af selskabets indkomst efter skat. Følgelig svarer bøden i realiteten til en byrde, der påhviler selskabets resultat med ca. 55 mio. DM, hvortil kommer det tab på mere end 250 mio. DM, som sagsøgeren har lidt inden for polypropylensektoren.

369 Retten finder, at Kommissionen ved fastsættelsen af den bøde, som sagsøgeren er blevet pålagt, burde tage hensyn til den omstændighed, at denne skulle udredes af

indkomsten efter skat. Såfremt bøden skal opkræves af den skattepligtige indkomst, ville dette have til konsekvens, at den stat, som virksomheden er undergivet i skattemæssig henseende, kommer til at bære en del af bøden, idet dette vil indebære en nedsættelse af virksomhedens skattepligtige indkomst. Kommissionen er imidlertid ikke gået ud fra dette ved fastsættelsen af den bøde, som er blevet pålagt Hoechst.

370 Anbringendet bør derfor forkastes.

371 Det følger af det foregående, at den bøde, som sagsøgeren er blevet pålagt, er rimelig i forhold til varigheden og grovheden af den tilsidesættelse af Fællesskabets konkurrenceregler, som er blevet konstateret i forhold til sagsøgeren.

Genåbning af den mundtlige forhandling

372 Ved særskilt dokument indgivet den 2. marts 1992 har sagsøgeren begæret den mundtlige forhandling genåbnet med henblik på foranstaltning af bevisoptagelse. Sagsøgeren har gjort gældende, at Retten i dommen af 27. februar 1992 (sag T-79/89, T-84/89, T-85/89, T-86/89, T-89/89, T-91/89, T-92/89, T-94/89, T-96/89, T-98/89, T-102/89 og T-104/89, BASF m.fl. mod Kommissionen, Sml. II, s. 315, herefter benævnt »PVC«) har konstateret eksistensen af fejl, der kan medføre, at den i sagen anfægtede beslutning er en nullitet. Sagsøgeren har tilbudt at bevise, gennem vidneudsagn fra Kommissionens befuldmægtigede i disse sager, samt den under retsmødet foretagne båndoptagelse, at Kommissionens repræsentanter udtrykkeligt har erklæret, at den fulgte procedure, således som den er blevet konstateret i disse sager, svarer til en fast praksis ved Kommissionen (punkt II i indlægget af 2.3.1992). Sagsøgeren mener, at selskabet i tilstrækkeligt omfang har godtgjort, at det er sandsynligt, at der i overensstemmelse med Kommissionens faste praksis heller ikke i denne sag foreligger nogen original af den anfægtede

beslutning, som var forskriftsmæssigt underskrevet af Kommissionens formand og generalsekretær på de fem sprog, der har retsgyldighed. Sagsøgte bør derfor pålægges at fremlægge samtlige retsakter og dokumenter udfærdiget af Kommissionen vedrørende dens beslutningstagning samt de bekræftede beslutninger på alle retsgyldige sprog. Sagsøgeren har endvidere under punkt III i sit indlæg af 2. marts 1992 gjort gældende, at det må antages, at Kommissionen — ligesom i PVC-sagerne — heller ikke har underskrevet beslutningen i samtlige retsgyldige sproglige versioner, og at beslutningerne efterfølgende er blevet ændret af personer, der ikke havde kompetence hertil.

373 Retten finder, efter atter at have hørt generaladvokaten, at det er ufornødent at genåbne den mundtlige forhandling i overensstemmelse med procesreglementets artikel 62 og at foranstalte bevisoptagelse.

374 Det skal for det første fastslås, at ovennævnte dom af 27. februar 1992 ikke kan begrunde en genåbning af den mundtlige forhandling i denne sag. Til forskel fra sagsøgerens argumentation i PVC-sagerne (jf. Rettens dom af 27.2.1992, præmis 13), har sagsøgeren i denne sag indtil afslutningen af den mundtlige forhandling end ikke antydningsvis gjort gældende, at den anfægtede beslutning er en nullitet på grund af de påberåbte fejl. Man må derfor rejse det spørgsmål, om sagsøgeren i tilstrækkeligt omfang har godtgjort, hvorfor selskabet i denne sag, til forskel fra PVC-sagerne, ikke tidligere har påberåbt sig de hævdede mangler, der under alle omstændigheder må have foreligget forud for sagens anlæg. Selv om det påhviler Fællesskabets retsinstanser i forbindelse med annullationssøgsmål i henhold til EØF-traktatens artikel 173, stk. 2, ex officio at undersøge spørgsmålet, om den anfægtede retsakt foreligger, betyder dette imidlertid ikke, at der i alle sager i henhold til EØF-traktatens artikel 173, stk. 2, ex officio skal foranstaltes undersøgelser vedrørende den anfægtede retsakts eventuelle nullitet. Det er kun, for så vidt som parterne fremfører tilstrækkelige holdepunkter for, at den anfægtede retsakt er en nullitet, at retsinstanserne er forpligtet til at undersøge dette spørgsmål ex officio. I denne sag indeholder sagsøgerens argumentation ikke tilstrækkelige beviser til at godtgøre, at beslutningen er en nullitet. Sagsøgeren har under afsnit III i sit indlæg af 2. marts 1992 kun gjort gældende, at der foreligger »rimelig

grund« til at antage, at Kommissionen har tilsidesat bestemte procedureregler. Den påståede tilsidesættelse af den sproglige ordning i henhold til Kommissionens forretningsorden kan imidlertid ikke medføre den anfægtede retsakts nullitet, men alene — såfremt tilsidesættelsen påberåbes rettidigt — dens annullation. Sagsøgeren har imidlertid ikke forklaret, hvorfor Kommissionen også skulle have foretaget efterfølgende ændringer af beslutningen i 1986, dvs. i en normal situation, der adskiller sig betydeligt fra de særegne omstændigheder ved PVC-proceduren, der var karakteriseret ved den omstændighed, at Kommissionens mandat udløb i januar 1989. Den af sagsøgeren herom fremførte generelle formodning udgør ikke en tilstrækkelig anledning til at foranstalte bevisoptagelse efter genåbning af den mundtlige forhandling.

375 Sagsøgeren har imidlertid under punkt II i sit indlæg konkret angivet, at originalerne af den anfægtede beslutning, forsynet med Kommissionens formands og generalsekretærs underskrifter, ikke eksisterer på de retsgyldige sprog. Denne påberåbte fejl kan imidlertid — selv om den antages at foreligge — ikke i sig selv medføre, at den anfægtede beslutning er en nullitet. I denne sag har sagsøgeren — til forskel fra, hvad der gjaldt i de ovennævnte PVC-sager — ikke fremført noget konkret indicium, der kan begrunde antagelsen om, at der foreligger tilsidesættelse af princippet om, at der ikke efterfølgende må ændres i udstedte retsakter, hvilket skulle være sket efter vedtagelsen af den anfægtede beslutning, og at denne således i forhold til sagsøgeren har mistet den legalitetsformodning, som den må tillægges efter sin fremtræden. I et sådant tilfælde medfører den omstændighed, at der ikke foreligger en behørigt underskrevet original, ikke i sig selv, at den anfægtede retsakt er en nullitet. Der er derfor heller ikke af denne grund anledning til at genåbne den mundtlige forhandling for at foranstalte fornyet bevisoptagelse. For så vidt som sagsøgerens argumentation ikke kan begrunde en begæring om genoptagelse, er der heller ikke anledning til at efterkomme begæringen om at genåbne den mundtlige forhandling.

Sagens omkostninger

376 I henhold til artikel 87, stk. 2, i Rettens procesreglement pålægges det den tabende part at betale sagens omkostninger, hvis der er nedlagt påstand herom. Da sagsø-

geren har tabt sagen, og da Kommissionen har nedlagt påstand om, at sagsøgeren tilpligtes at betale sagens omkostninger, bør sagsøgeren betale omkostningerne.

På grundlag af disse præmisser

udtaler og bestemmer

RETTEN (Første Afdeling)

1) Sagsøgte frifindes.

2) Sagsøgeren betaler sagens omkostninger.

Cruz Vilaça Schintgen

Edward Kirschner Lenaerts

Afsagt i offentligt retsmøde i Luxembourg den 10. marts 1992.

H. Jung
Justitssekretær

J. L. Cruz Vilaça
Præsident